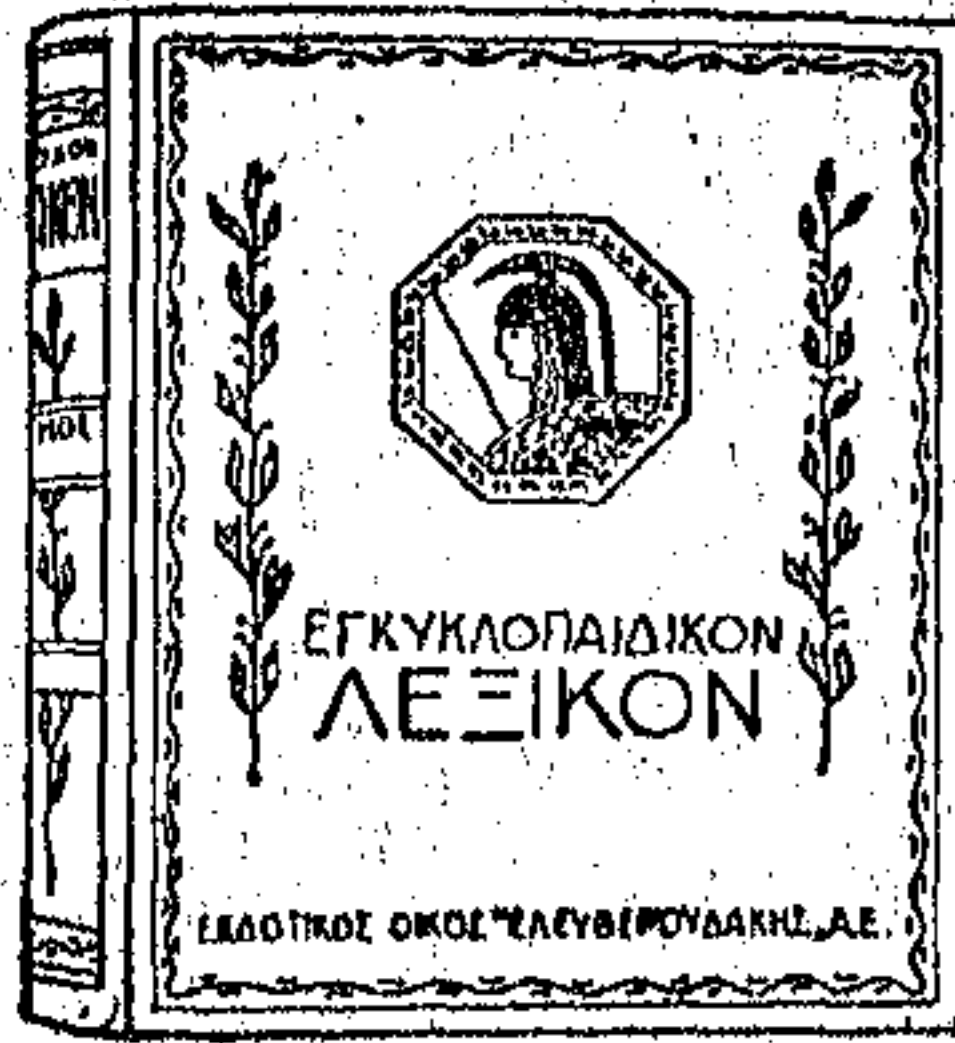

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ Α. Ε.

ΜΕΓΑ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΟΚΤΗΣΕΩΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 24-ΑΘΗΝΑ

Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος είναι το σωματείο της πρωτοπορίας του δημοτικισμού.

Σκοπός του να βοηθήσει να αναμορφωθεί ριζικά η ελληνική παιδεία. Κάθε προσευτικός δάσκαλος πρέπει να είναι μέλος του.

Τα μέλη πληρώνουν ταχτική συνδρομή 55 δραχ. το χρόνο, έχταχτη εισφορά 45.

Οι δάσκαλοι πληρώνουν ταχτική συνδρομή 40 δραχ. το χρόνο, έχταχτη εισφορά 30 δραχ. το χρόνο.

Τα μέλη του Εκπαιδευτικού Όμιλου παίρνουν την «Αναγέννηση» μαζί με τη «Σχολική Πράξη» πληρώνοντας 100 δραχ. το χρόνο.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΤΕΧΝΗ
ΠΑΙΔΕΙΑ

Β
5

ΑΘΗΝΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Δ. ΓΑΛΗΝΟΣ

ΑΝΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ — ΕΠΙΣΤΗΜΗ — ΤΕΧΝΗ — ΠΑΙΔΕΙΑ

ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Α. ΓΛΗΝΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ
Κ. Δ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 24
(Μέγαρο Έφραίου, Δωμ. άρ. 59)

ΧΡΟΝΙΑ ΒΙ - ΦΥΛΛΑΔΙΟ 5^ο — ΓΕΝΑΡΗΣ 1928

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΝΟΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ.—Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ: <i>Τι γίνεται στη Ρωσία</i>	Σελ. 193
WALTER KRANZ: <i>Ο Νεότερος οδμανισμός στη Γερμανία</i>	197
ΔΩΡΑΣ ΜΟΑΤΣΟΥ: <i>Ο ελληνικός στίχος από τους Βυζαντινούς χρόνους ως σήμερα</i>	204
ΜΙΑΤΟΥ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ: <i>Ο ποιητής Κωστής Παλαμάς</i>	218
ΑΛΚΗ ΘΡΥΛΟΥ: <i>Η βουβή Πυθία</i>	216
H. WOELFFLIN: <i>Αλμπέρτος Dürer</i>	223
ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ: ΣΤΡΑΤΗ ΣΩΜΕΡΙΤΗ: <i>Η καινούργια κατεύθυνση</i>	226
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ: Α. ΠΑΠΑΔΗΜΑ	
ΜΙΚΡΑ ΧΡΟΝΙΚΑ: Ν. Derjavine. <i>Οι επιστήμονες και η κοινωνική ζωή στη Ρωσία</i>	231
ΣΧΟΛΙΑ: <i>Από χαρακτηριστικά γράμματα.—'Ελευθερία I—Διαμαρτυρία—Και άλλη διαμαρτυρία</i>	265
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ	260

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

ΝΤΟΡΟΥ ΝΤΟΡΗ: *Ο Αδών Κιχώτης Αδάμαλος σελ. 89*—ΑΝΤΡΕΑ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ: *Τα προσβλήματα της Μέσης Παιδείας σελ. 95*—G. H. WEISS: *Η ζωή και δράση ενός μεγάλου Παιδαγωγού σελ. 99*—M. ΜΑΜΑΤΗ: *Η ελεύθερη σχολική κοινότητα του Wickersdorf (συνέχεια και τέλος) σελ. 101*—K. ΠΕΤΟΥΡΗ: *Μια υποδειγματική διδασκαλία σελ. 105*—I. ΜΑΡΑΤΟΥ: *Η Χείρατεχνία για όλους σελ. 111*.

«Η «Αναγέννηση» αναγκάστηκε να στείλει προσωπικά δελτάρια σε πολλούς συνδρομητές, που καθυστερούσαν την προσηνή συνδρομή τους. Μερικά δελτάρια στάλθηκαν κατά λάθος και σε συνδρομητές, που είχαν πληρώσει. Ζητούμε συγγνώμη απ' αυτούς για την αταξία. Και πάλι παρακαλούμε θερμά να μας στείλει το γρηγορότερον ή φρεσινη συνδρομή.»

«Όποιος δε λαβαίνει ταχτικά το φύλλο καθώς και βαντες αλλάζει διεύθυνση να μας ειδοποιεί άμεσα. Όσοι δέν έχουν λάβει περιουμένα φύλλα επίσης να μας τα ζητήσουν να τους τα στείλουμε.»

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Α. ΓΛΗΝΟΣ

ΧΡΟΝΙΑ Β'.

ΓΕΝΑΡΗΣ 1928

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 5^ο

ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΝΟΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ¹

Προχτές έόρτασε στη Μόσχα η Έπανάσταση τα δέκα της χρόνια. Σαράντα τρεις χώρες του κόσμου έστειλαν αντιπρόσωπους, εργάτες του χεριού και ταύ μυαλού. Τρία πράματα είδαν:

Α'. Το έξωτερικό όραμα της Ρωσίας.

Β'. Τη φοβερή προσπάθεια.

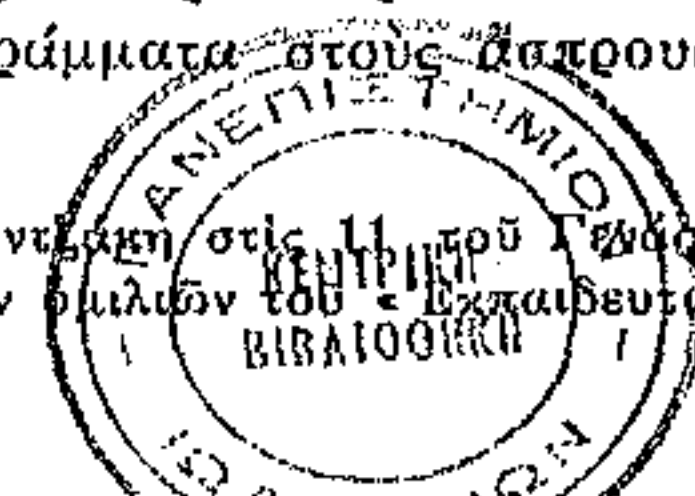
Γ'. Τους νέους μεγάλους κιντύνους.

Α'. Το Όραμα: Περνούσαμε άπέραντες χιονισμένες στέπες. Τεράστιο είναι το σώμα της Ρωσίας, το 1/6 της γης, πλήθος ράτσες, ίσμπες χαμηλές που καπνίζουν, πράσινα καμπαναριά, τρούκες και βοδάμαξα, κι ύστερα έρημιά άτέλειωτη, ποταμοί παγωμένοι, διάση πυκνά, και πάλι γυναικες με φρανταχτερούς μποξάδες, βαρυκίνητοι μουζίκιοι με ξανθά, λιπαρά γένεια, άλογο με άχνιστά κρουσταλωμένα ρουθούνια. Δέ διαβάζουμε πιά, περνούμε, σα γαίες, τους πατριάρχες της σύχρονης ψυχής—τον Τολστόη, το Λουστογιέρσκη, το Γόγολ. Μέρες και νύχτες. Και ξάφνου η κόκινη Μέκα, η Μόσχα. Στη μέση, το κόκκινο Κρεμλίνο, η καρδιά της Ρωσίας, και μέσα, βαθιά στη γης, η καρδιά του Κρεμλίνου, ο Βλαδίμηρος Ίλιτς Ούλιάνωφ.

Χιλιάδες απ' όλες τις ράτσες της γης—άσπροι, κίτρινοι, μαύροι είχαν έρθει στη Μόσχα να προσκυνήσουν. Μέσα στο σκοτεινό της άερα αναγνωρίζονταν οι άδερφοί. Κόκινα άστρα κρέμονται μέσα στην ομίχλη, οι τοίχοι είναι γιομάτοι χρωματιστές ρεκλάμες της γιορτής που παριστάνουν: Μέσα στον ήλιο ν' ανατέλει ένα δρεπάνι και σφυρί. Άλλου ο Λένιν, όρθος, σηκώνει το χέρι του, κι όρμουν από τη γης οι εργάτες κι οι χωριάτες κι άπλώνουν, κατάμαυροι ακόμα, γιομάτοι χόμα, το χέρι τους προς το φώς. Άλλου ο έρυθρός στρατιώτης, με το κόκκινο άστρο στο μέτωπο, βάζει άντλήιο το χέρι του και κοιτάζει πέρα, μακριά, με διαπεραστικά μάτια, την έρημιά.

Έπιγραφές κόκινες στις πλατείες: «Προλετάριοι όλου του κόσμου, ένωθήτε.» Προκήρυξες με μεγάλα μαύρα γράμματα στους άσπρους τοίχους: «Τούτο

1. Η όμιλία αυτή έγινε από τον κ. Καζαντζάκη στις 11 του Γενάρη, όταν μίλησε στην «Αλάμπρα» ο Παναίτ Ίστράτη, στη σειρά των όμιλιών του εκπαιδευτικού Όμιλου.

έγινε στα δέκα χρόνια, ταύτα θα γίνει στα έρχόμενα πέντε», να, πώς φωτίζονται οι μάξες, πώς ανεβαίνει ή παραγωγή, πώς πληθαίνει ή ελίτιδα.

Κι έπειτα ή μεγάλη μέρα τής γιορτής : ή 7 του Νοέμβρη. Μισό εκατομύριο λαός, από τὰ ξημερώματα ως τή βαθεία νύχτα, περνάει μπροστά από τὸν άγιο τάφο του Λένιν. Τὰ άλογα τῶν Κοζάκων χλαμυροῦν, όλη ή Μόσχα βουίζει σὰ στρατόπεδο.

Τούτο είναι τὸ έξωτερικὸ ὄραμα, τὸ σώμα τής ιδέας. Τὸ ὄραμα τούτο χάρηκαν ὅσοι προχτές έτρεξαν απ' ήλον τὸν κόσμο, να ίδουν τι γίνεται πέρα στη Ρωσία.

Β'. "Επειτα, σιγά σιγά, ένα άλλο ὄραμα εσωτερικὸ : "Η φοβερὴ, γεμάτη άγωνία, προσπάθεια τής Ρωσίας ν' άνασηκωθεί.

Είχε εξαντληθεῖ από τὸν παγκόσμιο πόλεμο. "Η "Επανάσταση ξέσπασε, γκεμίζονται ὁ τσαρισμός, ή φρεουδαρχία, ή μπουρζουαζία. Ήμιρῦλοι σπαραγμοί. Δεκατέσσερα κοράτη εἰσβάλλουν στὸ ρωσικὸ ἔδαφος, έξι εκατομύρια νηχές πεθαίνουν από τήν πείνα. "Αλλα εκατομύρια πεθαίνουν από τις κακουχίες καὶ τις άρρώστειες, άλλα εκατομύρια από τὸς πολέμους. Οι διανοούμενοι τρομαίζουν κι άντιδρῶν, οἱ χωριάτες άρνιούνται να βοηθήσουν. "Ο έρωθρός στρατός είναι πρόχειρο συμάζωμα, κουρελήδες, πεινασμένοι, ξαρημάτωτοι. Τὸ παγκόσμιο προλεταριάτο λιποψυχεί, αφήνει τή Ρωσία στην τύχη της. "Όλος ὁ κόσμος, έχτροί καὶ φίλοι, έλεγαν : «Τρεῖς μέρες θα βαστάξει ή "Επανάσταση, τρεῖς μήνες θα βαστάξει ή "Επανάσταση, παραπάνω δὲ μπορεί».

"Εκριναν με τή μίσηση, γιομάτη μικρές αλήθειες, λογική του ανθρώπου. Δὲν υπολόγιζαν - γιατί αὐτὴ δὲν υπολογίζεται—τὴ φοβερὴ έκρηκτικὴ δύναμη που συνήθως τὴ λέμε : Πίστη. Αὐτὴ άντίστανε, όπως τόχει συνήθεια, ὅλους τὸς μαθηματικούς υπολογισμούς τής λογικῆς. "Ο έρωθρός στρατός γιγαντώνεται, φτάνει στα 1920 τὰ πέντε εκατομύρια. Τὰ δεκατέσσερα κοράτη διώχνονται, οἱ έσωτερικοὶ έχτροὶ φριμώνονται, ὅλα, βιομηχανία, γεωργία, εμπόριο, κοινωνικὴ ζωὴ, άτομο, μάζα, υποτάζονται με τὴ βία στην άνήλεη πίεση τής "Ιδέας.

Κι όταν ὁ μέγας κίντυνος πέρασε, ή ιδέα ελάττωσε τὴν πίεση της, προκηρύχεται ή Νέα Οικονομικὴ Πολιτικὴ. Οι εργάτες κι οἱ χωριάτες φιλιάδουν, κι από τότε—από τὸ Μάρτη του 1921—άρχίζει ή επίπονη, ειρηνικὴ προσπάθεια τής Ρωσίας ν' άνασηκωθεί.

"Ο,τι σήμερα βλέπουμε, είναι αληθινὰ ένα θάμα. Μέσα σ' ελάχιστο καιρό, μέσα σὲ έξι χρόνια, ή Ρωσία κατόρθωσε ν' άνασηκωθεί. "Η βιομηχανία κι ή γεωργία έφτασαν, καὶ σὲ πολλοὺς κλάδους φέτος πέρασαν τὴν προπολεμικὴ παραγωγή. Νέοι τρόποι, πρωτόφαντοι στην ιστορία, δοκιμάζονται να ρυθμιστεῖ ή κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ. Στὸ ἐπίπεδο του πολιτισμοῦ ή Ρωσία, ή πιὸ καθυστερημένη χώρα, δὲ συγκρίνεται με τὴν προπολεμικὴ Ρωσία. Σὲ πολλά σημεία—άπολεμότερωση τής γυναίκας, προστασία τής μάνας καὶ του παιδιοῦ, έξασφάλιση του εργαζόμενου, φωτισμός τῶν μαζῶν—είναι σήμερα ή Ρωσία πολὺ πιὸ προχωρημένη από τὴν Εὐρώπη.

"Όλη τούτη ή καταπληκτικὴ άνόρθωση του πιὸ εξαντλημένου, του πιὸ καθυστερημένου λαοῦ, δὲν έγινε σὲ δυὸ τρεῖς γενεές. "Εγινε μόνο σὲ έξι χρόνια, χωρίς καμιά έξωτερικὴ βοήθεια, τὸ έναντίο, παρ' ὅλη τὴν αντίδραση, τις δολοπλοκίες καὶ τὸ μίσος ὄλων τῶν κρατῶν τής γῆς.

Τούτο είναι τὸ δεύτερο ὄραμα, πὸν χάρηκαν ὅσοι έζησαν τὸς τελευταίους τούτους μήνες στὴ Ρωσία.

Γ'. Οι πιὸ άφελεῖς σταμάτησαν στα δυὸ τούτα ὄραματα. Μὰ ὅσοι βαθύτερα νοιάζονται για τὴν τύχη του σύγχρονου ανθρώπου, σιγά σιγά, ξεχώρισαν μεγάλους ἴσκιους άπάνω στὸ φρωτεινὸ πρόσωπο τής άνορθωμένης Ρωσίας.

Τούτο, οἱ μεγάλοι κίντυνοι, είναι τὸ τρίτο ὄραμα.

Δυὸ είναι οἱ μεγάλοι κίντυνοι, πὸν άπέιλουν τὴ Σοβιετικὴ Ρωσία. "Ο ένας είναι έσωτερικὸς : οἱ νέες άστικὲς τάξεις πὸν σχηματίζονται κάτω από τὴν προστασία τής Ν. Ο. Π. : Κουλάκοι, Νέπμαν, γραφειοκράτες. "Ο άλλος κίντυνος είναι έξωτερικὸς : ὁ παγκόσμιος πόλεμος.

Ι. Για να νιώσουμε καλά τὸν πρώτο κίντυνο, πρέπει καθαρὰ νάχουμε στὸ νοῦ μας τούτο : Στις 7 του Νοέμβρη δὲν έγινε μιὰ "Επανάσταση. Στις 7 του Νοέμβρη έγιναν δυὸ "Επανάστασες, ὁλότελα διαφορετικὲς.

α'. "Η επανάσταση τῶν χωρικῶν ενάντια στοὺς φρεουδαρχες γαιοχτήμονες—επανάσταση καθαρὰ μικροαστικὴ. β'. "Η επανάσταση τῶν εργατῶν ενάντια στοὺς άστοὺς—επανάσταση καθαρὰ σοσιαλιστικὴ.

Οἱ δυὸ αὐτὲς επανάστασες τὴ στιγμὴ του κοινοῦ κιντύνου ενώθηκαν κι έριξαν τὸ δισυνόστατο καθεστὸς. Μόλις ὁ κοινὸς έχτρος άφανίστηκε καὶ κίντυνος πὰ δὲν ὑπῆρχε, οἱ σύμμαχοι τής ανάγκης χωρίσανε. Οι χωριάτες, ιδιοχτήτες πὰ τής γῆς, άπόχτησαν ὅλη τὴ μικροαστικὴ ψυχολογία κι άρνήθηκαν να βοηθήσουν τις σοσιαλιστικὲς πολιτεῖες. Κάθε χωριάτης νοιαζόταν για τὸ δικὸ του μονάχα τὸ χωράφι κι άρνιόταν να δουλέψει για τὸ σύνολο. Οι εργάτες, κυριεμένοι από τὴν άκρατη κομμουνιστικὴ ιδέα, πίεζαν τὸς χωρικοὺς, προσπαθώντας με τὴ βία να τὸς σπρώξουν στην κομμουνιστικὴ πράξη. Οι χωρικοὶ, οἱ παντοδύναμοι, πρόβαλαν παθητικὴ αντίσταση κι ὅλη ή Ρωσία είχε παραλύσει.

"Ο Λένιν υποχωρεῖ. "Η Ν. Ο. Π. είναι ένας πρόχειρος άναγκαστικὸς συμβιβασμός μεταξὺ στα δυὸ στρατόπεδα. Δίνεται σχετικὴ έλευτερία στοὺς χωρικοὺς να χρησιμοποιοῦν εργάτες καὶ να διαθέτουν έλευτερα τὰ γεωργικὰ τους προϊόντα. "Επιτρέπεται, ὡς ένα σημείο, τὸ ιδιωτικὸ εμπόριο καὶ ή ιδιωτικὴ βιομηχανία. "Η προλεταριακὴ επανάσταση του εργατῆ αναγκάζεται σὲ μερικὰ σημεία να υποχωρήσει στὴ μικροαστικὴ επανάσταση του χωριάτη.

Γίνεται άνακωχή. "Ομως οἱ δυὸ επανάστασες εξακολουθοῦν κρυφὰ κι έντονα τὸν άγώνα. Νέες κοινωνικὲς τάξεις δημιουργοῦνται, πὸν άπειλοῦν τὴν κομμουνιστικὴ επικράτηση. "Από τὴν έλευτερία πὸν δόθηκε στὸ χωρικὸ, γενήθηκε ή νέα τάξη τῶν κουλάκων. Αὐτοὶ εκμεταλέβονται τὸ φτωχὸ χωρικὸ, θησαυρίζουν σάρι καὶ χοήματα, γίνονται ὁλόένα κίντυνος του κομμουνισμοῦ. "Από τὴν έλευτερία πὸν δόθηκε στὸν έμπορο καὶ στὸ βιομήχανο, γενήθηκε ὁ νέπμαν, ὁ έμπορος δηλαδή καὶ ὁ βιομήχανος, πὸν με τὴν προστασία τής Ν. Ο. Π. πλουτίζουν άναίσχυντα. "Από τὴν ανάγκη τῶν πολύπλοκων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν γενήθηκε ή πανίσχυρη, πολυέξοδη, καὶ κατ' ανάγκη συντηρητικὴ γραφειοκρατία. Αὐτὴ επιβραδύνει καὶ νοθέβει τὴν κρατικὴ κομμουνιστικὴ διαχείριση τής έξουσίας.

"Τι πρέπει να γίνει ; Πῶς μπορεί να χτυπηθεῖ ὁ έσωτερικὸς τούτος κίντυνος ;

Δυὸ μεγάλες άπάντησες ὑπάρχουν στὸ φοβερὸ τούτο ερώτημα. Δυὸ μεγάλοι άρχηγοὶ : "Ο Τρότσκη, καὶ ὁ Στάλιν.

Ποῦ βαδίζουμε ; πρῶτὰ ὁ Τρότσκη. Στὸν καπιταλισμὸ ή στὸ σοσιαλισμὸ ;

"Αν δὲν παταχοῦν, ἀμέσως τώρα, οἱ τρεῖς τοῦτες νεογένητες τάξεις, ὕστερα, σὲ λίγο καιρὸ, θάνατο πολὺ ἀργά. Ἡ ὑπαιθρη χώρα, δηλαδή ὅλη σχεδὸν ἡ Ρωσία, θὰ πέσει στὰ χέρια τῶν κουλάκων. Οἱ πολιτεῖες θὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν νέπμαν καὶ τῶν γραφειοκρατῶν. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Στάλιν, φωνάζει ὁ Τρότσκι, στρέφεται ὁλοένα στὰ δεξιὰ, ἀπὸ τοὺς προλεταρίους στοὺς ἀστοὺς, ἀπὸ τοὺς ἐργάτες στοὺς εἰδικεμένους προϊστάμενους, ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς χωρικοὺς στοὺς κουλάκους. Πρέπει νὰ στραφοῦμε ἀριστερά, ὁ ρυθμὸς νὰ ἐνταθεῖ. Πρέπει νὰ πιεστοῦν οἱ κουλάκοι νὰ πουλήσουν τὸ ἀποθήκευμένο σιτάρι πρὸ κρατοῦν ἄνεργο (900,000 τόνους). Πρέπει νὰ ἐπιβληθοῦν νέοι, μεγαλύτεροι περιορισμοὶ στὰ κέρδη τῶν νέπμαν καὶ τέλος πρέπει νὰ ξεκαθαριστῆ ἡ γραφειοκρατία. Ἔτσι θὰ βροῦμε τὰ χρήματα νὰ φέρουμε μηχανές, νὰ χρησιμοποιήσουμε δυνάμεις, νὰ ἐκμεταλεῖτομε τις πρῶτες μας ὕλες, νὰ βιομηχανοποιήσουμε τὴ Ρωσία. Ὁ ἐργάτης κι ὄχι ὁ χωριάτης πρέπει νάναί ὁ κύριος τῆς Ρωσίας. Γιατὶ ὁ ἐργάτης εἶναι ἀπὸ τὴ φύση κομμουνιστής, ἐνῶ ὁ χωριάτης εἶναι ἀπὸ τὴ φύση μικροαστός. Κι ἐπειδὴ ἄλλοι σχεδὸν οἱ Ρώσοι εἶναι χωρικοί, ὁ χωρικός, σὰν θέλουμε νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ κομμουνισμός, πρέπει νὰ μετατραπῆ σὲ ἀγροτικὸ ἐργάτη. Πῶς; Ἕνας μονάχα τρόπος ὑπάρχει: ἡ βιομηχανοποίηση τῆς γεωργίας. Ὁ Λένιν εἶπε: «Μονάχα ἅμα περιτολίζουμε τὸ χωρικὸ μὲ ἠλεκτρικὰ σύρματα, θὰ τὸν κάνουμε κομμουνιστὴ».

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐσωτερικὸ πρόγραμμα τοῦ Τρότσκι. Τὸ ἐξωτερικὸ του πρῶτο γραμμὰ εἶναι τοῦτο: Ἡ Ρωσία, ἀπομονωμένη, δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνῃ ἄρτια κομμουνιστικὴ πολιτεία. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐντείνουμε τὴν προπαγάνδα στὸ ἐξωτερικὸ καὶ νὰ ὀργανώσουμε ἐπαναστατικὰ τὸ παγκόσμιον προλεταριάτο.

Ὁ Στάλιν ξαμῶνει στὸ ἴδιο σημεῖο, ὅπου καὶ ὁ Τρότσκι: στὸ θρίαμβο τοῦ κομμουνισμοῦ. Μὰ ἡ διαφορὰ τους εἶναι διαφορὰ ἀρχῆς συνάμα καὶ ταχικῆς.

Ὁ Τρότσκι λέει: Πρέπει, γὰ νὰ θριαμβέσῃ ὁ κομμουνισμός, νὰ στραφοῦμε ἐν ἄντια στὸ χωρικὸ. Μονάχα ὁ ἐργάτης μπορεῖ νὰ γίνῃ κομμουνιστής. Ὁ Στάλιν, πιστὸς στὴ διδασκαλία τοῦ Λένιν, ἀπαντᾷ: Ἄν ὑπάρχει ἓνας χωρικός ὑπάρχουν τριῶν εἰδῶν χωρικοί: 1) Φτωχοί, κι αὐτοὶ εἶναι δικοί μας. 2) Μεσαῖοι, κι αὐτοὶ πρέπει καὶ μποροῦν νὰ γίνουν δικοί μας. 3) Πλούσιοι, οἱ κουλάκοι, κι αὐτοὶ εἶναι ἐχτροί μας. Ἄν πρέπει λοιπὸν νὰ κηρύξουμε τὸν πόλεμον ἀναντίον τοῦ χωρικοῦ γενικά, παρὰ ἐναντίον τῶν κουλάκων μονάχα. Ἀντὶ τὸν πόλεμον, πρὶν δυὸ χρόνια, δὲ μπορούσαμε νὰ τὸν κηρύξουμε, γιατί οἱ κουλάκοι μᾶς ἴσαν χρήσιμοι γὰ τὴ μεγάλη καλλιέργεια τῆς γῆς. Ἄν εἴχαμε τότε ἰσχυρὰ τὰ δυὸ μεγάλα ὅπλα, ποὺ θὰ ἐξοντώσουν τοὺς κουλάκους—τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τὰ τεχνικὰ μέσα. Σήμερα ποὺ οἱ συνεταιρισμοὶ πήραν τόση ἐνταση κι ἀποχτοῦμε ὁλοένα νέες μηχανές, πολεμοῦμε, ἀκίντυνα πιά, τοὺς πλούσιους χωρικοὺς. Ἄν τοὺς δίνουμε ψῆφον, δὲν τοὺς κάνουμε ἐγκαλίτες, τοὺς ἐπιβαρύνουμε μὲ φόρους.

Ὅμοια, στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, πρέπει νάμαστε πολὺ συνετοί. Ἄν πρέπει νὰ διακιντυνέβουμε τὴν εἰρήνην μὲ ἐπέμβασες στὰ ἐσωτερικὰ ξένων κρατῶν, κἀνοντας ἐντονη προπαγάνδα. Τὸ παγκόσμιον προλεταριάτο δὲν εἶναι ἀκόμη ὄργανο γὰ ἐπανάσταση. Γιὰ τὴν ὄρα μὴ εἶναι ἡ μεγάλη προπαγάνδα: Νὰ ζεῖ καὶ νὰ εὐημερεῖ ἡ σοβιετικὴ Ρωσία.

Κι οἱ δυὸ τοῦτες, φαινομενικὰ ἀντίθετες ὁπές, συνεργάζονται χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν. Ὁ Στάλιν, χωρὶς τὸ βίαιο μαστίγωμα τοῦ Τρότσκι, ἴσως θὰ ὀπορωθεῖ περισσότερο στὴ σφοδρὴ πίεση τῶν κουλάκων καὶ νέπμαν. Ὁ Τρότσκι, ἂν

ἦταν στὴν ἐξουσία, θὰ ἦταν ἐπικίντυνος ἀπὸ τὴ βιαιότητα τοῦ ρυθμοῦ του. Οἱ δυὸ μαζί, ὁ ἓνας σὰν δράση, ὁ ἄλλος σὰν ἀντίδραση, δημιουργοῦν μὴ συνετὴ καὶ συνάμα, ὅσο ἐπιτρέπει ἡ πραγματικότητά, τολμηρὴ συνισταμένη.

Τοῦτο εἶναι τὸ σοβαρότερον ἐσωτερικὸ πρόβλημα, σήμερα, τῆς Ρωσίας.

II. Ὁ δεύτερος κίντυνος ἐρχεται ἀπέξω: Εἶναι ὁ παγκόσμιος πόλεμος.

Τὰ τεχνικὰ μέσα τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου εἶναι ἀκόμη ἀσύγκριτα ἀνώτερα ἀπὸ τὰ τεχνικὰ μέσα ποὺ διαθέτει ἡ σοβιετικὴ Ρωσία. Πῶς ἡ Ρωσία θὰ φτάσῃ, κι ἀκόμη πιότερο, πῶς θὰ ξεπεράσῃ βιομηχανικὰ τὸν καπιταλιστικὸν κόσμον, ἂν θέλει νὰ τὸν νικήσῃ; Ἡ νίκη πάντα στεφανιώνει τὸ καθεστῶς, ποὺ ἐξασφαλίζει στὴν κοινωνία ἀνώτερον οἰκονομικὸ ἐπίπεδο.

Τὰ καπιταλιστικὰ κράτη θὰ δώσουν στὴ Ρωσία τὸν καιρὸ ν' ἀναπτύξῃ τὴ βιομηχανία της καὶ νὰ ἐκμεταλεῖται τις ἀστέρες πρῶτες της ὕλες: Ἴδου τὸ σκοτεινὸ ἐρώτημα ποὺ ἀπασχολεῖ σήμερα ὅλους τοὺς Ρώσους, ἀπὸ τὸν πιὸ ταπεινὸ ἐργάτη ὡς τὸ Στάλιν καὶ τὸν Τρότσκι. Εἰρήνη, εἰρήνη, τίποτε ἄλλο δὲ ζητᾷ σήμερα ἡ Ρωσία. Τρεῖς εἶναι οἱ μεγάλες ἐλπίδες, ποὺ ἴσως ν' ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὸ νέο παγκόσμιον πόλεμον:

1. Ὁ στρατὸς τῆς Ρωσίας. Ὅσο ἰσχυρότερος εἶναι, τόσο οἱ καπιταλιστικὲς δυνάμεις τὸν ὑπολογίζουσι καὶ συλλογίζονται πρὶν ν' ἀποφασίσουν τὴν ἐπίθεσιν.

2. Ἡ ἔλλειψη ὁμοφωνίας στὰ καπιταλιστικὰ κράτη. Ὁ ἀστικὸς κόσμος δὲ μισεῖ μονάχα τὴ Ρωσία. Ἀλληλομισαῖα καὶ ἀλληλοὑποβλέπεται. Ἄν εἶναι ἀπίθανον νὰ βρεθοῦν καπιταλιστικὰ κράτη νὰ πᾶνε προσωρινὰ μὲ τὸ μέρος τῆς Ρωσίας γὰ νὰ συντρίβουν τοὺς ἐχτροὺς των.

3. Ὁ φόβος ποὺ κρατᾷ τὰ ἀστικὰ κράτη μὴ τύχει καὶ ὁ καπιταλιστικὸς πόλεμος μετατραπῆ σὲ πόλεμον κοινωνικόν.

Τραγικὴ εἶναι ἡ θέσις καὶ τῶν δυὸ ἀντίπαλων κόσμων. Ὁ ἓνας ἀκόμη δὲν ὄριμασε καὶ ζητᾷ προθεσμίαν μερικὰ χρόνια εἰρήνης. Ὁ ἄλλος ποὺ ὑπερωρίμασε καὶ σχεδὸν ἀποσυνθέεται, καταλαμβάνει μὲ δραματικὴ σαφήνεια, πόσο ὀλέθριον μπορεῖ νὰ τοῦ εἶναι ἡ εἰρήνη, καὶ πόσο ἐξ ἴσου ὀλέθριον μπορεῖ νὰ τοῦ εἶναι ὁ πόλεμος.

Ἀναπνέουμε, ἀστοὶ καὶ κομμουνιστὲς, ἓναν ἀέρα γιομάτο ἀγωνία. Ἄν στὴν κρίσιμη ταύτη στιγμῇ, ποὺ περνᾷ ἡ ἀνθρωπότητα, ἡ ἀπάντησις ἐξαρτῶταν μονάχα ἀπὸ τοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντες, ἡ θέσις τῆς Ρωσίας θάταν δεινὴ. Μὰ ὑπάρχει κι ἄλλη ἀσταθμητὴ, ἀνεξέλεγκτη δύναμις, αὐτὸ ποὺ ἐπιπόλαια τὸ λέμε, γιατί δὲν ξέρουμε πῶς ἄλλιῶς νὰ τὸ ὀνομάσουμε, Ἰδέα καὶ Πίστη. Αὐτὴ, σὲ κρίσιμες στιγμῆς τῆς ἱστορίας, δίνει τὴ νίκη. Ὅσοι μὲ ἀμεροληψία θεωροῦν τὴν ἀποσύνθεσιν, τὴν ἀδικίαν, τὴν ἀπιστίαν τοῦ ἐνὸς στρατοπέδου—τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴ δημιουργίαν καὶ τὴ φλεγόμενη πίστη τοῦ ἄλλου στρατοπέδου, ξέρουν πῶς ἡ φοβερὴ ταύτη δύναμις, ποὺ δίνει τὴ νίκη, εἶναι μὲ τὴ Ρωσία.

Ἔτσι ἀνάπνεα στὴ Μόσχα ἓναν ἀέρα ἀπειλῆς κι ἐλπίδας. Μήτε ἀπόλυτη ἐπικίντυνη αἰσιοδοξία ἀπλοϊκοῦ πιστοῦ, μήτε ἀπόλυτη ἐπικίντυνη ἀπαισιοδοξία λογικεβόμενου ἀπίστου. Ἐξερᾷ πῶς, ὅπως κάθε δημιουργία, ἡ Ρωσικὴ μοίρα—κι ἐπομένως ἡ μοίρα ὅλων τῶν ἐργαζόμενων τῆς γῆς—ὑπόκειται σὲ ὅλες τις σκοτεινὰς καὶ φωτεινὰς δυνάμεις. Ἄν ὅλες οἱ γενναῖες ψυχὲς τῆς ἐποχῆς μας ἐπιθυμήσουν ἐντονα τὴ σωτηρία, ἡ σωτηρία θάρθῃ. Ἄν λιγοψυχήσουν, ἡ σωτηρία

θ' ἀργήσει ἢ θάρσει μισερῷ. Ἐνωθῆα, στήν κρίσιμη τούτη στιγμή τοῦ κόσμου, τὴν εὐθύνη τοῦ κάθε ἀνθρώπου.

Μέσα στή μεγάλη τούτη ἀνησυχία μου, μιὰ μέρα, στή Μόσχα, συνάντησα τὸν Παναίτ Ἰστρούτη. Βρισκόταν στήν ἴδια ταραχή. Εἶχε πρὶν λίγες μέρες παρατήσει τὸ Παρίσι, τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ, κι ἐρχόταν μὲ ἀπληστία, ἀνησυχία κι ἐλπίδα, νὰ ἰδεῖ τί γίνεται στή Ρωσία, κι ἂν ἀληθινὰ ἐδῶ μιὰ γενναία ψυχὴ μποροῦσε ν' ἀναπνέψει.

Μοῦ ἄρεσε, εὐτὺς ἀπ' ἀρχῆς, τὸ πρόσωπο του τὸ λιγνὸ κι αὐλακωμένο, κι ἡ ἔκφραση τοῦ πολυβασανισμένου νικητῆ. Ὅλοι ξέρουμε τὴν ἡρωϊκὴ ἐποποιία τῆς ζωῆς του. Μέσα του χοχλάζει τὸ παράφορο, ἀλήτικο Κεφαλονίτικο αἷμα. Τὰ μάτια του λαχταροῦν νὰ ἰδοῦν, τὰ χέρια του λαχταροῦν ν' ἀγγίξουν ἀχόρταγα δὴ τὴν ἐφήμερη τούτη ἀγαπημένη γῆς ποὺ πατοῦμε. Πεινᾷει, δὲν ἔχει ποῦ νὰ κοιμηθεῖ, γυρίζει τὸν κόσμον δουλέβοντας, γυμνητέβοντας, μεθυσμένος ἀπὸ εὐτυχία. Γιατὶ τοῦτο πρέπει καλὰ νὰ τονιστεῖ: Λίγοι ἀνθρώποι στὸν κόσμον στάθηκαν τόσο εὐτυχισμένοι ὅσο ὁ Παναίτ Ἰστρούτη. Γιατὶ ἡ δυνατὴ ψυχὴ του μετουσίωσε τὴν πείνα σὲ χορτασμὸ καὶ τὴ γυμνόπαδη περιπλάνηση σὲ λερτεριά. Ὅπου ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι μπορούσαν νὰ χαθοῦν, ὁ Παναίτ Ἰστρούτη ἀνάπνεε βαθιά, μ' εὐγνωμοσύνη, τὸν ἄέρα τοῦ κόσμου.

Ὅμοια τὸ ἔργο τοῦ Ἰστρούτη εἶναι ἀχόρταγη λαχτάρα ζωῆς, ἀγάπη σὲ ὅ,τι ὑπάρχει, ὑποφέρει καὶ ζεῖ. Εἶναι τὸ ἔργο του μιὰ πηγὴ πολυσάλευτη, ποὺ πηδαίει ἀπὸ τὴν ἀγιασμένη λάσπη, ὅπου ζοῦμε, καὶ χαίρεται τὸν ἥλιο.

Ὁ Ἰστρούτη δὲν εἶναι μήτε διηγηματογράφος, μήτε μυθιστοριογράφος. Εἶναι κάτι πολὺ πιὸ ἀνατολίτικο, πιὸ πρωτόγονο, πιὸ κοντὰ στὶς ἀπλὲς δυνάμεις τῆς γῆς καὶ τῆς ψυχῆς. Ὁ Ἰστρούτης, σὰν τοὺς ἀνατολίτες, κἀθετα διπλογόνατος, ἀκουμπᾷ ὅλος στὸ χῶμα καὶ ἀφηγᾶται. Σπάνια ἀνθρώπος ἀφηγήθηκε μὲ τόση χάρη καὶ δύναμη. Τὸν ἀκοῦμε κι ἡ γῆς μεγαλώνει. Ὁ ἔκκουστός Σουλτάνος τῆς Ἰσπανίας Ἀβδουραχμάν ἔλεγε στὸν ἀγαπημένο ποιητὴ του: «Ἰσάα, ὅταν σ' ἀκούω νὰ μιλάς, τὰ σύννορα τοῦ βασιλείου μου πλαταίνουν». Ὅμοια, γρικόντας τὸν Ἰστρούτη, νιώθουμε νὰ πλαταίνει τὸ βασίλειο μας—ἡ ψυχὴ. Ὁ Ἰστρούτη χαίρεται ν' ἀκούει τὴ φωνὴ του, χαίρεται νὰ θεωρεῖ τὴ ζωὴ νὰ γελᾷ καὶ νὰ κλαίει, καὶ τὴ μικρὴ ζεστὴ καρδιά του ν' ἀγαπᾷ καὶ νὰ φωνάζει. Δὲν ὑπηρετεῖ καμιὰ ἀφηρημένη ἰδέα. Ὅλες οἱ ἀφηρημένες ἰδέες ὑπηρετοῦν τὴ μεγάλη, ἀπλοϊκὴ ψυχὴ του. Δὲν εἶναι κομμουνιστὴς ἢ ἀστὸς, ἐργάτης ἢ διανοούμενος. Ζεῖ πέρα ἀπὸ τίς ἐφήμερες τοῦτες ἐτικέτες τῆς σύγχρονης φρασεολογίας. Εἶναι ἀπλούστατα ἡ ψυχὴ, ποὺ μέσα σ' ἓνα ἀνθρώπινο σώμα μάχεται γιὰ λερτεριά.

Σήμερα ἡ μάχη αὐτὴ δυναμίζεται κομμουνισμός. Ὁ Ἰστρούτης ἀκούει τὴ λέξη, καὶ πολεμᾷ νὰ τῆς δώσει τὴ θεομῆτητα τῆς καρδιάς του. Τὸν θυμάμαι ὅταν γυρίζαμε τὴ Ρωσία, πῶς περιφρονοῦσε τὸ λογικὸ διάγραμμα καὶ τὴν οικονομικὴ ἔκφραση τῆς ἰδέας. Ἐνα μόνον τὸν ἐνδιέφερε: ὁ ἀνθρώπος ὁ ζωντανός, ὁ θερμὸς λόγος, ἡ ἀμεση ἐπαφὴ. Στὸ Κίεβο, μερόνυχτα πολλὰ, ἀκούγαμε ἀνθρώπους—ἀπλοϊκοὺς ἐργάτες, Ἕλληνες, Ρουμάνους, Ρώσους—νὰ μᾶς διηγούνται πὶ εἶδαν τὰ μάτια τους στήν ἐπανάσταση, πόσο πόνεσαν καὶ τώρα πῶς ζοῦν καὶ πῶς πιστέβουν. Ὁ Ἰστρούτη σκυμένος ἀκούει, ὅλη του ἡ καρδιά ἔτρεμε, ἀνέβαινε σιγὰ σιγὰ καὶ σχηματιζόταν μέσα του ὅλη ἡ Ρωσία, ἡ μαρτυρικὴ, ἡ αἱματωμένη, ἡ σταυρωμένη, ἡ μόνη ἐλπίδα τῆς γῆς.

WALTER KRANZ

Ο ΝΕΟΤΕΡΟΣ ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

(Ὁ καθηγητὴς κ. Βάλτερ Κράντς, γνωστός ἀπὸ τίς πολλὰς καὶ σπουδαῖες ἐργασίες του στήν κλασικὴ φιλολογία, ἔγραψε ἐπίτηδες γιὰ τὴν «Ἀναγέννηση» τὴ μελέτη του αὐτῆ. Ἄνκαι ἔχουμε ἄλλη ἀντίληψη σὲ πολλὰ σημεῖα, ὅμως τὴ δημοσιέβουμε μὲ μεγάλη μας εὐχαρίστηση, γιὰ ν' ἀποχτήσουν οἱ ἀναγνώστες μας καθαρὴ εἰκόνα γιὰ τὴ σοβαρὴ προσπίθεια, ποὺ κάνουν τὰ τελευταία αὐτὰ χρόνια οἱ νεότεροι κλασικοὶ φιλόλογοι τῆς Γερμανίας νὰ συζητήσουν τὴν ἐπιστήμη τους μὲ τὸ καινούργιο ἰδανικὸ τῆς παιδείας καὶ τίς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς.)

Ὅσο μακριὰ κιὰν βρισκεται ἀκόμα ἡ ἐποχὴ μας ἀπὸ τὸ σκοπὸ—καὶ ὅμως σ' αὐτὸν δίσχος ἄλλο τείνει—νὰ γενηθοῦν κάποτε ἀπὸ τὸ χαλαρὸ ἀκόμη καὶ μέσα του διχασμένον σύνδεσμον τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν οἱ πραγματικὲς «Ἐνωμένες πολιτεῖες τῆς Εὐρώπης», ὅσο ὅσο ἡ Εὐρώπη εἶναι κιόλας σήμερα κάποιος μιὰ ἐνότητα. Ὅχι μονάχα ἡ τεχνικὴ ξεπερνᾷ εὐκόλα τόπον καὶ χρόνον, πηδαίει ὅλα τὰ σύνορα καὶ ἰσοπεδώνει πολλὰς διαφορὰς τῶν λαῶν—φυσικὰ ἔξαιρανεῖται ταυτόχρονα καὶ κάποιες πολιτικὲς ἰδιαιτητεῖες—παρὰ καὶ παρουσιάζονται μέσα στὸ κάθε κράτος καὶ στὸν κάθε λαὸ ὁλότελα ὅμοιοι πολιτικοὶ ἀγῶνες καὶ ὅμοια προβλήματα πολιτισμοῦ. Ἔτσι ὁ ἀγῶνας ἀνάμεσα στὴ συντηρητικὴ καὶ στὴ σοσιαλιστικὴ θεωρίαν τῆς ζωῆς γίνεται σήμερα ὅμοιος ὅλα τὰ κράτη, ἀνκαὶ μὲ διαφορετικὴ μορφή καὶ διαφορετικὸ ἀποτέλεσμα κάθε φορὰ, ἕκαστίας τῆς διαφορετικῆς τοῦς κατὰστασης. Τὸ ζήτημα γιὰ τὴ σχέση τῆς ἐκκλησίας μὲ τὸ κράτος ὑπάρχει παντοῦ, εἴτε φανερὰ εἴτε ὄχι. Τὸ πρόβλημα τῆς μόρφωσης τῆς νεολαίας καὶ τοῦ λαοῦ, ποὺ εἶναι τόσο ἀποφασιστικὸ γιὰ τὸν πολιτισμὸ, φανερώνεται σὲ πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν ἴδια ἀπαράλλαχτα μορφή. Καὶ εἰδικότερα τὸ ζήτημα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ καὶ ποὺ εἶναι τόσο σπουδαῖο γιὰ τὸ μελλοντικὸ χαραχτήρι τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ ἡ σημασία τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος γιὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴ μόρφωση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, παρουσιάζεται ταυτόχρονα στὰ πιὸ διαφορετικὰ σημεῖα. Ἡ ὁμοιότητα αὐτὴ, ποὺ ἔχουν τὰ προβλήματα, δικαιολογεῖ ἴσως νὰ μιλήσω ἐδῶ κάπως διεξοδικότερα γιὰ τὴν ἰδιαίτη μορφή, ποὺ πῆρε τὸ ζήτημα τοῦ κλασικισμοῦ στὴ Γερμανία, καὶ νὰ περιγράψω ἀπὸ ποιὰς ἀρχὰς πῆγασε ἡ καινούργια καὶ ἐλπιδοφόρα αὐτὴ κίνηση, ποὺ ὅσο ἔχει σημασίαν κι γι' ἄλλους ἴσως λαοὺς ἔξω ἀπὸ τὸ γερμανικόν.

Κάθε περιγραφή γερμανικῶν καταστάσεων πρέπει σήμερα ν' ἀνατρέξει στήν τεράστια καμπὴ, ὅπου μᾶς ἔφερε τὸ τέλος τοῦ παγκόσμιου πολέμου, μιὰ καμπὴ ποὺ φυσικὰ τὴν προφήτεβαν κάποια σημάδια ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1918—1920 μόνον ποὺ ἔφερε στὸ φῶς τὴ γενικὴ πορεία τῆς πνευματικῆς ἀποσύνθεσης καὶ τὴν ἔκαμε φανερὴ, τὸ

μάτι όμως, πού κοίταζε βαθύτερα, τὴν παρατηροῦσε ἀπὸ πολὺν καιρὸ· σ' ὄλους τοὺς κύκλους τῆς πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς. Μὰ ἡ ἀπότομη ἀλλαγὴ τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μας εἶχε ὡστόσο τεράστια ἀναταραχτικὴ ἐπενέργεια. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κάθε στοχαστικὸς ἄνθρωπος ἐνωθε τὴν ἀνάγκη νὰ κάνει ἐκεῖνο πού ἀλλιῶς εἶναι συνειθισμένα τὸ ἔργο τοῦ φιλόσοφου: νὰ σκεφτεῖ βαθιὰ ἐπάνω στὴ βία τῆς ὑπαρξῆς του. Ζητήματα τῆς ἀγωγῆς συζητιόντουσαν μὲ πάθος ὅσο ποτὲ πρὶν. Τὸ 1920 συγκαλέστηκε ἓνα ἔθνικὸ συνέδριο, ὅπου πήραν μέρος πολλὲς ἑκατοντάδες ἀπὸ τὶς πρὸ διάφορες προσωπικότητες τῆς Γερμανίας καὶ ὅπου παρουσιάστηκε ἓνα χάος ἀπὸ γνώμες ἀντιρατικῆς καὶ βαθύτατα διαφορετικῆς—ἓνα καθρέφτισμα πολὺ πιστὸ τῆς πνευματικῆς μας κατάστασης. Πολὺ μικρὸς ἦταν στὸ συνέδριο αὐτὸ ὁ ἀριθμὸς ὄσων πίστευαν, πὼς ἡ οὐμανιστικὴ μόρφωση, ἀποχτημένη μὲ τὴ σπουδὴ τῆς ἀρχαιότητος, εἶχε ἀκόμη κάποια ἀξία. Ὁ ἐνθουσιαστικὸς ὅμως λόγος τοῦ σημαντικοῦ παιδαγωγοῦ Ernst Goldbeck ἀνάγκασε ὄλους νὰ φιερώσουν πάλι τὴν προσοχὴ τους στὸ παλιὸ αὐτὸ βασικὸ ζήτημα. Μὲ τὴν ἡγεσία του γίνηκαν τοὺς ἀκόλουθους μῆνες στὸ Βερολίνο συγκεντρώσεις τῶν νεότερων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν σχολείων, πού ἀυτονομίστηκαν «νεότεροι οὐμανιστῆς». Ὁ σκοπὸς τους ἦταν νὰ δώσουν στερεὴ βία στὸ παλιὸ Γυμνάσιο—τὸ Γυμνάσιο ἦταν στὸ 19ῶ αἰῶνα ἡ κύρια καινούργια μορφή τοῦ ἀνώτερου σχολείου στὴ Γερμανία—γιὰ νὰ βιαστέξει τὸ τολμηρὸ ὕψωμένο οἰκοδόμημα ἀκόμη καὶ μέσα στὸ ἀνωκάτωμα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς συζήτησης καὶ ἀποκοιτικῆς τοῦ μικροῦ, βέβαια, αὐτοῦ κύκλου καταγράφησαν σὲ μιὰ σειρά ἔργα. Ἀναφέρω μερικὰ: Paul Friedländer «Die Idee des Gymnasiums» (ἡ ἰδέα τοῦ Γυμνασίου), στὸ συλλογικὸ τόμο «Das Gymnasium und die Neue Zeit» (τὸ Γυμνάσιο καὶ ἡ νέα ἐποχὴ) Λειψία 1919, Paul Friedländer καὶ Walter Kranz «Die Aufgabe der klassischen Studien an Gymnasium und Universität» (τὸ ἔργο τῶν κλασσικῶν σπουδῶν στὸ Γυμνάσιο καὶ στὸ Πανεπιστήμιον) Βερολίνο 1922, Eduard Fränkel «Vom Werte der Übersetzung für den Humanismus» (ἡ ἀξία τῆς μετάφρασης γιὰ τὸν οὐμανισμό) στὸ ἔργο «Vom Altertum zur Gegenwart» (ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς τὸν παρὸν) Λειψία καὶ Βερολίνο 1922. Καὶ μερικὰ ἄλλα στὸ συλλογικὸ ἔργο «Das Gymnasium» Λειψία 1926.

Τὸ ὄνομα «νεότεροι οὐμανιστῆς» «νεότερος οὐμανισμός» δὲ σημαίνει μιὰ ομάδα, πού θέθελε νὰ ἐμμανιστεῖ σὺν ξεχωριστῇ, νὰ ποῦμε, σχολή, σὺν ἓνα ἰδιώτερο κόμμα. Μάλιστα στὸ σημερινὸ ἐκπαιδευτικὸ ἀγῶνα τῆς Γερμανίας, πού προκάλεσε τὸ Κράτος μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση, αὐτὲ ἀκούει πιά κανέναν τὴ λέξη αὐτῇ. Ὅμως ἡ πραγματικὴ ἀπαίτηση, πού κλείνει μέσα της καὶ ἐκφράζει ἡ λέξη αὐτῇ, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει γιὰ πάντα, ἡ ἀπαίτηση δηλαδή νὰ ἐξετάσουμε τὸν ἑαυτὸ μας, ἂν ἡ ἀρχαιότητα ἔχει ἀκόμη, ὅπως γιὰ τὶς περασμένες γενεές, καὶ γιὰ τὴ σημερινὴ σύγχρονη ἀνθρωπότητα, σημασία, σὺν μέσο γιὰ τὴν ἀγωγή καὶ τὴ μόρφωση, καὶ μόνον ὅταν τὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ ἐπαινε ἀπόλυτα καταρατικὴ ἀπάντηση—ποτὲ ὅμως ἀπὸ θολὴ ἐξήγηση ἀπὸ τὴν παράδοση—τάτε μονάχα νὰ ἀδηγῆσουμε τὴ νεολαία ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς περασμένες ἐποχές.

Τὸ ὄνομα ὅμως θυμίζει, συνδέοντας καὶ συνίμω χωρίζοντας, τὴ μεγαλύτερη ἐποχὴ τῆς γερμανικῆς πνευματικῆς ἱστορίας, τὴν ἐποχὴ τοῦ νέου οὐμανισμοῦ.

Οὐμανισμός, νεοοὐμανισμός, νεότερος οὐμανισμός. Καὶ οἱ τρεῖς λέξεις τὸ κη-

ρῶνουν, πὼς τὸ ζήτημα γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ κεντρικὸ ζήτημα μᾶς ὀλόκληρης ἐποχῆς πού παίρνει ἓναν ὀλότελα καινούργιο δρόμο γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, πού ἐμψυχώνεται ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ πνοὴ μᾶς ὀλότελα καινούργιας ζωῆς. Οἱ Ἴταλοι καὶ γερμανοὶ οὐμανιστῆς τῆς Ἀναγέννησης καὶ τῆς Μεταρρύθμισης εἶχαν μᾶλλον τὸ γιγαντιαῖο ἔργο νὰ σπάσουν τὶς ἀποστεωμένες μορφές τῆς μεσαιωνικῆς σκέψης καὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἐκκλησίας. Ὁ γερμανικὸς νεοοὐμανισμός χρειάστηκε νὰ ξανακάνει τὸν ἴδιο ἀπολεπτερωτικὸ ἀγῶνα, τὴ φορά ὅμως αὐτὴ ἐνάντια στὸν ἀποστεωμένον ρατσιοναλισμὸ τοῦ 18ου αἰῶνα. Ἡ δική μας κίνηση τώρα ἔχει μᾶλλον τὸ ἔργο νὰ γωνιστεῖ ἐνάντια στὴν τρομερὴ δύναμη τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ κεφάλαιου, καὶ στὸ πείσμα τῶν δυνάμεων τους πού σφίγγουν καὶ ἀποροφροῦν ὅλα, νὰ ὑπερισπίσει, σὺν ἀνώτατο ἀγαθὸ, τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή ἓνος πλάσματος μορφομένου σωματικὰ καὶ ψυχικὰ, πλούσιου, πού νὰ στηρίζεται σὺν ἑαυτοῦ του. Καὶ τὰ τρεῖς αὐτὰ κινήματα στηρίζονται σὲ μιὰ καινούργια θέση πού παίρνουν ἀπέναντι στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα, σὲ μιὰ νέα ἀποψη τῆς οὐσίας τῆς ἀρχαιότητος, ἀποψη ὅμως πού φυσικὰ ἢ ἀκόλουθη ἢ μὴ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες γενεές πάλι τὴν ἐπεροῦσε. Καὶ ἴσα ἴσα ἐδῶ στηρίζεται ὁ σύνδεσμός μας μὲ τὸ νεοοὐμανισμὸ καθὼς καὶ ἡ ἀντίθεση μας μ' αὐτόν. Ἡ ἀντίληψη του γιὰ τὴν οὐσία τῆς Παιδείας καθὼς καὶ γιὰ τὴν οὐσία τῆς ἀρχαιότητος ἦταν *περιορισμένη*. Ὁ νεοοὐμανισμός τόνισε μονάχα τὸ *ἀσθητικὸ* στοιχεῖο. Κι ἔτσι συνέβηκε, ὅταν τὸ ἀνώτερο σχολεῖο καὶ πρόσφερε ὁ νεοοὐμανισμός στὸ ἔθνος σὺν τὸ μόνον μορφωτικὸ ἴδρυμα, δηλαδή τὸ νεοοὐμανιστικὸ Γυμνάσιο, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σύντομη δυνατὴ ἀκμὴ ἔσβυσε μέσα σὲ μιὰ διδασκαλία γλωσσικὴ, περιορισμένη μονάχα στὴ μορφή. Ἐνῶ εἶχε γενηθεῖ προπάντων ἀπὸ τὴ βαθιὰ ἀγάπη στὸν Ἑλληνισμὸ καὶ ἦταν ὁ τόπος τῆς εὐγενικῆς ψυχικῆς μόρφωσης, κατάντησε μὲ τὸ πέρασμα τοῦ 19ου αἰῶνα ἓνα ἀπὸ καταναγκαστικὸ μέσο, πού δὲν ἄφηνε πιά νὰ αἰστανθεῖ κανένας τίποτε ἀπὸ τὴν ἀγάπη ἐκεῖνη. Καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ξέφτυσε στὴν παγερὴ γραμματικομενία καὶ τυπολατρεία, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ τὴν ὅσα γίνεται ἀφογὴ χρησιμοποίησις ἑξωτερικῶν γλωσσικῶν κανόνων. Ἔτσι ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ μετάφραση, σὺν γραμματικὴ ἀσκηση, ἦταν στὸ τέλος ἡ ἀνώτατη ἀξία πού ἔφερε τὸ Γυμνάσιο. Μεγάλια τμήματα τῆς νεολαίας ξεμακραίνανε μὲ λύπη καὶ ὀργὴ ἀπ' αὐτὸ τὸ «ἰδανικὸ τῆς μόρφωσης», τὸ Γυμνάσιο παραμεριζόταν ὄλο καὶ πρὸς πολὺ ἀπὸ ἄλλους τύπους σχολείων, πού ὑποσχόντουσαν νὰ μεταδώσουν μιὰ καινούργια ρεαλιστικὴ μόρφωση. Ἔναι, βέβαια, τυπικὸ φαινόμενον στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, οἱ ἐπίγονοι νὰ κρατοῦν στὸ χέρι τους μονάχα τὸ ἑξωτερικὸ φλούδι ἀπ' ὅ,τι ἡ ἡγετικὴ προσωπικότητα τοῦς κληροδότησε γιομάτο πολὺτιμο περιεχόμενον.

Μὲ τὸ ἀνώτερο σχολεῖο, τὸ σχολεῖο τῆς μέσης Παιδείας πάντα θὰ ἔχει σχέση τὸ ἀνώτατο σχολεῖο, τὸ Πανεπιστήμιον, ἓνος λαοῦ, ἐπειδὴ οἱ δασκάλιοι προετοιμάζονται γιὰ τὸ ἐπιτέλεσμα τους στὸ Πανεπιστήμιον, καὶ ἀντίστροφα τὸ Πανεπιστήμιον δέχεται τοὺς μαθητῆς του ἀπὸ τὸ ἀνώτερο σχολεῖο, τὸ Γυμνάσιο. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο εἶναι ἡ ἐκφραση τῆς ὀρισμένης πνευματικῆς κατάστασης ἓνος λαοῦ. Ἔτσι ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ 19ου αἰῶνα—φτάνει νὰ ἐπισκοπήσουμε τὶς μεγάλες γραμμές της καὶ τὰ σπουδαιότερα ἀποτελέσματα της—δείχνει τὴν ἴδια ἑλλειψη γνήσιου οὐμανισμοῦ, ὅπως καὶ τὸ ἀνώτερο σχολεῖο. Μὲ ἀφάνταστη ὑπομονὴ δοῦλεβαν μέσα στὸν

πλατὸ κύκλο τῆς ἀρχαίας παράδοσης, χωρὶς ποτὲ νὰ θέσουν καὶ τὸ ἐρώτημα : γιὰ ποιὸ σκοπὸ τελospάντων γινόταν ἡ ἐπίμονη αὐτὴ ἐργασία, ποιά ἀξία ἔχει ἡ διεισδυτικὴ μελέτη τοῦ πιδ μικροῦ ζητήματος, τῆς πιδ ἀδιαφορίας λεπτομέρειας. Σ' ὅλες τὶς ἀρχαίες ἐποχὰς, τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς κατὰπτωσης, ἔδιναν τὴν ἴδια ἀξία. Μ' ἄλλα λόγια οὔτε κὰν ἔθεσαν οἱ φιλόλογοι τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ἀξία τῆς δράσης τους, καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ἄρχισε νὰ ἔχει δικὴ τῆς ξεχωριστὴ ζωὴ καὶ νὰ καταδυναστεύει τὸν ἄνθρωπο. Πιδ εἰδικὰ ἡ ἀρώστεια νὰ καθαρῖζον φαινομενικὰ καὶ νὰ διορθώνουν τὰρχαία κείμενα με ἐμπνεύσεις τοῦ δικοῦ τους μυαλοῦ, ἔγινε γιὰ πολλὰς δεκαετηρίδες ἓνα γελοῖο, ἀλήθεια, σπδρ, πιδ δασκάλου καὶ μαθητῆς τοῦ ἀνώτατου σχολείου τὸ ἐχτελούσαν με ζῆλο, σὰν τὸ ἀνώτερο ἔργο τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. Ὁ «*ἔξανθρωπισμὸς λοιπὸν τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης*», νὰ ἓνας ὄχι λιγότερο απουδαῖος σκοπὸς τοῦ νεότερου οὐμανιστικοῦ κινήματος.

Πὼς μποροῦμε τῶρα θετικὰ, καὶ με πιδότερο ὀρισμένη διατύπωση, νὰ δείξουμε τοὺς σκοποὺς τοῦ νεότερου οὐμανισμοῦ, ταυτόχρονα γιὰ τὸ ἀνώτερο καὶ τὸ ἀνώτατο σχολεῖο ; Τὴν οὐσία του μποροῦμε ἴσως νὰ τὴν ὑποδηλώσουμε σύντομα με τὴν ἀκόλουθη διπλὴ σκέψη :

α'. Ποτισμένοι με τὴν πεποίθηση, πὼς οἱ Ἕλληνες τῆς πρώτης καὶ τῆς ὄρης ἐποχῆς ἦσαν οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἀνθρώπινου—ἢ τὸ λεγότερο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ—πολιτισμοῦ καὶ πὼς μονάχι με τὸ βάπτισμα στὶς πηγὰς τὶς ἴδιες τοῦ πολιτισμοῦ μποροῦμε νὰ δημιουργήσουμε ξανά ἀληθινὸ πολιτισμὸ, ἀπαιτοῦν οἱ νεότεροι οὐμανιστῆς ἢ ἐπιστήμη καὶ ἢ διδασκαλία νὰ ζωντανέβουν τὶς αἰώνιες ἀξίες πιδ ἐνσωματώνονται στὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σὰν ἔκφραση τῆς νεανικῆς ἀκόμη καὶ πρωτόγονης ἀνθρωπότητος, καὶ νὰ ἀποκαλύπτουν στὴν κάθε νέα γενεὰ τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα, πιδ περιέχεται μέσα στὰ ἔργα αὐτὰ. Τὸ περιεχόμενον αὐτὸ τῆς παλαιῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τῆς ποίησης καὶ καλλιτεχνίας, τῆς πολιτικῆς καὶ ἱστορικῆς σοφίας εἶναι τόσο μεγάλο, ὥστε κάθε γενεὰ μπορεῖ νὰ πάρει ὅ,τι εἶναι σύμφωνον με τὸν ἑαυτὸ τῆς. Ποτὲ δὲ θὰ μπορέσει νὰ στερέψει ἢ βρούση. Μὰ ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι ἢ μίμηση τῆς ἀρχαίας μορφῆς καὶ οὐσίας. Μιὰ τέτια μίμηση θὰ ἦταν πάντα ἄγονη καὶ μάλιστα εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνουμε τέτιοι πιδ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τῶν περασμένων ἐποχῶν, ἢ νὰ δημιουργήσουμε ἔργα πιδ νὰ μοιάζον με τὰ δικὰ τους. Κάθε ὄρα τῆς πορείας τοῦ κόσμου εἶναι στὸ βάθος ἰδιότυπη καὶ ἀγύριστη. Τὸ βάπτισμα ὅμως στὸ πρῶτον ἔπος τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας—στὸν Ὀμηρο, στὴν πρώτη φιλοσοφία τῆς Ἑὐρώπης—στὴν πλατωνικὴ, στὴν πρώτη ἐπιστημονικὴ ἐξιστόρηση—στὴν ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου, στὸ πρῶτον φανέρωμα τοῦ τραγικοῦ, ὅπως τὸ δίνει ἢ ἀτικὴ τραγωδία, στὶς ἀδυστηρῆς μορφῆς τῆς παλαιῆς ἑλληνικῆς τέχνης, μπορεῖ νὰ ἐκπνήσει μέσα στὸν εὐπλαστο καὶ ἱκανὸ ἀκόμη γιὰ μόρφωση ἄνθρωπο δυνάμεις, πιδ νὰ τὸν ἀνυψώσουν ὡς τὸ ἀνώτατον σημεῖον, ὅπου θὰ μποροῦσε νὰ φτάσει, καὶ νὰ τοῦ γενήσουν τὴ λαχτάρια νὰ δημιουργήσει καὶ αὐτὸς ἔργα ὄχι ἀνάξια τῶν ἔργων τῶν περασμένων ἐποχῶν, ἀνκαί, βέβαια, ὀλότελα διαφορετικὰ στὴ μορφή.

β'. Ποτισμένοι με τὴν πεποίθηση, πὼς ἢ ἄμεσα ἐπαρῆ δὲ μπορεῖ νὰντικατασταθεῖ με καμιά ἔμμεση, θέλουν οἱ νεότεροι οὐμανιστῆς νὰ ἐκπνήσουν τὶς δυνάμεις αὐτῆς, τὸ ἴδιον ὅπως γινόταν κι ὡς τῶρα, με τὴ σπουδὴ τῶν γλωσσῶν

σικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος στὸ πρῶτον τοῦ ἴδιου. Μὰ ἢ ἀρχαία γλώσσα δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται, ὅπως τόσο συχνὰ ὡς τῶρα, σὰν κάτι νεκρὸ, σὰν μιὰ συλλογὴ γλωσσικῶν κανόνων. Καὶ τὰ ἔργα, πιδ εἶναι γραμμένα σ' αὐτὴν, δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται σὰν συμπλέγματα ἀπὸ προτάσεις, πιδ πρόκειται νὰ τὰναλύσουμε ἢ, ἀκόμη χειρότερα, νὰ τὰ μιμηθοῦμε. Ἀπεναντίας ἢ ἐπίγνωση πιδ ἀποχτήσαμε με τὴ νέα γλωσσικὴ ἐπιστήμη, πὼς κάθε γλώσσα εἶναι ἓνα ζωντανὸ ἰδιώμα με δικὴ του ψυχὴ καὶ δικὸ του πνεῦμα, κι ὅταν ἀκόμη μὰς μιλάει μονάχι με γραφτὴ παράδοση—ἢ ἐπίγνωση αὐτὴ πρέπει νὰ καθοδηγήσει καὶ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία. Ἡ γραμματικὴ ἐπιστήμη τοῦ ἀνώτερου σχολείου καὶ ἢ συχνὰ πολὺ ἔξωτερικὴ ἐξέταση τῆς ἀρχαίας γλώσσας στὸ ἀνώτατον σχολεῖον, στὸ Πανεπιστήμιον, πρέπει νὰ λείψουν ὀλότελα. Στὸν τόπον τους πρέπει νὰ μποῦν μιὰ ἐντατικὴ, γιομάτη ἀγάπη, καὶ ζωντανὴ ἐξέταση τῆς γλώσσας καὶ ἢ ἔμμεση προσπάθεια γιὰ τὴ σύλληψη τῆς ἰδέας πιδ ἔρχεται στὸ φῶς με τὴ λέξη, με τὴν πρόταση καὶ με τὸ ἔργο.

Ὁ δρόμος αὐτὸς τῆς ἀγωγῆς πιδ θὰ φέρει στὶς πηγὰς τὶς ἴδιες τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν εἶναι, βέβαια, ἓνας εὐκόλος δρόμος. Ἀπεναντίας εἶναι μακρὸς καὶ δύσκολος, καὶ εἶναι φανερὸ πὼς πάντοτε ἓνα μικρὸ μονάχι μέρος τοῦ λαοῦ μπορεῖ νὰφιερώσει τόσο χρόνια στὴν πνευματικὴ του μόρφωση. Μὰ ἂν οἱ μέλλοντες ὀδηγοὶ τοῦ ἀποχτήσουν τὴν ἀληθινὴ αὐτὴ ψυχικὴ μόρφωση, τότε καὶ ἢ θέση τοῦ λαοῦ τοῦ ἴδιου δὲ θὰ εἶναι ἀσχημὴ. Μήπως θὰ ἦταν μολαταῦτα μπορετό, νὰ κάνουμε τὴν οὐμανιστικὴ αὐτὴ μόρφωση, πιδ ὀνειρεβόμαστε, γενικὴ λαϊκὴ μόρφωση ; Πριν ἀπὸ λίγο παρουσιάστηκε ἓνας θεομὸς ὑπέρμαχος τῆς ἰδέας αὐτῆς, ὁ φιλόσοφος Ernst Hornfeffer, πιδ σ' ἓνα μικρὸ του ἔργο «*Die Klassische Bildung als allgemeine Volksbildung*» (ἢ κλασικὴ μόρφωση σὰν γενικὴ λαϊκὴ μόρφωση) ὀποστηρίζει τὴ σκέψη αὐτὴ. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἢ ἀρχαιότητα εἶναι γι' αὐτὸν οἱ θεμελιακοὶ στύλοι κάθε ἀγωγῆς ἢ, ὅπως λέει ὁ ἴδιος : «Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι τὸ σχολεῖον γιὰ τὴ θρησκεία, ὁ Ἑλληνισμὸς τὸ σχολεῖον γιὰ τὸν πολιτισμὸ. Καμιά ἀπὸ τὶς δύο αὐτῆς δυνάμεις δὲ μπορεῖ νὰ ἐγκαταλειφεῖ». Προῦπόθεση γι' αὐτὸ θὰ ἦταν νὰ δοθοῦν στὴν πλατεῖα μιὰζα τοῦ λαοῦ τὰρχαία ἔργα σὲ μετάφραση, ὅπως γίνεται γιὰ τὴν παλαιὰ καὶ τὴ νέα Διαθήκη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μαρτίνου Λουθήρου. Καὶ μάλιστα νὰ μὴ διστάσουμε νὰ δώσουμε στὰ χεῖρα τῆς νεολαίας ἀπλοποιημένα μερικὰ ἀρχαία ἔργα. Φυσικὰ πρέπει ἢ ἀπλοποίηση αὐτὴ νὰ γίνε με μεγάλη καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία.

Αὐτὴ εἶναι ἢ σημερινὴ κατάσταση τοῦ προβλήματος τῆς οὐμανιστικῆς μόρφωσης στὴ σύγχρονη Γερμανία. Βέβαια τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ, πιδ ἔχουμε ν' ἀντιμετωπίσουμε σχετικὰ με τὴν ἀγωγή.

Ἦ ἰδιαιτέτητες καὶ τί διαφορῆς, σχετικὰ με τὸ ζήτημα πιδ θέσαμε, ὀπάρχουν ἀνάμεσα Γερμανίας καὶ νέας Ἑλλάδας, δὲν πάει νὰ τὶς ἐκθέσω ἐγὼ. Τοῦτο μονάχι λέω, πὼς καὶ σὲ μένα εἶναι φανερὸ, πὼς γιὰ τὴ νεότερη Ἑλλάδα τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης τῆς με τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα εἶναι ζωτικὸ πρόβλημα με ὀλότελα διαφορετικὴ σημασία, ἀπ' ὅ,τι εἶναι σὲ μὰς τοὺς ἄλλους, ἐπειδὴ στὴν Ἑλλάδα τὰ περασμένα τῆς εἶναι τὸ μεγαλύτερον κομᾶτι τῆς ἱστορίας τοῦ λαοῦ τῆς. Μὰ καὶ γιὰ τὸ γερμανικὸ λαὸ ἢ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα εἶναι ἓνα οὐσιαστικὸ στοιχεῖον τῆς πνευματικῆς του ἱστορίας. Γιατὶ καὶ ἢ γερμανικὴ κλασικὴ λογοτεχνία δὲ θὰ γινό-

ταν ὅ,τι ἔγινε, δίχως τῆ βοήθεια τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι καὶ στοὺς δυὸ λαοὺς μπαίνει μπροστὰ τὸ ἴδιο ἔργο: νὰ μεταμορφώσουν τὸ βάρος τῆς παράδοσης σὲ κληρονομιά ζωντανή καὶ δημιουργική ζωῆς.

(Μετάφραση Χ. Κ.)

ΔΩΡΑΣ ΜΟΛΤΣΟΥ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ
ΧΡΟΝΟΥΣ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ¹

Μέρος πρώτο.

Ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας προσοδίας—Φύση τῆς νεοελληνικῆς ρυθμικῆς—Ὁ τόνος—Ταρβου, τροχαίοι, ἀνάπαιστοι—Στίχοι ὀξύτονοι, παραοξύτονοι, προπαραοξύτονοι—Συνήχηση καὶ ῥίμα—Τομή, χασμοδία, συνίχηση, καθάλιζημα.

Οἱ μεταβολές ποὺ γίνηκαν στὴν ἑλληνική γλῶσσα τοὺς τελευταίους αἰῶνες π. Χ. ἔφεραν καὶ μιὰ σημαντική ἐξέλιξη στὴν ἀρχαία προσοδία. Τὸ σύστημα τῶν μακρῶν καὶ βραχέων χάθηκε καὶ μιὰ διαδοχὴ ἤχων δυνατώτερων ἢ ἀδυνατώτερων ἀποτελέσει τὸν καινούργιο ρυθμὸ.

Τὸ κύριο στοιχεῖο, ποὺ ἔδωσε στὴ νέα ρυθμική μιὰ ποιικίλη μορφή, ἦταν ὁ τόνος. Ὁ τόνος τῆς ἀρχαίας γλῶσσας ἦταν, ὅπως ὁ τόνος τῶν Ἰνδῶν, μουσικός, καὶ ἡ τονισμένη συλλαβὴ προφερόταν σὲ μιὰ νότα πῶς ψηλὴ ἀπὸ τὴν ἄτονη. Ὁ νεοελληνικὸς τόνος, ὅπως ἀποδείχτηκε μὲ τὶς τελευταῖες φωνητικὲς ἔρευνες ἔχει, χόρρα ἀπὸ τὸ ὕψος, καὶ ἔνταση καὶ μῆκος, καὶ ἡ τονισμένη συλλαβὴ εἶναι ταυτόχρονα πῶς ψηλὴ, ἔντατική καὶ μακρὰ.

Στὴ νεοελληνικὴ ποίηση οἱ τόνοι τοῦ στίχου, ἢ τόνοι ρυθμικοί, συμπέρουν πάντα μὲ τοὺς τόνους τῶν λέξεων. Αὐτὸ ὅμως δὲ συνέβαινε στὴν ἀρχαία προσοδία. Ἔχει οἱ νόμοι, σύμφωνα μὲ τὴ μουσική φύση τῆς γλῶσσας, ὀδηγοῦσαν τοὺς στιχοποιγοὺς σὲ μιὰ ρυθμική σύνθεση τοῦ στίχου ὀλόκληρα διαφορετική.

Στὴ νεοελληνικὴ λαϊκὴ ποίηση σπάνια συμπέρει ὁ ρυθμικὸς τόνος μὲ τὸν τόνο τῆς λέξης. Αὐτὸ ὅμως συμβαίνει, ἐπειδὴ ἡ λαϊκὴ ποίηση ἀποτελεῖται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ στίχους ποὺ τραγουδιούνται, καὶ γιὰ αὐτὸ δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς νόμους τῆς νεοελληνικῆς ρυθμικῆς τοῦ στίχου.

Οἱ ρυθμικοὶ τόνοι ἐμφανίζονται σὲ διαστήματα κανονικά, καίθε δυὸ, καίθε τρεῖς ἢ καίθε τέσσερις συλλαβές. Αὐὲ μποροῦν νὰ μποῦν σὲ ὅποιαδήποτε συλλαβὴ τοῦ στίχου, χωρὶς νὰ βλάψουν σημαντικὰ τὴν ποιητικὴ ἰσονομία. Κι ἀκόμη, ἅμα

1. Ἡ μελέτη αὐτὴ εἶναι συνοπτικὴ καὶ ἀπόλυτα ἀντικειμενική. Δὲν εἶναι οὔτε κριτικὴ οὔτε καὶ αἰσθητικὴ ἐπισκόπηση. Λεῖπει σὶν τόπο μας μιὰ στιχοποιγική, ποὺ θὰ βοηθῆσει τὸν ἀναγνώστη στὴ μετριοκὴ μελέτη τῶν ἔργων, καὶ ποὺ θὰ χρησιμεύει καὶ στὰ σχολεῖα καὶ στοὺς φοιτητὲς γιὰ βοήθημα στὴν ἀνάλυση τῶν ποιητῶν. Τόμοι ὀλόκληροι ἔχουν γραφῆ σὲ ἄλλα μέρη γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ στίχου. Στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχουμε παρὰ κάποια ὀλιγοσέλιδα σημειώματα μερικῶν ποιητῶν, ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι ἀποκλειστικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἰδιαίτερης τεχνουργίας τοῦ καθενὸς.

Ἡ μελέτη μου τοῦτη εἶναι τὸ σχέδιον ἑνὸς πλατύτερου ἔργου μου, ποὺ ἐλπίζω σύντομα νὰ δημοσιέψω.

προσέξουμε τὰ κανονικὰ διαστήματα, ποὺ μᾶς δίνουν οἱ ρυθμικοὶ τόνοι σὲ καίθε στίχο, θὰ ἰδοῦμε πὺς τὰ διαστήματα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ τὰ μέτρα τῆς ἀρχαίας προσοδίας ἐξελιγμένα καὶ σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῆς νεοελληνικῆς γλῶσσας.

Ἔτσι ἔχουμε στίχους ἰαμβικοὺς μὲ τοὺς ρυθμικοὺς τόνους στὶς ἄρτιες συλλαβές:

υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇

Χωρὶς νερό, χωρὶς ψομί, δυὸ νύχτες καὶ δυὸ μέρες

(Ζαλοκώστας)

Τροχαϊκοὺς μὲ τοὺς ρυθμικοὺς τόνους στὶς περιττές:

υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇

Τοῦ πατέρα σου ὅταν ἔλθεις
Δὲ θὰ ἴδεις παρὰ τὸν τάφο

(Συλομῶς)

Ἀναπαιστικοὺς μὲ τὸ ρυθμικὸ τόνον σὲ καίθε τρίτη συλλαβή:

υυ̇ υυ̇ υυ̇ υ̇ υ̇

Σὰν κρουσάκι κολᾷ τὸ ποτάμι
Τὸ παιδί τὸ θωρεῖ καὶ γελᾷ

(Πεζυριῶς)

Ὁ νόμος τοῦ τόνου τοῦ ρυθμικοῦ ἔχει γίνε τόσο ἰσχυρὸς μέσα στὸ ρυθμικὸ τοῦ στίχου, ποὺ συχνὰ παραβιάζει τοὺς νόμους τοῦ γραμματικοῦ κι ἔτσι βλέπουμε στὴν ποίηση λέξεις τονισμένες ἐκεῖ ποὺ δὲ θὰ τὸ δεχτεῖ ποτὲ ὁ πρῶτος λόγος.

Οἱ ἥλιοι σέβουν πλάνητες, κομήτες σέβουν χίλιους,
Κι οἱ πλάνητες ἀντίτραφα, καὶ οἱ κομήτες ἥλιους

(Χριστόπουλος)

Ἄν ὁ ποιητὴς ἄρηνε τὴ λέξη πλάνητες κανονικὰ τονισμένη, ὁ λαμβανὸς στίχος θὰ ἦταν στραβός, γιὰτὶ οἱ ρυθμικοὶ τόνοι θὰ πέφτανε σὲ περιττές συλλαβές.

Πολὺ συχνὰ τόνοι ρυθμικοὶ ὑπάρχουν μέσα στὸ στίχο κι ἔπάνω σὲ συλλαβές ποὺ δὲν εἶναι τονισμένες. Πειράματα φωνητικῆς στὸ γραμμώφωνο ἢ καὶ μιὰ ἀπλή ἀκουστικὴ προσοχὴ μᾶς δείχνει, πὺς μιὰ μακρὰ λέξη ὅπως π. γ. ἡ λέξη «κατατυρανισμένος» ἔχει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τόνο τῆς παραλήγουσας, ἕνα δεῦτερο τόνο πολὺ πῶς ἀδύνατο στὴ δεῦτερη συλλαβὴ τα. Αὐτὸς ὁ τόνος ὁ ἀόρατος, στὸ μάτι καὶ αἰσθητὸς στ' αὐτὴ μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ τόνος φωνητικός.

Τέτοιους τόνους φωνητικοὺς βρίσκουμε ἀπειρους καὶ στὴν παλιὰ:

παράγεμιστοτράχιλος καὶ μόρφοπροσωπάτος

(Πτωχοπρόδρομος)

καὶ στὴ νεότερη ποίηση. Ἐνας δεκαπεντασύλλαβος τοῦ Χριστόπουλου, ἔχει δυὸ μόνο τόνους ρυθμικοὺς ὁρατοὺς, κι ἄλλους δυὸ φωνητικούς:

Ὁ δέκαπιθαμὸγλωσσος, ὁ κάκοσκνιοματῆς

(Ἐρωτας ἀπολογούμενος)

Τὸ ἴδιο καὶ στὸ Βηλαρά:

Τὰ κράμπολαχανόφυλλα, γυράστραγγυλωμένα

(Βατραχομουμαχία)

Καὶ στοὺς νεότερους :

Καὶ τοῦ Λευκάτα ἢ θάλασσα ἢ μάκραντιλαλοῦσα
(Ἰουπάνη Σαπρῶ)

Μιὰ δυσάρεστη ἐντύπωση προξενεῖ στ' αὐτὴ ὁ ρυθμικὸς τόνος, ποὺ κέρφει ἐπάνω σὲ μονοσύλλαβη λέξη, ποὺ θάπρεπε νὰ περνοῦσε ἀπαρατήρητη μέσα στὴν ἔννοια τοῦ στίχου. Ὁ ρυθμικὸς τόνος ποὺ ἀναγκάζει λίγο τὴ φωνὴ ν' ἀγεβαίνει στὴ συλλαβὴ τὴν τονισμένη, ἀνεβάζοντας ἔτσι μιὰ μονοσύλλαβη λέξη ἀσήμαντη μέσα στὸ στίχο, δίνει μιὰν ἐντύπωση γελοία καὶ χαλάει τὴν ἀρμονικὴ σύσταση τοῦ στίχου. Οἱ βυζαντινοὶ ποιητὲς ἔχουν ἀπειρες τέτοιες ἀτέλειες. Σκαλῶροι τοῦ σχολαστικισμοῦ δὲν ἀρῆνουν ἐλεύθερη τὴν ποιητικὴ τους ἐμπνευση, καὶ οἱ στίχοι τους εἶναι παραγεμισμένοι μὲ λέξεις ποὺ δὲν προσθέτουν τίποτα στὴν ἔννοια, μὰ ποὺ μπαίνουν στὸ στίχο μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν. Ἐὰν γὰρ, τὰ δέ, τὰ οὖν, τὰ κἄν πηγαινοέρχονται μέσα αὐτοῖς στίχοις χωρὶς νὰ ἔχουν κανένα λόγο.

εἰ δὲ καὶ ὅσον ἀπορεῖς, καὶ οὐκ ἔχεις τί νὰ δώσῃς
(Σπυρίας)

οὐκ εἶχον οὖν ὁ δούστηνος, τὸ τί προσαγαγεῖν σε
(Ἡνωχοπροδρόμος)

Κι ἀργότερα ἀκόμη :

Εἶχαι δὲ πέντε υἱούς, δὲν εἶχαν θυγατέρα
.....
Σὰν ἐγγαστροῦθη ἢ Ἄννα δὲ, Ἄνδρόνικος προστάζει.

Τέτια παραδείγματα βρίσκουμε ἀκόμη καὶ στοὺς καλύτερους στιχογράφους :

Ἄνεκωπτεν ὀπισθεν τοῦ τηλεβόλου
Καὶ πίπτουν τὰ χῶματα τῶν προμαχόνων
(Ζαλοκώστας)

Ἔτσι λοιπὸν τὸ κύριο στοιχεῖο τοῦ νεοελληνικοῦ στίχου εἶναι ὁ τόνος, ποὺ ξαναγεφυρώνει πάντα σὲ κανονικὰ διαστήματα—ἢ καὶ κίποτε σὲ ἀκανόνιστα—καὶ δημιουργεῖ τὸ ρυθμὸ. Μὰ καὶ κάτι ἀκόμη διακρίνει τὴν καινούργια μετρικὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαία προσωδία. Μιὰ ποὺ βραχεῖα καὶ μακρὰ δὲ διακρίνονται πᾶ καὶ ποὺ δὲν βραχεῖες συλλαβὲς δὲν κάνουν μιὰ μακρὰ, ὁ ἰσοσυλλαβισμὸς τῶν βεδικῶν καὶ λεσβιακῶν στίχων γίνεται πάλι κύριος ὅρος στὴ νεότερη ποίηση.

Οἱ στίχοι διακρίνονται ἀκόμη σὲ ὀξύτονους, παραοξύτονους ἢ προπαραοξύτονους, ἀνάλογα μὲ τὸν τελευταῖο ρυθμικὸ τόνο, ἂν κέρφει στὴ λήγουσα, παραλήγουσα ἢ προπαραλήγουσα. Ὁ στίχος π. χ. «Καὶ σὰν πουλὶ πετῶ» εἶναι ὀξύτονος. Ὁ στίχος : «Ἐὶ γαλιανὸ σου μάτι» εἶναι παραοξύτονος. Κι ὁ στίχος : «Πέρα τὸ μαῦρο σκύρπισε» εἶναι προπαραοξύτονος.

Ἡ τονισμένη παραλήγουσα στὸ στίχο δείχνει τὸν τελικὸ ρυθμὸ τοῦ στίχου, γι' αὐτὸ κι ὁ στίχος ὁ παραοξύτονος εἶναι ὁ στίχος, ποὺ παίρνεται γιὰ βίαση, καὶ θεωρεῖται ἢ πλέρια μορφή τοῦ στίχου. Ὁ ὀξύτονος εἶναι στίχος κολοβός, κι ὁ προπαραοξύτονος περιτοσύλλαβος.

Ὅταν μετροῦμε τίς συλλαβὲς ἐνὸς στίχου, παίρνουμε γιὰ βίαση τὸν παραοξύ-

τονο. Ἔτσι οἱ στίχοι ποὺ ἀναφέραμε πρὶ πάντων εἶναι κι οἱ τρεῖς ἑφτασύλλαβοι, μὲ τὴ διαφορά πὼς ὁ πρῶτος : «Καὶ σὰν πουλὶ πετῶ» εἶναι ἑφτασύλλαβος κολοβός, ὁ δεύτερος : «Ἐὶ γαλιανὸ σου μάτι» εἶναι ἑφτασύλλαβος σιωπτός, κι ὁ τρίτος : «Πέρα τὸ μαῦρο σκύρπισε» εἶναι ἑφτασύλλαβος περιτοσύλλαβος.

Ρίμα καὶ συνήχηση. Στὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνα ἡ ἰταλικὴ μίμησις ἔφερε στὴν Ἑλλάδα τὴ μόδα τῶν ποιημάτων μὲ στίχους ὁμοιοκατάληκτους, ποὺ πήρανε τὸ ὄνομα «Ριμάδα». Μὰ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 15ο αἰῶνα, στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ (5ο καὶ 6ο αἰῶνα μ. Χ.) μιὰ ἀόριστη καὶ ἀκατάστατη συνήχησις βρίσκεται μέσα στοὺς στίχους τῶν ἑπιγράφων :

Ἦ παρθένος σήμερον
Τὸν ὑπερούσιον τίκει
καὶ ἡ γῆ τὸ σπύλιον
Τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
Λοξολογοῦσι,
Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
Ὀδοιποροῦσι,
Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
Παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

(Ρομανός)

Καίτε βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς
Καίτε ὄψος δυσανίβατον καὶ ἀνθρώπων λογισμοῖς κ.τ.λ.

Μέλλοντος Συμεῶνος
Τοῦ παρόντος αἰῶνος κ.τ.λ.

Τέτοιες ἀόριστες ρίμες βρίσκουμε καὶ στὸν Ἡνωχοπροδρόμο :

Ἐξισομένην πρὸς τὰς σὰς λαμπρὰς εὐεργεσίας
Τὰς γενομένας εἰς ἐμὲ τοῦ κράτους σου παντοίας.

(στ. 3—4)

Καὶ παρακάτω :

Τὰ μάθημα ἠφανίσθησαν, ὁ πάτος συνεπτώθη
Τὰ κεραμίδια ἐλύθησαν, τὸ στέγος ἐσαπρώθη

(στ. 76—77)

Καὶ στοὺς ἀρχαίους ἀκόμη :

Ἔγνωκα γὰρ δὴ φωτὸς ἠπατημένη
Καὶ τῆς παλαιῆς χάριτος ἐκβεβλημένη

(Σοφοκλῆς)

Ὅμως ἔλα αὐτὰ χωρὶς ἄλλο εἶναι τυχαία.

Γιὰ τὴ γέννησι τῆς ρίμας ὁ ἀβὸς Λέου Bellanger στὸ βιβλίον του : «Études historiques et philologiques sur la rime» μᾶς δίνει δύο ἐκδοχὰς : τοῦ Jean Le

1. Ὁ παραοξύτονος στίχος μόνο στὸν τροχαῖκὸ στίχο δίνει μιὰ πλέρια μορφή τοῦ μέτρου. Γιατί, ἀφοῦ ὁ τόνος βρίσκεται στὴν προτελευταία συλλαβὴ τοῦ στίχου, ἔχουμε καὶ τὴν ἄρση καὶ τὴ θέση τοῦ τελευταίου τροχαίου.

Στὸν ἰαμβικὸ καὶ στὸν ἀναπαιστικὸ παραοξύτονο τὸ μέτρο βρίσκεται νάνα κολοβὸ, ἐπειδὴ ὁ τόνος κέρφει στὴν προτελευταία συλλαβὴ τοῦ στίχου, καὶ ἔτσι ἡ τελευταία συλλαβὴ ἀναγκαστικὰ εἶναι ἢ ἀρχὴ ἐνὸς ἰάμβου ἢ ἐνὸς ἀνάπαιστου κολοβοῦ.

Maire de Belges ποιητή του 16^{ου} αιώνα, που είναι πιο πολύ άσπείρα παρά πιθανή, και του Deimier που την υποστήριξε και στο 19ο αιώνα ο Raynonard. Σύμφωνα με τη γνώμη του Deimier οι Τρουβέροι είχαν πάρει τη ρίμα από τους Προβηγκιανούς, κι οι Προβηγκιανοί πάλι από τους Άραβες. Στην Άραβική ποίηση τη βρίσκουμε για πρώτη φορά στα τέλη του 9^{ου} αιώνα. Ο Guyau ισχυρίζεται, πως η ρίμα έφευρέθηκε για να δείχνει πιο έντονα τον τελευταίο χρόνο του στίχου και για να διακρίνεται έτσι πιο καθαρά ο ένας στίχος από τον άλλο. Ισχυρίζεται ακόμη, πως από τη λέξη «ρυθμός» γενήθηκε η λέξη «ρίμα» και μās παραπέμπει στον Joachim du Bellay, που στο 16ο αιώνα έγραφε «la rymme».

Από την Προβηγκία πέρασε η ρίμα στην Ιταλία και από την Ιταλία στην Ελλάδα.

Οι Βυζαντινοί ως τα μέσα του 15^{ου} αιώνα αγνοούν ή κάνουν πως αγνοούν τη ρίμα. Γι' αυτόδες είναι, φαίνεται, ένα στολίδι βάρβαρο και περιτό για το στίχο. Κι οι μεταφράσεις και μιμήσεις των τραγουδιών της Λύσης, ιδιαίτερα του κύκλου της Στρογγυλής Τράπεζας είναι στιχουργημένες δίχως ρίμα. Έγώ στη Δύση ο Chrestien de Troyes από το 12ο αιώνα έδινε στίχους ομοιοκατάλητους, και πριν απ' αυτόν η Cautiline de St. Eulalie είναι φτιασμένη με συνηχίσεις. Τα πρωτότυπα βυζαντινά έργα, όπως του Ητοχοπρόδρομου, του Σπανέα, του Μιχαήλ Γλυκά, είναι γραμμένα δίχως ρίμες.

Το 15ο και 16ο αιώνα, προπάντων με τη βενετσιάνικη κατοχή, η Ιταλική επίδραση φέρνει οριστικά τη ρίμα στην Ελλάδα, κι οι στιχουργοί καταγίνονται να δώσουν την καινούργια μορφή στα παλιά κείμενα. Η Ιστορία της Σουσίνας ήταν με βεβαιότητα γραμμένη το 14ο αιώνα κι ο Μάρκος Λεφαντίρας μās την ξανακαινούργιώνει στα μέσα του 16^{ου} με ρίμες και συνηχίση. Το ίδιο γίνηκε και με πολλά τραγούδια του κύκλου του Λιγενή Λαίτια, με την Ιστορία του Βελισσάριου του Γεωργιά, με το ρωμάντσο του Ημιπέριου και της Μαργαρίτας, όπου βρίσκουμε τους στίχους 9 και 10

Τόν είχα δεϊ και μώτσοzen άπλά διαγεγραμμένον
Βούλομαι να τον βάλω γώ εις τὸ ριμαρισμένον

και με την Ιστορία του Αλεξάνδρου (έκδ. Ζάκυνθος 1529). Το πρώτο έργο που σώζεται σε στίχους ριμαρισμένους είναι ένα ποίημα του Γεωργίου Αμρουστή γραμμένο μεταξύ 1461 και 1475 σε στίχους τροχαϊκούς. Έκκοσι χρόνια αργότερα ξαναβρίσκουμε τη ρίμα στην Πανώλη της Ρόδου, στο ρωμάντσο του Βελισσάριου, και στην καταστορή της Κρήτης του Σκλάβου γραμμένη έπειτα από το 1508.

Οι ρίμες μπαίνουν πολύ άπλά στη βυζαντινή και κρητική ποίηση. Κάθε στίχος ομοιοκαταληχτεί με τον άμέσως ακόλουθο. Τα παιγνίδια της σύχρονης τους εποχής στη Δύση της σχολής των ρητορικών π.χ. δε βρίσκουν καμιά απήχηση στην Ελλάδα. Από τα ποιήματα με ορισμένη μορφή (ballades, rondeaux) μόνο το σονέτο βρίσκει όπαδοὺς στην Ελλάδα.

Όπως ο ρυθμικός τόνος το ίδιο πολύ συχνά και η ρίμα έχει την ίδια όλη επίδραση στις λέξεις. Τις φτιάχνει τις λέξεις όπως της συμφέρει και κάνει άνω κάτω τη γραμματική:

Πολλοί παρέκει μαχηταί ιδρύονουν εις γεφύρας
Κατασκευήν, αν και σκληρά τους βασανίζει πείνη
Έπίτηδες δ' άκάμαντον τὸ πῦρ παρέκει σβύνει
Τὸν πάταγον τῆς σφύρας

(Ζαλοκόστας)

... Ένας μου συναδελφός
Όπου έχει κάποιον λόγον να συχάινεται τὸ φῶς

(Σοῦτσος)

Μιλήσαμε παραπάνω για τη συνηχίση, χωρίς να δώσουμε τον όρισμό της. Η συνηχίση, ή assonance των Γάλλων, είναι ή πρώτη μορφή της ρίμας, όπου μόνο τα φωνήεντα της τελευταίας λέξης του στίχου είναι όμοια με τα φωνήεντα της τελευταίας λέξης του επόμενου. Συνηχίσεις βρίσκουμε άφθονες στη λαϊκή ποίηση, στους στιχουργούς της τελευταίας βυζαντινής εποχής και στα κρητικά τραγούδια:

Άγώρου γάμος γίνεται
Κόρη ξανθιά παντρεύεται

(Λημοτικό)

Νά βγει στ' άγνάντιο να τη δῶ
Δέν είμαι όφιος να την πιῶ

(Λημοτικό)

Πῶς του Άμφορά ή μάνα
Τάρηρά στείλεν κατάρα

(Λιγγρηση Λιγενή, Περίοση)

Κι ή φρεσιά που φέρειεν ήταν άσπρη
Κι έλαμπε σαν τον ούρανο με τ' άσπρη

(Η όμορφη βουκουβίλια)

Συνηχίσεις βρίσκουμε και στους σύχρονους και μάλιστα στους όπαδοὺς του ελεύτερου στίχου.

Τομή. Χασμωδία. Συνίχηση. Καβαλιεμα. Ο πολυσύλλαβος στίχος που δε μπορεί να διαβαστεί με μιá πνοή έχει τομή. Η τομή δέν έχει πάντα μιάν όρισμένη θέση στο στίχο. Μια δεύτερη τομή, που χωρίζει το πρώτο ήμιστίχο σε δυό μικρότερα κομάρια βρίσκεται συχνά στο δεκαπεντασύλλαβο και στη δημοτική ποίηση και στα έργα των σοφών στιχουργών. Αύτη ή δεύτερη τομή έχει πάντα σκοπό να προξενεί μιάν έντύπωση άνάλογη με το συναίσθημα που θέλει να μεταδώσει ο ποιητής:

Λαλει πουλι, | παλνει σπειρι, || κι ή μάνα τὸ ζηλέβει

(Σολωμός)

Μιά μιá Λαμπερή, | μιá Κυριακή, || μιá πείσιμην ήμέρα

(Λημοτικό)

Χασμωδία γίνεται στη συνάντηση δυό φωνηέντων, που αποτελούν δυό χωριστές συλλαβές.

Συνίχηση γίνεται όταν δυό ή τρία φωνήεντα προφέρονται μαζί σε μιá συλλαβή.

1. Ο Σολωμός έπειτα από τη δημοσίευση του Ύμνου «Εις την Έλευθερίαν» μās λέει: «Τὸ τμή είναι ομοιοκατάληχτο μετὸ πολλοί, τὸ κακὸς με τὸ τυφλὸς, τὸ εχθρὸς με τὸ πολλὰς».

Χασμωδία μπορεί να υπάρξει είτε μεταξύ του τελευταίου φωνηέντος μιάς λέξης και του αρχικού της επόμενης, είτε στη μέση της λέξης:

Τὸ φοβερό, τὸ ὑστερόν τῶν ἀνδρειωμένων βράδυ
(Ζαλοκώσιος)

Λάβε ὅποι—αν θελήσης
(Π. Σούτσος)

Στην βυζαντινή εποχή οι στιχουργοί δὲ δίνουν καμιά προσοχή στις χασμωδίες και στις συνιζήσεις. Μεταχειρίζονται χασμωδίες και συνιζήσεις ανάλογα με την ανάγκη που παρουσιάζει ο αριθμός των συλλαβών. Τὸ **αι** τοῦ **και** πότε ἐνώνεται με τὸ ἀρχικὸ φωνήεν τῆς ἐπόμενης λέξης και πότε προφέρεται χωριστά:

Και ἂν ποιήσης τίποτε καιἂν μᾶς πωρηγοήσης.
(Σπανέας)

τὸ **ια** τοῦ **διὰ** ἀποτελεῖ πότε μιὰ συλλαβὴ και πότε δύο:

Οὐ φέγει φρόνμιος ποτὲ τινὰ δι—ἄ πτωχίαν
Οὐδὲ τὸν πλούσιον ἐπαινεῖ διὰ πλησιονὴν ζημιμάτων.
(Σπανέας)

Και γενικὰ τὰ βυζαντινὰ ἔργα εἶναι γεμάτα τέτοιες ἀτέλειες:

Νὰ δηγηθῶ ἀρήγησιν αἰετοῦ τοῦ Ἡμετέρου
(Ἡμέριος και Μαργαρίνα)

Ἄρμα ἀνδρὸς ἐφόρεσεν, ἀποτολμᾶς ζωνάριον
(Βέλθαιδρος και Χρυσάντζα)

Στην Κρητικὴ ἐποχὴ οἱ χασμωδίες γίνονται ὄλο και πιὸ σπάνιες. Βρίσκουμε ὅμως ἀρχετὲς ἀκόμη στὴ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, πὸν γράφτηκε πιθανότατα στὰ 1535.

Ἦ Ἀβραάμ, ὦ Ἀβραάμ, τί εἶναι τὰ δηγᾶσαι
(στ. 95)

ὦ θεὲ και δὲν εἰμπορεῖ εἰς δοῦλος νὰ τὰ μάθει
(στ. 619)

Ὅσο προχωροῦμε τόσο και οἱ χασμωδίες γίνονται πιὸ σπάνιες. Στὸν Ἑρωτόκριτο (τέλη 16ου αἰώνα) στὴν Ὀμορφη βασκοπούλα (17 αἰώνας) στὴν Ἑρωφίλη (17ος) οἱ συνιζήσεις εἶναι ἀφθονες και οἱ συνηχήσεις ἐλάχιστες. Ἡ Ἱταλικὴ ἐπίδραση ἀπλώνεται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, μόνον οἱ ποιητὲς τῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας και τῆς Πόλης ἐξακολουθοῦν νὰ περιφρονοῦν τοὺς βασικοὺς αὐτοὺς φωνητικούς κανόνες, σὲ σημεῖο νὰ χωρίζουν και τὲς δίφθογγες ἀκόμη, ὅταν τοὺς χρειάζεται μιὰ συλλαβὴ στὸ στίχο:

Μὲ τὴν ποδι—ἂν τῆς μεστὴν φουσεκίην
(Ζαλοκώσιος)

Λάβε ὅποι—αν θελήσης.
(Π. Σούτσος)

Ὁ Σολωμὸς βγαλμένος ἀπὸ τὴν Ἱταλικὴ σχολὴ εἶναι ὁ πρῶτος διασώτης τῆς συνιζήσεως και τὴν ἐπιζητεῖ πάντα, με τὴν πεπαίθηση, πὸς αὐτὴ δίνει πλέρια τὴν ἀρμονία στὸ στίχο:

«..... Τὸ φωνήεν, γράφει, με τὸ ὁποῖον τελειώνει ἡ λέξη, χάνεται εἰς τὸ φωνήεν, με τὸ ὁποῖον ἡ ἀκόλουθη ἀρχινᾷ.... Τὸ **ια** (**βια**) τὸ **έει** (**ρέει**) τὸ **ἄι** (**Μάη**) και τὰ ἐξῆς, ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου δὲν κάνουν παρὰ μιὰν συλλαβὴν.....» Στὰ τελευταία του ἔργα ἐπηρθεασμένος ἀπὸ τὴν γερμανικὴ ποίηση ἀποφεύγει τὴ συνιζήση και ζητᾷ νὰ δένει πάντα με σύμφωνα κάθε φωνήεν, ἐξακολουθεῖ ὅμως ν' ἀποφεύγει συστηματικὰ τὲς χασμωδίες.

Ὁ Παλαμᾶς (Γράμματα Τόμος Α' Μετρικά) ὑποστηρίζει τὴ συνιζήση, θεωρῶντας τὴν νόμο ρυθμικὸ και γλωσσολογικὸ, κύριο στοιχεῖο τοῦ στίχου, και πηγὴ ἀρμονίας.

Ἀπὸ τοὺς σύγχρονους ὁ Γουπάρης δὲ διστάζει νὰ γεμίσει τοὺς στίχους με χασμωδίες και ἀποφεύγει συχνὰ τὲς συνιζήσεις. Αὐτὸ ἔκανε τὸν Ἄλκη Θούλο νὰ πιστέψει και νὰ ὑποστηρίξει, πὸς ἀπὸ ἀμέλεια ἢ ἀπὸ περιφρόνηση στὸ νόμο τὸ ἔκανε ὁ ποιητὴς. Ὁ Γουπάρης, κατ' ἐξοχὴν Πατριάσιον, δὲ μπορούσε παρὰ νὰκολουθήσει τὸ νομοθέτη τῆς σχολῆς του, τὸν Th. de Banville, πὸν τὴ χασμωδία δὲ τὴ θεωρεῖ σφάλμα μέσα στὸ στίχο.

Ὁ Πολυλᾶς στὴ μετάφραση τῆς Ἰλιάδας ἀποφεύγει τὴ συνιζήση, ἅμα ἕνα ἀπὸ τὰ δύο φωνηέντα εἶναι τόνισμένα. Οἱ νεότεροι ἐπιτρέπουν σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση τὴ χασμωδία, μόνον ἅμα εἶναι τὸ δεύτερο τόνισμένο. Σ' αὐτὰ μόνος ὁδηγὸς εἶναι τ' αὐτὴ και ἡ γλώσσα.

Τὸ καβαλλεμα, αὐτὸ πὸν ὀνομάζουν οἱ Γάλλοι enjambement, γίνεται κάθε πὸν ἢ ἔννοια και ἢ συντακτικὴ συνοχὴ τοῦ στίχου δὲν τελειώνει στὸ στίχο τὸν ἴδιο, παρὰ ἐξακολουθεῖ στὴν ἀρχὴ ἢ και σ' ὄλον τὸν ἐπόμενον στίχο.

Στὴ βυζαντινὴ ποίηση και στὰ δημοτικὰ τραγούδια δὲ βρίσκουμε τέτια παραδείγματα. Ἐνα μόνον ὑπάρχει στὴ συλλογὴ τοῦ Fauciel [II σελ. 58].

Θεὲ μ' ἐκεῖ τοὺς προεστοὺς, ἐκεῖ τοὺς δεσποτάδες
Νὰ εὔρω, στὸ κεφάλι τοὺς νὰ πάρουν τοὺς ραϊάδες

(Ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς)

μὰ μερικές λέξεις καθαρεβουσιάνικες μέσα στὸ ποίημα: «και πάγουν με τοὺς κλέφτες..., πληρὴν ἄφ' αεῶς» μᾶς κάνουν νὰ πιστέψουμε πὸς δὲν εἶναι πρωτότυπο δημοτικὸ, παρὰ παράφραση ἄλλου στιχουργημένου ἀπὸ κάποιον γραμματισμένο τῆς ἐποχῆς. Οἱ λαϊκοὶ στιχουργοὶ φτιάχνουν τὸ στίχο με τρόπο πὸν νὰ δίνει μόνος του μιὰ πρόταση, και πολλές φορὲς ἢ ἔννοια τοῦ πρώτου ἡμιστίχου ξανἀρχεται λίγο παραλαγμένη στὸ δεύτερο ἡμιστίχο, μόνον και μόνον γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ στὴν ἀνάγκη ὁ ποιητὴς νὰ μεταφέρει τὸ τέλος τῆς ἔννοιας τοῦ δευτέρου ἡμιστίχου στὸν ἐπόμενον στίχο:

Ὅσοι Ρωμιοὶ και ἂν τ' ἀκουσαν, και ὅσοι τ' ἀφογκραστήσαν
Ὅλοι στὰ μαῦρα μπήκανε, τὰ μελανὰ φορέσαν

(Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη)

Ἄποψε εἶδα στὸν ἕπνο μου, στὸν ἕπνο πὸν κοιμούμουν

(Οἱ δύο ἀετοὶ)

Κι ὁ Πηλιάσκας ὁ κακόμοιρος, ὁ κακομοιριασμένος

(Τοῦ Πηλιάσκα)

Με την επίδραση της Δύσης μπήκε το καβαλίκεμα στην ελληνική ποίηση. Το βρίσκουμε στον Ήρωτόκριτο :

Γιατ' άλλοι εις τή χώρα μας δέν είναι σάν εσένα
στην άντρείαν, και μολογάς και δείχνεις τά ζωσμένα
(Ήρωτ. Β. 27--28)

στούς καθαρεβουσιάνους :

Άπό κρότον όργάνων βούζει
Της Γραβιάς τό βουνό άντικρό,
Λάμπουν όπλα χρυσά, και λερή
Φουστανέλι μαυρίζει
(Ζαλοκώσιος)

στούς σύγχρονους :

Ό! πώς σπινγγώμαστε σάν τοίχος
χτισμένος από θέληση, καρδιά και γνώση
(Α. Τριάντα, Τό φως σου και)

στά σονέτα του Μαβίλη, όπου τό ένα ακολουθεί τό άλλο :

Πέτα, Άγάπη, στά οφθαλμία και χειρέτα
τη μάνα μου, και δείχ' της τά φτωχιά μου
τοῦτα τραγούδια, κι έπειτα εδω χιμου
βλογημένα απ' αὐτήν ξανάφερε τα.

Και τό καβαλίκεμα πρέπει ν' ακολουθεί μερικους όρισμένους κανόνες, γιατί άλλως κιντανέβει ό ρυθμός κι ή άρμονία του στίχου. Οι δύο λέξεις δηλαδή, ή μιάν που τελειώνει τόν ένα στίχο, κι ή άλλη που αρχίζει τόν επόμενο, δέν πρέπει νά είναι λέξεις ασήμαντες, γιατί ή ρυθμική έντύπωση είναι τότε κακή και καταιστρέφεται όλότελα ή άρμονία της στροφής :

Ό υίός του Άνδρότσου αὐτῶν
έρωτά που πηγαίνει
(Ζαλοκώσιος, Τό χιμί της Γραβιάς)

Τήν ίδια κακή έντύπωση δίνουν και οι επόμενοι στίχοι του ίδιου ποιητή, όπου τό επίθετο βρίσκεται μακριά από τό ουσιαστικό που προσδιορίζει :

Ό χαίρε, χαίρε, μία πιναχοῦ πληρώνει τόν αϊθήρα
Φωνή έλευθερίας
(Ζαλοκώσιος, Ή. 25η Μαργίον)

Στό Dante, στον Αγιόστο και στούς αρχαίους βρίσκουμε τό καβαλίκεμα της λέξης. Η λέξη δηλαδή κόβεται στο τέλος του στίχου και τελειώνει στον επόμενο :

Così quelli caroli differente-
mente danzando
(Dante)

πέρνεν εἰς σόν άλλαλο-
φονίη γένος ἀρήϊον

(Ήνδαρος, Όλυμπος)

Στούς νεότερους τό καβαλίκεμα της λέξης τό βρίσκουμε πρώτη φορά στο Σολωμό :

Τόσα πέφτουνε τά θερι-
σμένα ασπίδια εις τούς άγρούς
(Σολωμός, Ήρωτ. εις τήν Έλευθερίαν)

Κι εγώ θέλει παρα-
καλέσω τή φύση
(Σολωμός, Τά δύο αδέρφια)

και σ' άλλους σύγχρονους του και νεότερους :

Μέ ένα χτύπο σφιχτό
Τό κεφάλι μέ τήν περι-
κεφαλαία σου σκίζει εις δυό
(Ζαλοκώσιος)

Κι ανοίχτη στο τράνταγμα των θράνων μιάν χωριμα-
τιά και τόν Ήρόμανθο σεισμός τόν κουνά,
(Shelley, Μαβίλη, Άσπίδουσα)

(ακολουθεί τό Β' μέρος)

ΜΙΑΤ, ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

.....Τήν παιδική αυτή ηλικία δέν τή γέμιζαν άπλοϊκά δράματα παραμυθένια και ρόδινα, όπως θα ήταν φυσικό, παρά τήν τάραξαν βρυκόλακες στεγνοί και τυρανικοί, που ζητούσαν αυτοί νά καθοδηγήσουν σ' ένα δρόμο αντίπορο τή νεαρή εκείνη ζωή. Έτσι πέρασε ή ηλικία αυτή της δροσιάς και του μύθου, της άπλοϊκής απουσίας και του πολεμικού παιγνιδιού κάτω από τήν τυρανία της ψέφτικης σοβαροφάνειας των τύπων και της προγονοπληξίας. Η επιτήδεση και ό εκβιασμός, όσο κιάν έλιωναν πολλές φορές μέσα στη δροσοπηγή που ανάβλυζε από τή λαϊκή ψυχή, όμως καταιφάνερα άφηναν τά σημάδια τους, και μιάν εικόνα κομική ένός μικρομέγυλου παιδιού, φρασκιωμένου μέσα σέ μακριά παν-
φαλόνια, είναι χαρακτηριστική για τήν εποχή εκείνη. Κακά επιδρώντας όλ' αυτά έφεραν σάστισμα στο φυσιολογικό ξετύλιγμα, και κοινωνικά ή πολιτικά ανέκδοτα, μα προπάντων ό γραφτός λόγος, μαρτυρούν για πάντα για τό χάος, όπου είχε περιπέσει τότε ή νεοελληνική ψυχή.

Μονάχα ή λαϊκή μούσα, τά δημοτικά μας τραγούδια, ή καθαρή ψυχή της Ελλάδας ανάδινε ακόμη τό άρωμα κίρκιας πραγματικότητας. Όμως κι εκείνων ή εποχή είχε πιά περάσει και ό νέος κόσμος, που έπρεπε νά σχηματιστεί, απαιτούσε και τήν ανάλογη έντεχνη ποίηση και τόν αντιπροσωπεφτικό ποιητή της.

Τότε σέ τέτια στιγμή φανερώθηκαν τά πρώτα σφραδάσματα της νέας ηλικίας, που κατ' ανάγκη θα ακολουθοῦσε στην παιδική. Η ηλικία αυτή θα ερχό-

1. Στη δεξίωση, που όργάνωσαν οι δασκάλοι της Θεσσαλονίκης, προσφώνησε τόν ποιητή ό Διευθυντής του Διδασκαλείου κ. Μίλιος Κουντουράς. Από τήν προσφώνηση αυτή δημοσιέβουμε μόνο τό μέρος εκείνο, όπου ό κ. Κουντουράς χαρακτηρίζει τό έργο του ποιητή σά φανέρωμα της έφηβικής ηλικίας του νεότερου ελληνισμού.

ταν όπωσδήποτε και ίσως μονάχα τήν άπότομη και γρήγορη έμφάνιση και τό όρίμασμα της καθόρισε τό τυρανικό πνίξιμο τής προηγούμενης. Στόν πεζό λόγο μέ τό Βερναρδάκη και τό Ροΐδη στην άρχή, και ύστερα μέ τό τολμηρό γυμνό και σαρκαστικό «Ταξίδι» τοϋ Ψυχάρη, άκούονται οί πρώτοι άσυγκράτητοι και όργισμένοι τιναγμοί και τό πρώτα θυμωμένα ξεφωνίσματα τοϋ έφηβου πού ξυπνοϋσε. Τό θέμα κι ή άφορμή ήταν γνωστό πολύ πρωτότερα, όμως τώρα μονάχα άποχτοϋσε τήν πραγματική σημασία του; γιατί τώρα ίσως μονάχα φανερώθηκε στην πραγματική στιγμή του:

"Ήταν τό γλωσσικό ζήτημα. Εΐχαν μιλήσει κι άλλες έποχές για τό ζήτημα αυτό, από τό Σοφριανό ίσαμε τό Βηλαρά και τό Σολωμό. "Όμως ποτέ δέ δόθηκε σ' αυτό ή σημασία πού τοϋ δινόταν τώρα; γιατί τώρα μονάχα μιλοϋσε μέ τέτια φωνή μιá ψυχή ώριμη και έσωτερικά επαναστατημένη. Τό ζήτημα ήταν φαινομενικά μονάχα γλωσσικό. "Η ούσαία του ήταν πολύ βαθύτερη, γι' αυτό και τάραξε συνδέμελα τήν έλληνική ζωή, έγινε τόσο άκουστό και δημιουργήσε τέτιο θόρυβο. Τώρα μιλοϋσε μιá νέα έποχή, μιá νέα φωνή ανδρικήτερη, μιá νέα ζωή γεμάτη περίσιους χυμούς, τώρα μιλοϋσε ή έφηβική ήλικία τής νέας Ελλάδας. Τό γλωσσικό ζήτημα ήταν άφορμή μονάχα για τήν κραυγή της, όπως άφορμές συγκεκριμένες και συνέπειες μονάχα ήταν τό χτύπημα τής προγονοπληξίας και τό χτύπημα τών χίλιων παλιών ειδώλων, πού άρχιζε από τις λέξεις και τούς τύπους κι έφθανε ως στις αξίες τις πνευματικές, τις καλλιτεχνικές, τις ήθικές. "Ήταν ή ψυχή τής έποχής τέτια, πού; επαναστατημένη και μέ ένα νέο τρόπο ρωμαντικό, δά χτυποϋσε έξίσου και κάθε άλλη οποιαδήποτε παλιά αξία ίσχυρή, όσοδήποτε κιάν δικαιολογοϋσε μέσα στον παλιό κόσμο τή θέση της. "Ήταν ή ψυχή τής Ελλάδας πού ξυπνοϋσε και περνοϋσε από τή μιá ήλικία στην άλλη, από τήν παιδική ήλικία τής άτημελησίας και τής ύποταγής στην τρομερή, ανυπότακτη, άσυγκράτητη, όργισμένη και άρνητική, μιá και πανέμορφη και δημιουργική έφηβική ήλικία. Τήν έποχή άκριβώς εκείνη φανερώθηκε ό ποιητής. "Ο Παλαμάς.

Μιλοϋν πολλοί για τις χίλιες άποψεις τοϋ έργου τοϋ Παλαμά και προσπαθοϋν να τό χαρακτηρίσουν παίρνοντας πότε τοϋτο και πότε κείνο τό γνώρισμα και φανέρωμα του. "Άλλοι μιλοϋν για τήν πατριδα τοϋ Παλαμά, άλλοι για τήν κοινωνιολογική σημασία του, άλλοι για τή λυρική σκέψη πού ξετυλίγει και τή φιλοσοφική του διάθεση, άλλοι για τό αίστημα και για τή μορφή. "Άλλοι μιλοϋν για τήν ένότητα ή τις αντιφάσεις του, για τήν ποιητική μακρογορία ή τό διανοητισμό του, και άλλοι γι' άλλα, προσπαθώντας έτσι να βροϋν τήν αξία του και να τοποθετήσουν τό πολυποίκιλο και τεράστιο αυτό έργο. "Έχουν ίσως δίκιο όλοι αυτοί, και είναι αλήθεια, πως δά μπορούσε βιβλία όλάκερα να γραφεί κανείς αναλύοντας ένα ένα τά σημάδια αυτά τοϋ Παλαμικού έργου. "Όμως μέ αυτόν μονάχα τον τρόπο μιλώντας κανείς άδικεί καταφάνερα τό έργο τοϋτο, γιατί τοϋ δείχνει μιá μονάχα πλευρά και τοϋ καταστρέφει τήν ένιαία ψυχή και τή σφιχτή όμοιογένεια τής όλης μορφής του. Μελετώντας κανείς μέ προσοχή τον Παλαμά ίσως να βρεϊ και άσυνέπειες και άκαθόριστα ή σκοτεινά σημεία, πού δέ μπορούν να δικαιολογηθοϋν και να τοποθετηθοϋν σε μιá μονάχα όρισμένη ή στενή άποψη. Και μένουν έτσι κενά χάσματα ή περισέβουν γραμμές, πράμα πού μπορεί να κατηγορήσει άμορφία ή κακή σύνθεση. Τίποτε απ' αυτά! Τό

έργο τοϋ Παλαμά έχει μιá γραμμή όμοιογενή και συνακόλουθη, έχει ένότητα, έχει όρισμένη μορφή, όρισμένη άρχή και όρισμένη κατεύθυνση. Χίλια όμως λόγια δέ θα μπορούσαν να χαρακτηρίσουν τό πολυποίκιλο αυτό "Έργο, όσο μιá μικρή και χαρούμενη μονάχα λεξούλα: Νιάτα!

Νιάτα. Κάθε αληθινός ποιητής έχει μέσα του κάτι από τήν ψυχή τοϋ μικροϋ παιδιοϋ. "Όπως υπάρχουν παιδιά και παιδιά στη ζωή, κι είναι άλλα πού σοϋ θυμίζουν τά νιάτα, κι άλλα πού σοϋ θυμίζουν τά γερατιά. "Έτσι, ενώ μέσα από τήν ψυχή ενός σωστοϋ ποιητή μιλάει ή άγνότητα, ή ειλκρίνεια κι ή φαντασία ενός μικροϋ παιδιοϋ, μπορεί πέρ' απ' αυτό να είναι συνάμα σ' όλο τό έργο του έξ άρχής παιδι δροσερό ή γεναϊός έφηβος, άντρας μεστωμένος ή γέρος πού μυρίζει λιβάνι και γερατιά. "Ο Παλαμάς είναι ό αιώνιος έφηβος κι ό νέος ό παντοτινός. Πίσω απ' όλο τό έργο του, πίσω από κάθε λέξη, κάθε στίχο, κάθε στροφή, μέσα από κάθε πόνο, πίκρα ή ρεμβασμό, χτυπάει μιá καρδούλα δεκάξι κι είκοσι χρονών.

"Έφηβος, νέος! "Η δεϋτερη γέννηση τοϋ ανθρωπου, τό ξαναγένημα, ή ήλικία τόσο τών σωματικών όσο και τών ψυχικών μεταβολών κάθε ανθρωπου. "Η ήλικία τοϋ μυστήριου και τής απομόνωσης, τής δυνατής άρνησης και τών μεγάλων όραμάτων. "Η ήλικία τής απαρέσκειας και τής περιφρόνησης, τοϋ συντριματος τών παλιών αξιών και τοϋ στυλώματος τών νέων, τοϋ άσυγκράτητου πόνου και τών τολμηρών χειρονομιών. "Η ήλικία τής παραφροσύνης και τής μεγάλης χαράς, τής μεγαλόπνοης σύλληψης και τής άκαταπόνητης ένέργειας, ή ήλικία τής λεφτεριάς, τής όμορφιάς και τής δημιουργίας! "Η Ελλάδα τών τελευταίων σαράντα έτών, ή ιστορία τοϋ Παλαμικού έργου!

Δέ χρειάζεται πολύ να βυθιστεί κανείς για να ιδεί τήν ψυχική συγγένεια τών τριών αυτών παραγόντων: Νεανική ήλικία, νεοελληνικός είκοστός αιώνας κι έργο Παλαμικό. Τό ένα είναι έρμηνεία τοϋ άλλου, τό ένα τοϋ άλλου συνέπεια, τό ένα τοϋ άλλου άντικατοπτρισμός. Τό ένα τό τριαντάφυλλο και τ' άλλο ή μυρουδιά του. "Από τή λέξη και τό στίχο και τό νοϋ και τό αίστημα τοϋ Παλαμά δέν είναι τίποτα πού να δείχνει παράταιρο φανέρωμα ή παράκαιρο έρχομό, όπως συμβαίνει συχνά με τό Σολωμικό έργο, ή με τήν πρώτη μας ποίηση. "Ο Σολωμός δέν ξεπήδησε αυθόρμητα από μιá ελληνική ανάγκη. "Η πρώτη άθηναϊκή πάλη ποίηση αυτοκαταδικάστηκε σε άγονο μαρασμό.

"Ο Παλαμάς όμως είναι ό πρώτος έλληνας ποιητής, πού γενιέται στον καιρό του από ένα όρίμασμα και μιá ανάγκη φυσιολογική τής νεοελληνικής διαδρομής, αυξάνεται όμολογα και φυσικά, άπλώνει ρίζες παντοτινές και χύνει δυνατή μυρουδιά εκεί απ' όπου ρούφηξε τις ίκμάδες για να γιγαντωθεί. Είναι λουλούδι τοϋ καιροϋ και τής γής του. Είναι ό πρώτος σπινθήρας, πού τινάζεται από μιá μεστή ρέματα άτμόσφαιρα, και κατακαίει όπου πέσει και πλημυράει με λάμψη τυφλωτική ανθρωπους και γή. Είναι ό πρώτος αληθινός, γι' αυτό κι ό πρώτος μεγάλος.

Είναι ό ποιητής τών νιάτων κι όταν νοσταλγει τά παλιά, κι όταν ύμνει τούς πατέρες, κι όταν στυλώνει βωμούς. Γιατί τότε και οί άγάπες του οί παλιές έχουν νέα μορφή, κι οί αξίες έχουν πολύ λίγη σχέση με τις γνωστές, συνειθισμένες και τρέχουσες αξίες. "Η πατριδα του είναι κάποια άλλη πατριδα, όπως τήν είδε αυτονοϋ μονάχα ή ψυχή, οί Θεοί είναι νέοι Θεοί, ή τέχνη νέα τέχνη, κι ή άρχαιότητα δέν είναι όμοια με τήν άρχαιότητα τών πολλών! Γιατί ό Παλαμάς δέν είναι ό

ἀγνος νοσταλγός τοῦ χτέος, ὅπως μᾶς τὸ παρῖδωσε ὁ στενὸς διάσκαλος κι οὔτε κὰν ἡ ψυχρὴ ἱστορία. Παρὰ κίποιον καινούργιον χτέος, καὶ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία ρόδινη εἰκόνα ἐνὸς μεγάλου μέλλοντος.

Μίλησαν γιὰ τὴν περιπλάνησι τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου καὶ γιὰ ξενικὲς ἐπιρροές, σὰν νὰ μιλοῦσαν γιὰ ἐλατιώματα τῶν. Θὰ ἦσαν τὸ ἴδιο σὰ νὰ λέγαμε λόγια κακὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ μίαι, βίαι ὁρμᾶ πρὸς τοὺς κλασσικοὺς ἀρξίζοντες, ἢ σὰ νὰ κατηγοροῦσαμε τὰ νιάτα γιὰ τὴ δροσιότη πλάστικότητα τους. Ὅμοια σκέψη ὀδήγησε μερικοὺς νὰ βγάλουν κακὰ συμπεράσματα γιὰ τὴ μορφή τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, χωρὶς νὰ βλέπουν, πὼς αὐτὸ θὰ ἦταν ἀντίφρασι τῆς φυσικῆς κατασκευῆς τοῦ ποιητῆ καὶ δυσαρμονία του μετὰ τὴν ἐποχὴ του. Γιατί τότε ἢ ἔπρεπε ὁ Παλαμῖς νὰ ἔχει ζήσει σὲ ἄλλη κατασταλαγμένη καὶ πρὸ πολλοῦ σχηματισμένη ἐποχὴ, ὥστε ἔξω καὶ ξένος ἀπὸ μίαι, ἢ ἡ σημερινὴ μίαι ἐποχὴ νὰ μὴν προνοῦσε τὴν ἡλικία αὐτῆ καὶ προνοῦσε σήμερον, ὁπότε πάλι ὁ Παλαμῖς μετὰ τὴν τέταρτην ἡλικίαν του δὲ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ πραγματικὸς ἀντικρασοπερικὸς τύπος της. Ἔτσι καὶ οἱ νομιζόμενες ἀπὸ μερικοὺς ἀτέλειες τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου δὲν εἶναι πραγματικὰ ἄλλο παρὰ ἀναγκαῖα συμπληρώματα καὶ χωραχτηριστικὰ σημάδια γιὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ καὶ ὁμοίωγενή ἐμφάνισι του. Χωρὶς αὐτὰ δὲ θὰ εἶχε τὴ χάρη, τὴ ζωντανιὰ καὶ τὴν αἰώνια ἀλήθεια καὶ ἀποχταίει σήμερον.

Ὁ Παλαμῖς εἶναι καὶ θὰ μείνει μέσα στοὺς ἑλληνοκαὶ αἰῶνες ἡ μεγαλόστομη καὶ ἀθάνατη φωνή, ἡ αἰώνια καὶ εὐγενικὴ ἐκφρασι τῆς νεανικῆς ἡλικίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμῖ ἀποχταίει τὴν τεράστια καθολικὴ καὶ παιδικογονικὴ σημασία του. Γιατί ἔτσι γίνεται ὁ μεγαλόπνοος ἐμφυζωτὴς τῆς Νέας Ζωῆς κάθε τόπου καὶ κάθε ἐποχῆς, καὶ ἀρχίζει ν' ἀποχταίει δική της προσωπικότητα καὶ νὰ ξυπνάει πρὸς τὴς μεγάλες ἀξίες.

ΑΛΛΗ ΘΡΥΛΟΥ

Η ΒΟΥΒΗ ΠΥΘΙΑ

Γύρω ἀπὸ τὸ νόημα τῶν Δελφικῶν γιορτῶν

(Ἐπισημαίνουμε τὴ μελέτη τούτη τοῦ κ. "Αλλη Θρύλου, ἢν καὶ διαφανοῦμε ριζικὰ μαζί του σὲ πολλὰ σημεία καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀνάλωσι καὶ στὸ χωραχτηρισμὸ καὶ τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Τώρα καὶ ἐξαιριστικῶς τὰ δημοσιογραφικὰ ἐργάσματα, εἶναι σκόπιμο νὰ συζητηθῆ καὶ νὰ κριθῆ σοβαρὰ καὶ ὅπως πρέπει τὸ κίνημα τοῦ κ. Σικελιανοῦ γιὰ νὰ φανῆ, ἢν εἶναι προσοδερτικὸ ἢ ἄπλὰ ἕνας ρωμαντικὸς ὁραματισμὸς ἀσχετος μετὰ τὴς βαθύτερες ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ζωῆς.)

Μιὰ ἀμφιβολία καὶ μιὰ ἀσπίθεια τυρινοῦν σήμερον τὴν ἀνθρωπότητα. Μηχανικὲς καταχτήσεις καὶ ἰδιαίτερα ὁ μεγάλος πόλεμος ἔδωσαν μιὰ ὄδησι πολὺ σπασμοδικὴ καὶ πολὺ βιαστικὴ στὴν ἐξέλιξι. Ἐγίναν βήματα πρὸς τὰ ἔμπροσ χωρὶς νὰ ἔχει προετοιμαστῆ τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ τὰ στηρίξει. Ἡ ζωὴ ξέφυγε. Ὁ ἄνθρωπος ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ τὴν καθοδηγῆ συνειδητὰ καὶ τρέχει λαγανισμένος γιὰ νὰ συλλάβει πάλι τὴν ἐξουσία του.

Τὸ ρωσικὸ πείραμα δὲν ξέρουμε ἢν ἔδωκε τὰ ἀποτελέσματα καὶ περιμέναμε. Ἄν ἐγκαθίδρυσσε δηλ. ὅπως τὸ εἶχε ὑποσχεθῆ, περισσότερὴ δικαιοσύνη

καὶ περισσότερὴ εὐτυχία. Οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχηγοὶ του, χωρὶς βέβαια νὰ τ' ὁμολογήσουν φανερά, ἀναγκάστηκαν νὰ ὀπισθοχωρήσουν μετὰ τὴν πρόθεσι νὰ ξαναορμήσουν, ἔμει οἱ συνθήκες θὰ εἶναι καὶ ὁρμῆς καὶ καὶ εἰρηνοῦ. Πολλοὶ ὅμως δὲν τοὺς παρακολουθοῦν στὴν ἀναμονή τους. Βλέποντας τὴ σημερινὴ ἀποτυχία, νομίζουν τὸ πείραμα ὀριστικὰ χωραχτηρισμένο, οὐτοπιστικὸ. Διακρίνουν στὴ βίασι του ἀδυναμίες καὶ ποτὲ δὲ θὰ ὑπερβικηθοῦν.

Παράλληλα καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἱκανοποίησε τὸν ἄνθρωπο. Οἱ τόσες της καταχτήσεις, καὶ ἀναπύρνοναι τὴν ἐλπίδα, δὲν ὁλοκληρώθηκαν σ' ἕνα σύνολο ἱκανὸ νὰ εἰσχωρήσει ἀποκλειστικὰ μέσα στὴς πηγὲς τοῦ Ἄγνωστον. Τίποτε δὲν ξεσκέπασθη ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστικὰ τῆς Αἰτίας καὶ τοῦ Σκοποῦ, καὶ πλημυρίζουν μετὰ ἀγωνία τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος, ὅσο κὰν προχωρῆ ὁλοένα βαθύτερα μέσα στὸ ὄπισθενεῖο του, δὲ νιώθει μετὰ σαφήνεια οὔτε τὸ δικὸ του μυστικὸ. Σηκώνει πέπλα, μὰ ἀναγίθνητα ἄλλα πέπλα τοῦ φράζουν πάντα τὸ βλέμμα. Κι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀνυπόμονος, καὶ τελευταία προσδοκοῦσε γρήγορη τὴν ἀπάντησι, κλονίζεται καὶ δυσαπιστεῖ. Ὅμως κι ἡ πίστις του κεποιθήθη, ἡ παλιά του πίστις δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ καὶ. Μάταια προσπαθεῖ νὰ τὴς ἀνανεώσει. Ἐσβυσαν γιὰ ἐξαντλήθηκαν. Δὲ μπορεῖ νὰ γυρίσει πίσω σ' αὐτῆς. Δὲ μπορεῖ νὰ γυρίσει πίσω, καὶ ἀνεργιότητα, ἀνεκτικότητα, προσδοκίαι ἀπὸ τοὺς πνευματικὸς τῶν ἀρχηγῶν νὰ τοῦ ἐπαβληθοῦν καὶ νὰ τὸν καθοδηγήσουν. Καὶ οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ δὲ δίνουν ἀκόμη τὴ συναρπαστικὴ ἀπάντησι... Κι ἐκεῖνοι, μαζί μετὰ τὸ πλῆθος, δὲν πρόφτασαν νὰ ἀφομοιώσουν ὅλες τὴς μεταβολὲς καὶ νὰ κυριαρχήσουν ἀπάνω στὴν ὁρμῆ τοῦ ρέματος. Δὲν κατόρθωσαν νὰ συλλάβουν τὸ Σήμερον, γιὰ νὰ προβάλλουν ἀπολυτωρικὴ τὴν ἐκφρασι του.

Ἄς μὴ γελιόμαστε. Ὁ ἄνθρωπος σ' ὅλη του τὴν ἐξέλιξι ὡς σήμερον δὲ γνώρισε ποτὲ καμιά ἄλλη οὐσιαστικὴ ἀπολύτρωσι, παρὰ τὴν ἐκφρασι τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἴσως στὸ μέλλον—τὸ ἄγνωστο καὶ ἀπροσδιόριστο—νὰ εἰσδύσει καταχτητικότερα μέσα στὸ Μυστικὸ. Μὰ γιὰ τὴν ὥρα ἡ τεράστια του προσπάθεια τόσων αἰώνων δὲν κατόρθωσε ποτὲ τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ὀρθώσει ἀντιμέτωπη στὸ ἀσύλληπτο Μυστικὸ, καὶ στὴ «φυσικὴ» ζωὴ καὶ τοῦ δούθηκε καὶ καὶ δὲν τοῦ ἐπαρκεῖ καὶ δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ—τὴ μορφή καὶ τὴ διαρύθμισι καὶ δίνει αὐτὸς κάθε ἐποχὴ στὴς διάφορες φάσεις τοῦ ἀγῶνα του. Τὴς ὁλοκληρωμένους μορφῆς δὲν τὴς πλάθουν φυσικὰ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ὅμως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐργάζονται γι' αὐτῆς. Οἱ ἐμπνευσμένοι δημιουργοὶ σὲ ὅλους τοὺς κλάδους (πολιτικοί, ἐπιστήμονες, καλλιτέχνες κλπ.) ἀρπάζουν τοὺς διάχυτους πόθους καὶ τὸ σκόρπιο ὕλικὸ, συγκεντρώνουν ὅλα, ὅσα ζεῖ τὸ πλῆθος καὶ προετοίμασαν οἱ μικρότεροι δημιουργοὶ, τὰ συνθέτουν καὶ τὰ μετουσιώνουν μέσα στὴν προσωπικότητα τους, καὶ προσφέρουν τὸ ἔργο τους γιὰ ν' αὐτογνωριστοῦν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νὰ βροῦν τὴν ἀνακούφισι μέσα στὸ φανέρωμα καὶ μέσα στὴν προέχτασι τοῦ ἑαυτοῦ τους. Οἱ δημιουργοὶ ἐπιβάλλουν ἕνα ρυθμὸ μέσα στὸ ἀέναιο τρικύμισμα καὶ τοῦ δίνουν ἕνα νόημα. Ὁ ἄνθρωπος ἀτενίζει πρὸς τὸ τελειοποιημένο ὁμοίωμα τοῦ ἑαυτοῦ του κι αἰσιάνεται μιὰ μεθυσιμένη θεϊκὴ γαλήνη. Αἰσιάνεται τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ Πλάστη. Βέβαια ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲ διαρκεῖ. Οἱ μορφῆς, γιὰ νὰ τελειοποιήσουν, ἀναγκαστικὰ σχηματοποίησαν. Οἱ δημιουργοὶ, ὅσο κὰν εἶναι καθολικοὶ καὶ συνθετικοί, ἔκαναν ἕκαστῆ. Ἡ προσωπικὴ, ὑποκειμενικὴ τους πνοή, καὶ ἀνύψωσε τὸ

ἀγνος νοσταλγός τοῦ χτέος, ὅπως μᾶς τὸ παρῖδωσε ὁ στενὸς διάσκαλος κι οὔτε κἀν ἡ ψυχρὴ ἱστορία. Παρὰ κίποιον καινούργιον χτέος, καὶ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία ρόδινη εἰκόνα ἐνὸς μεγάλου μέλλοντος.

Μίλησαν γιὰ τὴν περιπλάνηση τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου καὶ γιὰ ξενικὲς ἐπιρροές, σὰν νὰ μιλοῦσαν γιὰ ἐλατιώματα τῶν. Θὰ ἦταν τὸ ἴδιο σὰ νὰ λέγαμε λόγια κακὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ μᾶς, βίαν ὁρμῆς καὶ τὸν κλασσικὸν ὀφθαλμὸν, ἢ σὰ νὰ κατηγοροῦσαμε τὰ νιάτα γιὰ τὴ δροσιότη πλάστικότητά τους. Ὅμοια σκέψη ὀδήγησε μερικοὺς νὰ βγάλουν κακὰ συμπεράσματα γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, χωρὶς νὰ βλέπουν, πὼς αὐτὸ θὰ ἦταν ἀντίφραση τῆς φυσικῆς κατασκευῆς τοῦ ποιητῆ καὶ δυσαρμονία του μετὰ τὴν ἐποχὴ του. Γιατί τότε ἢ ἔπρεπε ὁ Παλαμῆς νὰ ἔχει ζήσει σὲ ἄλλη κατασταλαγμένη καὶ πρὸ πολλοῦ σχηματισμένη ἐποχὴ, ὥστε ἔξω καὶ ξένος ἀπὸ μᾶς, ἢ ἡ σημερινὴ μᾶς ἐποχὴ νὰ μὴν προνοῦσε τὴν ἡλικία αὐτῆ καὶ προνοῦσε σήμερον, ὁπότε πάλι ὁ Παλαμῆς μετὰ τὴν τέταρτην ἡλικίαν του δὲ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ πραγματικὸς ἀντικρασοπερτικὸς τύπος της. Ἔτσι καὶ οἱ νομιζόμενες ἀπὸ μερικοὺς ἀτέλειες τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου δὲν εἶναι πραγματικὰ ἄλλο παρὰ ἀναγκαῖα συμπληρώματα καὶ χωραχτηριστικὰ σημάδια γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ καὶ ὁμοίωγενή ἐμφάνιση του. Χωρὶς αὐτὰ δὲ θὰ εἶχε τὴ χάρη, τὴ ζωντανιὰ καὶ τὴν αἰώνια ἀλήθεια καὶ ἀποχταίει σήμερον.

Ὁ Παλαμῆς εἶναι καὶ θὰ μείνει μέσα στοὺς ἑλληνοκαὶ αἰῶνες ἡ μεγαλόστομη καὶ ἀθάνατη φωνή, ἡ αἰώνια καὶ εὐγενικὴ ἐκφραση τῆς νεανικῆς ἡλικίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμῆ ἀποχταίει τὴν τεράστια καθολικὴ καὶ παιδευτικὴ σημασία του. Γιατί ἔτσι γίνεται ὁ μεγαλόπνοος ἐμφυζωτὴς τῆς Νέας Ζωῆς κάθε τόπου καὶ κάθε ἐποχῆς, καὶ ἀρχίζει ν' ἀποχταίει δική της προσωπικότητα καὶ νὰ ξυπνάει πρὸς τὴς μεγάλες ἀξίες.

ΑΛΛΗ ΘΡΥΛΟΥ

Η ΒΟΥΒΗ ΠΥΘΙΑ

Γύρω ἀπὸ τὸ νόημα τῶν Δελφικῶν γιορτῶν

(Ἠμμοσιέβουμε τὴ μελέτη ταύτη τοῦ κ. "Αλλη Θρύλου, ἂν καὶ διαφανοῦμε ριζικὰ μαζί του σὲ πολλὰ σημεία καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀνάλυσιν καὶ στὸ χωραχτηρισμὸν ποὺ κάνει τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Τώρα ποὺ ἐξαιμίστησαν τὰ δημοσιογραφικὰ ἐγκώμια, εἶναι σκόπιμο νὰ συζητηθῆ καὶ νὰ κριθῆ σοβαρὰ καὶ ὑποχρεῖται τὸ κίνημα τοῦ κ. Σικελιανοῦ γιὰ νὰ φανεῖ, ἂν εἶναι προσοδερτικὸ ἢ ἁπλὰ ἕνας ρωμαντικὸς ὀραματισμὸς ἀσχετος μετὰ τὴς βαθύτερας ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ζωῆς.)

Μιὰ ἀμφιβολία καὶ μιὰ ἀσπίθεια τυρινοῦν σήμερον τὴν ἀνθρωπότητα. Μηχανικὲς καταχτήσεις καὶ ἰδιαίτερα ὁ μεγάλος πόλεμος ἔδωσαν μιὰ ὄδησιν πολὺ σπασμωδικὴ καὶ πολὺ βιαστικὴ στὴν ἐξέλιξιν. Ἐγίναν βήματα πρὸς τὰ ἔμπροσ χωρὶς νὰ ἔχει προετοιμαστῆ τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ τὰ στηρίξει. Ἡ ζωὴ ξέφυγε. Ὁ ἄνθρωπος ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ τὴν καθοδηγῆ συνειδητὰ καὶ τρέχει λαχναρνεμένος γιὰ νὰ συλλάβει πάλιν τὴν ἐξουσία του.

Τὸ ρωσικὸ πείραμα δὲν ξέρουμε ἂν ἔδωκε τὰ ἀποτελέσματα ποὺ περιμέναμε. Ἄν ἐγκαθίδρυσσε δηλ. ὅπως τὸ εἶχε ὑποσχεθῆ, περισσότερὴ δικαιοσύνη

καὶ περισσότερὴ εὐτυχία. Οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχηγοὶ του, χωρὶς βέβαια νὰ τ' ὁμολογήσουν φανερά, ἀναγκάστηκαν νὰ ὀπισθοχωρήσουν μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ ξαναορμήσουν, ἅμα οἱ συνθήκες θὰ εἶναι καὶ ὀσφρὲς καὶ καὶ εἰρηνοῦκες. Πολλοὶ ὅμως δὲν τοὺς παρακολουθοῦν στὴν ἀναμιονίη τους. Βλέποντας τὴ σημερινὴ ἀποτυχία, νομίζουν τὸ πείραμα ὀριστικὰ χροσκαπημένο, ὀτοπιστικὸ. Διακρίνουν στὴ βῆσιν του ἀδυναμίες ποὺ ποτὲ δὲ θὰ ὑπερνηκηθοῦν.

Παράλληλα καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἱκανοποίησε τὸν ἄνθρωπον. Οἱ τόσες της καταχτήσεις, ποὺ ἀναπτύσσον τὴν ἐλπίδα, δὲν ὀλοκληρώθησαν σ' ἕνα σύνολο ἱκανὸ νὰ εἰσχωρήσει ἀπόκλυπτικὰ μέσα στὴς πηγὰς τοῦ "Ἄγνωστον. Τίποτε δὲν ξεσκέπασθη ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστικὰ τῆς Αἰτίας καὶ τοῦ Σκοποῦ, ποὺ πλημυρίζουν μετὰ ἀγωνία τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος, ὅσο κἂν προχωρῆ ὀλοένα βαθύτερα μέσα στὸ ὀπροσνεῖδητο του, δὲ νιώθει μετὰ σαφήνεια οὔτε τὸ δικὸν του μυστικὸν. Σηκώνει πέπλα, μὰ ἀναγίθνητα ἄλλα πέπλα τοῦ φράζον πᾶντα τὸ βλέμμα. Κι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀνυπόμονος, ποὺ τελευταία προσδοκοῦσε γρήγορὴ τὴν ἀπάντησιν, κλονίζεται καὶ δυσπιστεῖ. Ὅμως κι ἡ πίστις του πεποιθήσιν, ἡ παλιά του πίστις δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ καὶ. Μάταια προσπαθεῖ νὰ τὴς ἀνανεώσῃ. Ἐσβυσαν γιὰτὶ ἐξαντλήθησαν. Δὲ μπορεῖ νὰ γυρίσει πίσω σ' αὐτὴς. Δὲ μπορεῖ νὰ γυρίσει πίσω, καὶ ἀνεργαίτιστος, ἀνεκानοποίητος, προσδοκᾷ ἀπὸ τοὺς πνευματικὸς τῶν ἀρχηγῶν νὰ τοῦ ἐπαβληθοῦν καὶ νὰ τὸν καθοδηγήσουν. Καὶ οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ δὲ δίνουν ἀκόμη τὴ συναρπαστικὴ ἀπάντησιν... Κι ἐκεῖνοι, μαζί μετὰ τὸ πλῆθος, δὲν πρόφρασαν νὰ ἀφομοιώσουν ὅλες τὴς μεταβολὰς καὶ νὰ κυριαρχήσουν ἀπάγῳ στὴν ὀρμὴ τοῦ ρέματος. Δὲν κατόρθωσαν νὰ συλλάβουν τὸ Σήμερον, γιὰ νὰ προβάλλουν ἀπολυτωρικὴ τὴν ἐκφραση του.

Ἄς μὴ γελιόμαστε. Ὁ ἄνθρωπος σ' ὅλη του τὴν ἐξέλιξιν ὡς σήμερον δὲ γνώρισε ποτὲ κινεῖα ἄλλη ὀδοσιαστικὴ ἀπολύτρωσιν, παρὰ τὴν ἐκφραση τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἴσως στὸ μέλλον—τὸ ἄγνωστο καὶ ἀπροσδιόριστο—νὰ εἰσδύσει καταχτητικότερα μέσα στὸ Μυστικὸν. Μὰ γιὰ τὴν ὄρα ἡ τεράστια του προσπάθεια τόσων αἰῶνων δὲν κατόρθωσε ποτὲ τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ὀρθώσῃ ἀντιμέτωπη στὸ ἀσύλληπτο Μυστικὸν, καὶ στὴ «φυσικὴ» ζωὴ ποὺ τοῦ δούθηκε καὶ ποὺ δὲν τοῦ ἐπαρκεῖ καὶ δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ—τὴ μορφὴ καὶ τὴ διαρῦθμισιν ποὺ δίνει αὐτὸς κάθε ἐποχὴ στὴς διάφορες φάσεις τοῦ ἀγῶνα του. Τὴς ὀλοκληρωμένους μορφὰς δὲν τὴς πλάθουν φυσικὰ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ὅμως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐργάζονται γι' αὐτὴς. Οἱ ἐμπνευσμένους Δημιουργοὶ σὲ ὅλους τοὺς κλάδους (πολιτικοὶ, ἐπιστήμονες, καλλιτέχνες κλπ.) ἀρπάξουν τοὺς διάχυτους πόθους καὶ τὸ σκόρπιον ὕλικόν, συγκεντρῶνουν ὅλα, ὅσα ζεῖ τὸ πλῆθος καὶ προετοίμασαν οἱ μικρότεροι δημιουργοὶ, τὰ συνθέτουν καὶ τὰ μετουσιῶνουν μέσα στὴν προσωπικότητά τους, καὶ προσφέρουν τὸ ἔργο τους γιὰ ν' αὐτογνωριστοῦν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νὰ βροῦν τὴν ἀνακούφισιν μέσα στὸ φανέρωμα καὶ μέσα στὴν προέχτασιν τοῦ ἑαυτοῦ τους. Οἱ Δημιουργοὶ ἐπιβάλλουν ἕνα ρυθμὸν μέσα στὸ ἀέναν τρικύμισμα καὶ τοῦ δίνουν ἕνα νόημα. Ὁ ἄνθρωπος ἀτενίζει πρὸς τὸ τελειοποιημένο ὀμοίωμα τοῦ ἑαυτοῦ του κι αἰσθάνεται μιὰ μεθυσιμένη θεϊκὴ γαλήνη. Αἰσθάνεται τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ Πλάστη. Βέβαια ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲ διαρκεῖ. Οἱ μορφὰς, γιὰ νὰ τελειοποιήσουν, ἀναγκαστικὰ σχηματοποίησαν. Οἱ Δημιουργοὶ, ὅσο κἂν εἶναι καθολικοὶ καὶ συνθετικοὶ, ἔκαναν ἕκαστὴν. Ἡ προσωπικὴ, ὀποκειμενικὴ τους πνοή, ποὺ ἀνύψωσε τὸ

έργο τους, μαζί και τὸ στένεψε. Οἱ ἄνθρωποι, ὕστερα ἀπὸ τὴ στιγμιαία ἱκανοποίηση, διαιστάνονται ὅλα ὅσα δὲ χώρεσαν μέσα στὸ ἔργο κι ἔμειναν ἀνέκφραστα. Νιώθουν και τὶς ἀδυναμίες τῶν Δημιουργῶν, πού συχνὰ δὲν τὶς ἀγνοοῦν και οἱ ἴδιοι, χωρὶς νὰ μποροῦν και νὰ τὶς ὑπερνικήσουν. Ἀκόμη και ἡ πιὸ ἄρτια, και ἡ πιὸ ἀπολυτρωτικὴ ἔκφραση δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀνάταση κι ἕνα πείραμα, κι ὄχι ἡ ἀπόλυτη μόνιμη ἀλήθεια. "Ἄν ἦταν ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια, τὸ μυστικὸ θὰ εἶχε ξεσκεπαστεῖ, και οἱ ἄνθρωποι, στάσιμοι πιά, θὰ εἶχαν νικήσει.

Οἱ ἄνθρωποι τραβιούνται πάλι ἀπ' ὅ,τι ἔμεινε στὸ περιθώριο και γίνεται τὸ σημαντικότερο, κι ἀπ' ὅλες τὶς ἀνεκπλήρωτες δυνατότητες. Ὑστερα ἀπὸ τὶς ἐποχὲς πού ἀνάδειξαν τοὺς πιὸ ἔξοχους δημιουργοὺς, κι ἔφτασαν σὲ μιὰ ἀνίληση και σ' ἕνα κορύφωμα, οἱ ἄνθρωποι φεύγουν πάλι πρὸς ἄλλη κατεύθυνση. Οἱ πόθοι γαλήνιψαν συγκεντρωμένοι σ' ἕνα ἰδανικό, ἀμέσως ὅμως ἀπογοητεύονται ἀνεκανοποίητοι ἀπὸ τὸ περιορισμένο τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ. Ἡ κίνηση ἐξακολουθεῖ. Οἱ πόθοι ἀναζητοῦν μιὰν ἄλλη λύση τοῦ προβλήματος.

Σήμερα οἱ πνευματικοὶ Ἀρχηγοὶ δὲν προσφέρουν καιμιὰ λύση, πού, ἔστω και παροδικά, θὰ μπορέσει πλέρια νὰ ἐνθουσιάσει και νὰ γίνει Πίστη. Ἡ πελώρια γενικὴ ἀμφιβολία κλονίζει τὶς προσπάθειες τους, μόλις ἐμφανίζονται. Κυριαρχεῖ κι ἐπάνω σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους. Δὲν κατορθώνουν νὰ εἰσδύσουν ἀρκετὰ βαθιὰ μέσα της γιὰ νὰ τὴν ὑποτάξουν. Δὲν ἀνακαλύπτουν τὴ διέξοδο, δὲν ἀνακαλύπτουν τὴ συνθετικὴ ἔκφραση τῆς ἐποχῆς, ὅσο κιὰν τὴν ἀναζητοῦν μὲ ὅλη τους τὴ δύναμη.

Ἡ ἐποχὴ μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ἀνεξάντλητη ἀναζήτηση. Ἡ κάθε λύση δοκιμάζεται κι ἀμέσως ἀφήνεται, γιατί δὲν ἱκανοποιεῖ, και δοκιμάζεται ἄλλη. Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι τυρανικὴ. Παρ' ὅλη ὅμως τὴν τυρανικότητα της, και τὴν ἀστάθεια της και τὴν ἀδυναμία της νὰ ὀλοκληρωθεῖ, δὲν πρόχει και νὰ ὑποτιμῆται ἡ ἀξία της. Ὅπως σ' ὅλες τὶς πρωτόγονες ἐποχὲς, πού ἄλλωστε ἐξαιρετικά τραβοῦν τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο, και σ' ὅλες τὶς μεταβατικὲς ἐποχὲς, εἶναι ἀνοιχτοὶ μπροστά της ὅλοι οἱ ὀρίζοντες. Καιμιὰ δυνατότητα δὲν ἀποκλείνεται. Ἦναι ἡ ἐποχὴ τῶν κολοσιαίων ζυμώσεων. Ἀμα οἱ Δημιουργοὶ ἐπιβάλλουν ἕνα ρυθμὸ στὴ πασημωδικὴ σημερινὴ ταχύτητα, και δίδουν τὴν ἰλλυσιὸν ἐνὸς σκοποῦ και μιὰ ἀνακούφιση, τὸ στάδιο τῆς σημερινῆς ὀδύνησ ἀγωνίας θὰ ἔχει ὑπερνικηθεῖ. Ὅμως ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα προετοιμάζονται μέσα στὶς περιόδους τῆς ἀγωνίας και τῆς ἀναζήτησης. Ἐκεῖ ἔχουν τὴ ρίζα τους. Ἀμα ἡ ἀνθρωπότητα βαδίζει πάλι πρὸς μιὰ ἀνθήση, θὰ βαδίζει πρὸς μιὰ σηματοποίηση. Πλούσιο εἶναι τὸ Σήμερα μὲ τὶς ἀπεριόριστες του δυνατότητες, μὲ τὴν ἔλλειψη κάθε καλοπιῶν, μὲ τὴν ἔλλειψη καθολικῆς ἀντιπροσωπευτικῆς ἔκφρασης, πού θὰ εἶναι μαζί ἀπολύτρωση και περιορισμός. Ἡ ἔκφραση πού ἀπολυτρώει μαζί και δεσμῆβει. Τὸ Σήμερα διψάει γιὰ τ' ἀπολυτρωτικά του δεσμά, κι ἀφοῦ τοῦ εἶναι τόσο ἀπαριότητα, μοιραία θὰ τὰ βρεῖ. Δὲ σημαίνει ἂν ἀργεῖ. Οἱ Δημιουργοὶ, πλασημένοι ἀπὸ τὴ σημερινὴ ἀνάγκη, θ' ἀνταποκριθοῦν σ' αὐτή. Ἐυρέβουν μὲ πάθος.

Ὁ κ. Σικελιανὸς κατανόησε τὴν ἀπαίτηση τῆς ἐποχῆς. Κατανόησε ποιὰ δημιουργικὴ προσπάθεια προσδοκοῦν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ κείνους πού αἰστάνονται μέσα τους τὴν ἱκανότητα και φιλοδοξοῦν νὰ γίνουν οἱ πνευματικοὶ Ἀρχηγοί. Αἰστάνθηκε τὴν ὑποχρέωση ν' ἀνακαλύψει και ν' ἀποκαλύψει ἕνα καινούργιο νόημα τῆς ζωῆς. Αἰστάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ ξεπεράσει τὸν ἑαυτό του. Ἦταν ποιητῆς

πὸ ἔβλεπε τὴ Φύση και ζωντανέβε, μὲ μέσο τὸν ἁρμονικὸ λόγο, κάποιες εἰκόνες της μὲ καταπληχτικὴ παραστατικὴτητα κι ἐκθαμβωτικὰ χρώματα. Δὲν τοῦ ἔφτασε. Οἱ πλούσιοι σὲ ἐμπνευσμένη δραματικότητα πίνακες του δὲν ἔχουν ὀλοτελα αἰσθημα, κι ὅταν προσπαθοῦσε νὰ τοὺς φουσίξει κάποιου σκέψη, ἡ στοχαστικὴτητα του ἔμεινε νεφελωμένη, συγχισμένη και ἀκατανόητη. Ὁ κ. Σικελιανὸς θέλησε νὰ ὑπερνικήσει τὴν ἔλλειψη του και νὰ ὑφωθεῖ σὲ μιὰ διανοητικὴ ἐνόραση τοῦ Κόσμου. Ὁ κ. Σικελιανὸς ἀνησύχησε. Ἡ ἀνησυχία του αὐτὴ και ἡ ἀνάταση του εἶναι ἀρκετὰ σπάνιες στὸν τόπο μας, ὅστε αὐτὲς και μόνο φτάνουν νὰ τοποθετηθεῖ ὁ κ. Σικελιανὸς μέσα στυὸς ἐλάχιστους ἀνθρώπους, πού θέλησαν νὰ ἐργαστοῦν και νὰ σκερτοῦν τὴν Ἑλλάδα δημιουργικὰ και συγχρονισμένα. Οἱ περισσότεροι διανοούμενοι νεοέλληνες ἱκανοποιούνται μὲ τὸν πρῶτο τρόπο σκέψης, πού τυχαίνει νὰ βροῦν, και μένουν στάσιμοι ἐκεῖ. Πολὺ συχνὰ ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν εἶναι παρὰ θεωρίες, μέθοδοις και λύσεις πού ἰσχύουν ἡ και ἰσχυσαν και χρεωκόπησαν χρόνια τώρα στὴ Λυτικὴ Ἑνρόπη. Κάποτε τὶς παραδέχονται γιὰ ξένες, κάποτε ὅμως δὲ διστάζουν νὰ τὶς παρουσιάσουν και σὰν δικῆς τους.

Ἡ ἐπεροχὴ ὅμως τοῦ κ. Σικελιανοῦ σταμάτησε στὴν πρόθεση του νὰ δονιστεῖ ἀπὸ τὸν παγκόσμιο παλμὸ, και νὰ σταθεῖ στὸ ἐπίπεδο ἐκείνων πού δὲν προσφέρουν ἔτοιμες κι ἐξαντλημένες λύσεις, παρὰ ὀλοένα ἀγωνίζονται νὰ συνειδητοποιήσουν τὸν Κόσμο μὲ μιὰ δικὴ τους ἔκφραση κι ἕνα δικὸ τους ὄραμα. Ὁ κ. Σικελιανὸς ὄρησε πρὸς τὴν πρωτοπορεία. Παραπολὸ γρήγορα φαντάστηκε πὸς ἔφτασε. . . Παραπολὸ γρήγορα και πρὶν νὰ προσφέρει τίποτε οὐσιαστικὸ, θέλησε νὰ ἐπιβάλει στυὸς ἄλλους τὴν πεποίθηση, πὸς ἔφτασε και πὸς ἔχουν χρέος νὰ πιστέψουν σ' αὐτὸν. Ἡ σημερινὴ καθολικὴ τυρανικὴ ἀμφιβολία, ὅσο κιὰν εἶναι πλούσια, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπερνικηθεῖ. Θὰ ὑπερνικηθεῖ ὅμως μόνο ἀπὸ ἐκεῖνον πού θὰ τὴν ξεπεράσει, ἀφοῦ τὴ ζήσει μὲ ὀλο του τὸ «εἶναι», και συγχλονιστεῖ ὀλοκληρὸς ἀπ' αὐτήν. Ὁ κ. Σικελιανὸς θέλησε νὰ κατανικήσει τὴν ἀμφιβολία, ἀποφεύγοντας σχεδὸν νὰ τὴν κάνει δικὴ του κι ἐπιδείχοντας πάντα μιὰ κυριαρχικὴ βεβαιότητα. Λιμφέρει φυσικὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διανοουμένων, γιατί δὲν ἀναπαίτησε σὲ ἕνα καλοῦπι. Μ' αὐτὸ δὲν ἦταν ἀρκετὸ. Ἡ ὄρη του, ἔστω κιὰν δὲν τὴν καταστάλαζε θετικά, ἡ ἴσα ἴσα ἂν δὲν καταστάλαζε, μποροῦσε νὰ δώσει καρποὺς πολὺ πιὸ γόνιμους.

Ἡ ζωὴ στὴν Ἑλλάδα εἶναι ὀρηκὴ κι ἐξωτερικὴ. Οἱ μεγάλες ζυμώσεις κι οἱ ἀγῶνες δὲν ἀναβλύζουν και δὲ γίνονται στὸν τόπο μας. Ἱστορικὸι λόγοι ἐπιβάλανε στὴν Ἑλλάδα μιὰ καθυστέρηση, κι ἔτσι τὴν καταδίκασαν, κι ἀφοῦ λευτερώθηκε ἀπὸ τὴ σκλαβιά, γιὰ καιρὸ ἀκόμα ν' ἀκολουθεῖ μονάχα. Οἱ διανοούμενοι δέχονται μόνο ἀπὸ ἀπόσταση τὸν ἀντίχτυπο τοῦ «γίγνεσθαι», και δὲν ἐληρεάζονται ἄμεσα και δὲ σπρώχνονται ἀκατάπαυστα ἀπὸ τὴν πηγαία ὄρη του. Δὲν ἐξαναγκάζονται ν' ἀνανεώνονται ἀδιάκοπα. Ἡ ἔλλειψη πρωτότυπης παραγωγῆς εἶναι, τὸ φοβοῦμαι, μοιραία. Μόνον ἄμα ἐξελικτεῖ ὀλοκληρὴ ἡ ζωὴ μας και κατορθώσει—ἂν ποτὲ τὸ κατορθώσει—ὑπερνικόντας γρήγορα μερικὰ στάδια, ν' ἀφομοιωθεῖ ὀργανικὰ κι ἐντελῶς μὲ τὴ ζωὴ τῶν πιὸ προχωρημένων ζωῶν, θὰ μπορέσουμε και μεῖς νὰ ξεπεράσουμε τὸ στάδιο τῆς μίμησης και ἴσως τότε ἐμφανιστοῦν και ἐδῶ τὰ φωτεινὰ καθοδηγητικὰ πνεύματα. Ἰσαμε τότε φοβοῦμαι, πὸς εἶναι οὐτοπιστικὸ νὰ περιμένουμε μιὰ ὀποιαδήποτε μεγαλοφυΐα νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ

απόσταση και να κάνει διαδοχικά την έναν αναβρασμό που δεν επικοινωνεί άμεσα μαζί του. Την απάντηση στην παγκόσμια αγωνία δε φραντάζομαι να την έδινε ο κ. Σικελιανός, κι αν ακόμα τη ζητούσε σε όλη του τη ζωή. Η απάντηση δε θα δοθεί σήμερα στην Ελλάδα. Βέβαια δεν αποκλείεται το θαύμα. Και ότι θα πρόκειται για θαύμα, διαπιστώνεται από κάθε ανεξόλητη εκτίμηση του περιβάλλοντος και της δυναμικότητας μας. Η διαπίστωση αυτή δεν πρόκειται όμως και να μας απογοητέψει. Η προσπάθεια δεν αξίζει μόνο όταν πετυχαίνει. Η προσπάθεια, καθώς απλώνει μια κίνηση γύρω της με ανυπολόγιστη προέξταση, αξίζει προπάντων για τον ίδιο τον εαυτό της. Άλλοιστε ικανοποιητικές λύσεις των προβλημάτων, καθώς το πάθος, δεν ανακαλύπτονται ούτε στις πιο προχωρημένες χώρες. Ο κ. Σικελιανός έπρεπε να είχε μείνει για καιρό και ίσως σε όλη του τη ζωή στο στάδιο της αναζήτησης. Το πρότυπο του θα είχε σκοπίσει μια πλούσια ατμόσφαιρα ανησυχίας, θα είχε ταράξει τα λιμνασμένα νερά. Τώρα ζητούνται με μέσα έντελώς εξωτερικά να πείσει και τους άλλους και ίσως και τον ίδιο τον εαυτό του, πώς ανακάλυψε ένα νόημα ζωής, και μην αποκαλύπτοντας κανένα νόημα με τα όσα λέει και γράφει γύρω από την ανακάλυψη του, αδικεί τον εαυτό του κι αφήνει και τους άλλους ασυγκίνητους.

Ο κ. Σικελιανός θέλει να πείσει τους άλλους και τον εαυτό του, πώς δε δίνουν τόσα οι άνθρωποι αξία σε όρισμένους τόπους, όσο έχουν όρισμένοι τόποι μέσα τους τη μαγική δύναμη ν' απαντήσουν αιώνια σε ερωτήματα και να καθοδηγήσουν τους ανθρώπους. Άλλοτε οι Δελφοί ήταν το κέντρο μιας θρησκείας κι επηρέαζαν τις τύχες του κόσμου. Ο κόσμος άλλοτε ήταν πολύ πιο στενός και περιορισμένος απ' ό,τι είναι σήμερα. Όμως είναι και πάλι πολύ συζητήσιμο, αν οι Δελφοί επηρέαζαν και τότε τις τύχες όλου του κόσμου, ή αν κατευθύνανε μόνο, κι αυτό έμμεσα, μερικά λεπτομερειακά γεγονότα. Μια κι αυτά τα γεγονότα τα κατευθύνανε οι ίδιοι οι Δελφοί, ή η πίστη που τους είχε περιβάσει; Η Ελλάδα απ' όλες τις άλλες χώρες είχε το περισσότερο ανυψωθεί στον πολιτισμό. Κυριαρχούσε τουλάχιστο πνευματικά απάνω σ' όλον τον κόσμο της αρχαίας εποχής. Χάρη στην άρκετά κεντρική τοποθεσία τους μέσα στην όλη Ελλάδα, και χάρη και στο τοπίο τους το ασυζήτητο μεγαλόπρεπο και υποβλητικό, οι Δελφοί είχαν αναπτυχθεί σε μια θρησκευτική πολιτεία με φαινομενικά μυστική, όμως ουσιαστικά θετική, πολιτική εξουσία. Οι χρησμοί της Πυθίας είχαν απήχηση, επειδή μια έσωτερική ανάγκη των ανθρώπων και της όλης διαμόρφωσης της ζωής τους τότε είχε απενίσσει στους Δελφούς σαν στον άμφαλο της γης. Οι χρησμοί εισακούονταν, επειδή ανταποκρίνονταν σε μια προδιάθεση και μια θέληση να είσασκουστούν, και επειδή, μεταδίδοντας τη φωνή των Θεών, δεν εκφράζανε παρά ό,τι αγνοούσαν ακόμα οι πολλοί, με συνειδητοποιούσαν πρώτοι οι εκλεκτοί Ιερωμένοι κι Αρχηγοί.

Σήμερα οι Δελφοί δεν είναι παρά ένας αρχαιολογικός τόπος, απομακρυσμένος από τον παλμό της σύγχρονης ζωής και ουσιαστικά νεκρός. Το κέντρο του πολιτισμού έχει μεταφερθεί αλλού. Ο κ. Σικελιανός θέλησε να αγνοήσει, πώς ακόμη και στην αρχαιότητα οι καθοδηγητικές φωνές δεν αναβλύζανε άμεσα από τη Φύση, πώς μια πελώρια ανθρώπινη κίνηση συγκεντρωνόταν στους Δελφούς, και πώς η απάντηση στα προβλήματα είναι πάντα σε άμεση επαφή με τη ζύμωση τους. Φυσικά η άμεση αυτή επαφή μπορεί να μη διακρίνεται

πάντοτε εύκολα. Η απολυτρωτική μορφή μπορεί να έχει πολύ μετουσιώσει και μεταμορφώσει την πραγματικότητα, με πάντα, για να προσφέρει την απολύτρωση και να εχτελέσει έτσι το μόνο της σκοπό, να δονιστεί από ζωντανία και να μην παραμείνει άρρηξη, άσκοπη και πεθαμένη σαν ένα κενό καλούπι, πρέπει να πηγάζει από μια καθολική όρμη και να ξαναγευρίσει σ' αυτήν ανυψώνοντας την.

Ο κ. Σικελιανός φραντάστηκε, πώς ήταν άρκετο να ξαποστείλει από τους Δελφούς λόγους με ύψος χρησμών, και να μεταχειριστεί και μερικούς όρους των αρχαίων μυστηρίων, για να πάρουν οι λόγοι και οι όροι αυτοί, χωρίς να το προσδιορίσει ο ίδιος, ένα περιεχόμενο ικανό να ενθουσιάζει. Νόμισε, πώς οι όροι και οι λόγοι έχουν μέσα στην ήχητικότητά τους τη δύναμη να συναρπάσουν και να προσφέρουν αξίες ζωής. Φυσικά κάθε δημιουργός μπορεί να αναστήσει όρους παλαιόθεν. Πρέπει όμως πραγματικά να τους αναστήσει, δίνοντας τους ένα νόημα, που να ανταποκρίνεται στη διαύτη ζωντανή αγωνία, κι όχι ν' άρκεστεί να προφέρει λέξεις που έχουν πια ματαθεί και που, αν δεν ξαναεμφυωθούν, είναι πια μόνο λέξεις.

Όλη η ανάταση του κ. Σικελιανού σταμάτησε στην ανακάλυψη των Δελφών. Η ανακάλυψη αυτή, καθώς ζήτησα να το εξηγήσω, ήταν ούτοπιστική. Με θα μπορούσε οποσδήποτε να είχε ενδιαφέρει περισσότερο, αν ο κ. Σικελιανός είχε τουλάχιστο προσπαθήσει να κλείσει μέσα στο σύμβολο «Δελφοί» ένα όρισμα σύγχρονης ζωής. Όταν ο κ. Σικελιανός μίλησε για πρώτη φορά περί από τις στήλες του «Έλεύτερου Βήματος» με το ύψος των χρησμών, είχε κιόλας εκφράσει την επιφύλαξη, που προκαλούσε μέσα μου ο στόμος, ή στρωμνότητα, και η εξωτερικότητα των λόγων του. Έχαι τονίσει, πώς η δημιουργικότητα πρέπει να αναβλύζει από τα μέσα προς τα έξω, έχαι όμως υποσχεθεί, πώς, αν ο κ. Σικελιανός κατόρθωνε να εμψυχώσει μέσα στο κήρυγμα του της επιστροφής στους Δελφούς και στην όρμηκή ένωση, μια κοσμοθεωρία καινούργια και πλούσια σε χυμούς ζωής, θα παραδεχόμουν άμεσως πρόθυμα και μάλιστα με ενθουσιασμό, πώς πλανήθηκα μη διακρίνοντας μέσα σ' αυτό το κήρυγμα τον απολυτρωτικό παλμό.

Υστερα από τα πρώτα του άρθρα στο «Έλεύτερο Βήμα» ο κ. Σικελιανός δημοσίευσε ένα μεγάλο ποίημα «Δελφικός Λόγος» κι έβγαλε στους Δελφούς με την ευκαιρία της γιορτής—γι' αυτή θα μιλήσω παρακάτω—δύο λόγους, έναν στους διανοούμενους θεατές της πρώτης παράστασης του Προμηθέα, και έναν στους χωρικούς. Έβγαλε ακόμη στον Πειραιά μια διάλεξη για τις «Ένικες πνευματικές γραμμές της Δελφικής προσπάθειας», που τυπώθηκε στο περιοδικό «Φιλότεχνος» του Βόλου τεύχος Μαΐου 1927. Λέπει ίσως ακόμη το ολοκληρωμένο έργο. Ένας συγγραφέας, που φιλοδοξεί να εμφανιστεί πνευματικός άρχηγός, θα ήταν πολύ πιο συνακόλουθος, αν είχε φανερωθεί με ένα έργο, κι όχι με μια σειρά σπασμωδικά άρθρα. Ίσως κι αυτή η έλλειψη φτάνει να φανερώσει μια ανεπάρκεια του κ. Σικελιανού. Οποσδήποτε όμως φραντάζομαι, πώς, όσο κι αν είναι λίγα και σύντομα τα άρθρα του, πάντα θα μπορούσε κανένας να διακρίνει και μέσα σ' αυτά μια προγραμματική, καθοδηγητική γραμμή, αν υπήρχε. Όλη η σειρά όμως των άρθρων ενισχύει μόνο την πρώτη μου αντίληψη, πώς ο κ. Σικελιανός παραπλανήθηκε μέσα στην εύκολη ικανοποίηση, και πώς παίρνει για σκοπό εκείνο που θα μπορούσε το πολύ, κι αυτό συζητήσιμο, να είναι άφρητο.

Δε θ' ασχοληθώ πολύ με το ποίημα του. Όσο κι αν θέλησε και σ' αυτό.

μέσα να κλείσει τη διδασκαλία του, ὁ καθαρὰ λυρικός τόνος τοῦ «Δελφικοῦ Λόγου» δικαιολογεῖ νὰ μὴν περιέχει θετικά διανοήματα. Περιέχει εἰκόνες, καὶ ἡ ἴδλι του ἑκστατική διάθεση διοχετεύει ἕνα διονυσιακὸ κι ἀκαθόριστο μεθύσι. Ἐπὶ ἕνα ποίημα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ζητάει κανένας τίποτε ἄλλο, καὶ μάλιστα ἄλλα ἕνα ποίημα δίνει κάτι θετικότερο, πᾶν τὸ πῶς συχνὰ νὰ εἶναι ποίημα. Ἡ ποιησι εἶναι ἕξαρση. Κάθε στοιχεῖο λογικὸ ἀμετρουσίωτο καταστρέφει τὴν ἕξαρση. Στὸ «Δελφικὸ Λόγο» ὁ κ. Σικελιανὸς ἀνεβαίνει, ἐγκαταλείπει τὴν νάρκη, τὴν ἐνατένιση με ἀπάθεια καὶ χωρὶς συμμετοχῆ, τοῦ γύρω του ἀναβρασμοῦ.

Ἄλλ' ὡς σιφνίδια ὁ ἀσκητὴς στὸν ὕπνο ἀναλογιέται
Πὼς εἶναι πλάνο τ' ὄνειρο, κι ὀλόκορμος πετιέται
Νὰ πιάσει πάλι τὸ βαρὺ λαστὸ καὶ τὸ λισγάρι

Κι ὡς ὁ βοσκὸς πὸν γνοιάζεται τὸ πράμα ἐνῶ σκαρτίζει,
Πετιέται ἀπὸ τὸ κάρωμα καὶ χουγιαχτὰ σουρτίζει,

Καὶ τὸ κοπάδι παρατᾶ μὲ μιὰ τὸ πάτημα του
Καὶ περιμένει τὸ βοσκὸ νὰ ξαναρθεῖ σιμά του.
Ὅμοια στὰ βᾶθη τοῦ γοργοῦ ποὺ μ' ἔξανε ληθάργου,
Μὲ μιᾶς ἀνοιγὰν μέσα μου τὰ μύρια μάτια τοῦ Ἄργου,
Κιὸν σὸν κρυμμένος θησαυρὸς μοῦ φάνταζαν ὁ κόπος,
Ἐπὶ τὸν ἴδιο δρᾶζονταν ἡ βούληση μου, κι ὅπως
Ὅσο δουλεύεται τραβᾶ περισσότερο ὁ μαγνήτης,
Τόσο ἡ ψυχὴ μου ἐγνώριζε τὴν κρύφια δύναμη της.

Ὁ ποιητὴς αἰστάνεται τὴ μεγάλη συμπάθεια

Μόνον τὰ πάντα, τ' ἀβριανὰ, τὰ σημερινὰ, τὰ αἰώνια
Σὰ συννεφιά ἀνοιξιᾶτικὴ μοῦ τ' ἀκλωθε ἡ συμπόνια

Ἡ δυνατὴ συμπόνια μου, στὰ πάντα ποὺ εἶχ' ἀπλώσει,
Στὴν πλάση μέσα, ἕνα κρυφὸ ξανάσασμα νὰ κλώσει.

Μὲ τὴ μεγαλοστομία, τὴν κατάχρησιν τῶν «ὡς καὶ σὸν» καὶ τὴν ἔλλειψη μέτρου ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ποίησιν τοῦ κ. Σικελιανοῦ, τὸ ποίημα συνεχίζεται στιγμῆς ἐμπνευσμένο κι ἄλλοτε ὑπερβολικὰ πολὺλογο. Ὁ ποιητὴς φτάνει στοὺς Δελφούς.

Ἐδῶ ναι ἡ ἀμετροσιγή, ἐδῶ ναι ἡ κρύφια τάξη,
Ἐδῶ κι ἡ δρόσο ἀκούγεται, ἀπὸ τὰ νέφη ἄν σιτάξει.
Δοῖ ναι τὸ πλέγμα τῶν ναῶν, ἡ συντυχία τῆς φύσης,
Ἐδῶ ἀνταμιώνονταν τῆς Γῆς, σὲ μιὰ, οἱ τριανὲς αἰσθήσεις.
Ἐδῶ τοῦ πόνου εἶναι ὁ βυθός, ἐδῶ τοῦ μύχτου ἡ κόψη,
Ἐδ' ὄλος τρέμει ὁ ἄνθρωπος, τὰ ναι ν' ἀκούσει ἢ τ' ὄχι

Τί, μύταιη σκέψη καὶ θαμνὴ, ποτὲ δὲν τριγυρίζει
Τοῦ τόπου ἐτούτου τ' ἀψηλό, γαλήνιο μετερίζι.

Ὁ ποιητὴς ὕμνει τοὺς Δελφούς, τὸ μεθύσι ποὺ ἐνστάλαξαν μέσα του. Μᾶς λέει, πὼς, ὑστερὰ ἀπὸ ἐπίπονη καλλιέργειά καὶ προστάθεια, ἔφτασε στὴν ὀδύνησ καὶ πλούσια μοναξιά καὶ τότε ἀκούσε κι ἐνώσε τὴ Δελφικὴ φωνή ν' ἀπαντᾷ στὴν ἀνθρώπινη ἀγωνία. Ἦ τοῦ εἶπε ὁμῶς ἡ Δελφικὴ φωνὴ δὲ μᾶς τὸ φανερώνει. Ὅπως ὁ Ζαράτουςτρας ξανακατεβαίνει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Τότε τὸ βῆμα ἐτάχυνα, τὸ ἀνάνωσα στὰ στήθια,
Κρυφὸ παλμὸ, σὸν ἄνθρωπος ποὺ ξεκινᾷ γιὰ βοήθεια

Τότε μὲ τράχηλο στυλὸ σηκώνοντας τὸ βάρος
Τῆς ἐντολῆς, προσχώρησα στὴ μέση τους μὲ θάρρος.

Μένει ὅμως σιωπηλός. Προτρέπει μόνον νὰ σηκωθοῦν ὄλοι καὶ νὰ ἔρθουν μαζί του στοὺς Δελφούς. Γιατί; Γιὰ ποῖο σκοπὸ; Γιὰ νὰ ἐνωθοῦν σὲ μιὰ ὁργάνωση, ποὺ θ' ἀποβλέπει σὲ τί; Αὐτὸ, ποὺ θὰ ἦταν τὸ οὐσιαστικότερο, τὸ ἀποσιωπᾷ. Τὸ ποίημα μὲ μιὰ κραυγὴ ἀόριστου ἐνθουσιασμοῦ ἀπότομα διακόπτεται.

Τὸ νόημα τῆς φωνῆς δὲν τὸ ἀποκαλύπτει φανερότερα στὰ ἄρθρα του. Καὶ κεῖ περιφέρεται γύρω ἀπὸ τὸ θέμα του. Πὼς νὰ ὑπερνικήσουμε τὴ δυσπιστία, πὼς ὁ κ. Σικελιανὸς σκορπίζει ὑποσχέσεις, πρὶν ξέρει καὶ πρὶν ἔχει συλλάβει ὁ ἴδιος τὸ τί ὑπόσχεται;

(ἀκολουθεῖ συνέχεια)

HEINRICH WOELFFLIN

ΑΛΜΠΕΡΤΟΣ DÜRER

Ἡ Σταύρωση. (Εἰκ. 1) Ἐνα κομμάτι μὲ μεγαλόπρεπο αἶσθημα. Ἡ ματιὰ μας πηγαινέει πρώτα στὴ Μαρία—εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τίς παλαιότερες παραστάσεις, πὼς πέφτει λιγοψυχώντας. ἐνῶ οἱ φίλοι ἔρχονται σὲ βοήθεια της. Ἐδῶ ἔχει κιόλας λιγοψυχήσει, μὰ μόνον σωματικὰ, ὄχι καὶ μὲ τὴ συνείδηση. Φαίνεται καλὰ πὼς ἔχει γλιστρήσει στὸ ἔδαφος, θέλει ὅμως ἀκόμη νὰ κρατηθεῖ. Δὲ μπορεῖ πιά νὰ κοιτάξει, τὰ βλέφαρα εἶναι κλειστά, μὰ ἔτσι ποὺ κρατᾷ τὸ κεφάλι καὶ ἔτσι ποὺ κουνιούνται τὰ χέρια, εἶναι φανερὸ, πὼς ἀντιστέκεται μὴ τὰ δυνατὰ της στὴν ἀδυναμία. Βρίσκει κανεὶς, ἀλήθεια, ἐδῶ μ' ἕνα πῆδημα πολὺ μακρύτερα ἀπὸ τὴ συγκίνηση τοῦ Ἰῶν ἀλώνα. Οἱ συνοδερτικὲς μορφὲς δίνουν τὴν ἀπόσταση τῆς κοινῆς ἀνθρωπότητος. Στὸν Ἰωάνη εἶναι ἡ συνειθισμένη ἀμηχανία. Ἡ Μαγδαλικὴ εἶναι ἡ μόνη, ποὺ, καθὼς στέκεται, σηκώνει τὸ βλέμα της ψηλὰ στὸ Χριστό.

Αὐτὸς ἔχει τὴν ὁλότσα μορφή, ποὺ τὴ βρίσκουμε καὶ ἀρχαιότερα κάπου κάπου, ἀντίθετα μὲ μιὰν ἄλλη παράσταση, ποὺ σκοπὸ ἔχει περισσότερο νὰ κινήσει τὸν οἶχτο καὶ ποὺ δείχνει τὸ λύγισμα, μάλιστα στὰ γόνατα. Θὰ ἐρμήνευσε κανεὶς ἄσκημα, ἂν ἤθελε νὰ σχετίσει τὸ μοτίβο αὐτὸ μὲ τὰ θρησκευτικὰ δράματα τῶν παθῶν, ὅπου σκληρὰ ἀπλώνονται τὰ μέλη τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ τοποθετηθοῦν τὸ πόδι καὶ τὸ χεῖρ στὶς ἀπὸ πρὶν ἀνοιγμένες τρύπες τῶν καρφιῶν. Ἀντίθετα ἐδῶ ἡ ἀπόδοση ἔχει κάτι τὸ νικητήριο. Χέρια καὶ κνήμες εἶναι τεντωμένα. Ὅμως παίρνει κανεὶς τὸ τέντωμα αὐτὸ σὰ μιὰ ἔκφραση δύναμης. Καὶ μὲ τὴν ἐντύπωση αὐτὴ ταιριάζει τὸ ἕρασμα τοῦ σάβανου, ποὺ σὰ σημαία κυματίζει μεγαλόπρεπα.

Ὁ πόνος ξαναφερώνεται πάλιν σὰ συμπόνια στοὺς ἀγγέλους, ποὺ πετοῦν γύρω ἀπὸ τὸ σταυρὸ, θορυβώντας μὲ τὰ μεγάλα φτερά τους, καὶ μαζέβουν τὸ αἷμα ἀπὸ τίς πληγές. Εἶναι ἡ ἀνώτατη ἐξέλιξη τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἀποκάλυψης, ποὺ δὲν

1. Κοίταξε τὸ προηγούμενο, φυλλάδιο τῆς «Ἀναγέννησης» σελίδα 168.

2. Ὁ Dürer, καθὼς εἶναι γνωστὸ εἰκονογράφος καὶ σκηναῖς ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψιν, εἶναι ἀπὸ τὰ δυνατώτερα του ἔργα.

έχουν όμως ακόμη τη δορυβώδικη τούτη κίνηση. Πόσο κομψές όμως χωρὶς ἐντύπωση εἶναι οἱ ἴδιες μορφές στὸ Σονγκιάουερ!

Δύο καβκλάρηδες κρατοῦν ἰσοροπία στὴν αἰζογένεια τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ σταυροῦ. Μὲ τεντωμένη τὴν κνήμη κάθεται ὁ προϊστάμενος ἱερεὺς σέλαξ καὶ τὸ παραφουσκωμένο φτερωτὸ λουφί του εἶναι τόσο χιροαχτηριστικὸ γιὰ

Ἡ σταύρωση

τὸ αἶσθημα τῆς φόρμας ποὺ εἶχε τότε ὁ Dürer, ὅσο καὶ τὸ ζουμερό, σὲ μεγάλες γραμμὲς σχέδιο τοῦ ἀλόγου, ποὺ ἀνήσυχτα τινάζει πίσω τὸ κεφάλι του.

Ἡ Ἀποκαθίλωση (Εἰκ 2) Τὸ πτώμα τὸ πήραν ἀπὸ τὸ σταυρό. Τὸ ἔχουν ἀφήσει κατὰ γῆς. Ὁ Ἰωάννης τὸ κρατᾷ ἀπὸ τὸ μπροῖστο, ἔτσι ποὺ τὸ κεφάλι στρέφεται πρὸς τὰ πάνω καὶ ἡ Μαρία καὶ οἱ γυναῖκες μποροῦν νὰ τὸ ἔχουν λίγες στιγμὲς ἀκόμη κοντὰ τους. Τὸ θέμα αὐτὸ μόνον τὸ 16ο αἰῶνα γίνεται δημοτικὸ στὴ Γερμανία. Ἡ προσπάθεια νὰ ταχτοποιηθοῦν οἱ μορφές σὲ τεχνικὴ κανονικότητα—μὲ τὴν Ἰταλικὴν ἔννοια—εἶναι φανερὴ στὸ Dürer καὶ ἀξίζει νὰ τὴν παρατηρήσουμε σὰν κάτι ἰδιαίτερο. Ἡ ὡραία ἄρτια μορφή τῆς Μαγδαληνῆς μὲ τὰ χέρια ποὺ δέονται, ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὴ Σταύρωση καὶ σχηματίζει τὸ τελειωτικὸ στεφάνωμα, συγκρατημένη στὴν ἔκφραση, ὅπως καὶ στὴ γραμμὴ τοῦ περιγράμματος. Κοντὰ σ' αὐτὴν ὅμως ὁ δυνατὸς θρηῖνος μὲ τὰ ἀνεβασμένα χέρια, ἕνας ἄλλος μὲ

κόπο συγκρατημένος στὴ γυναῖκα ποὺ κάθεται παράμερα καὶ κρατᾷ μὲ τὰ χέρια τὸ ἀνασηκωμένο γόνατο—λαϊκὴ χειρονομία, ποὺ δὲν ἀπαντᾷ πιὰ ἀργότερα, ἐνῶ βρίσκεται στὸ Σονγκιάουερ. Καινούργιο εἶναι ἐδῶ μόνον τὸ ζουηρὸ γέριμο τοῦ κεφαλιοῦ. Τὸ μεταχείρισμα αὐτὸ τῆς κλείδωσης τοῦ ἀνθρώπινου σώματος τὸ ἔμαθε ἡ γερμανικὴ τέχνη νὰ τὸ βλέπει στοὺς Ἰταλοὺς πρώτα.

Ἡ Μαρία κρατᾷ ἡ ἴδια τοῦ νεκροῦ τὸ χέρι, ποὺ ἤσυχτα καὶ ἀπαλὰ στέκεται στὸ ὑποστήριγμα του. Φαίνεται πὼς θέλει νὰ στεγνώσει μὲ τὴ μαντίλα τῆς

Ἡ Ἀποκαθίλωση

τὴν πληγὴ (ἢ τὰ μάτια :). Τὸ ἄλλο χέρι τοῦ Κυρίου ἀκουμπᾷ στὸ ἔδαφος μὲ μαζεμένα τὰ δάχτυλα. Τὸ μοτίβο αὐτὸ θὰ τὸ βρῆκε δίχως ἄλλο τραχὺ ἀργότερα ὁ Dürer. Ὅσες φορές πραγματέφτηκε ὕστερα τὴν Ἀποκαθίλωση, δὲν τὸ ξαναμεταχειρίστηκε.

Τὸ σχέδιο ἔχει μέσα του παραπολὸ αἶσθημα, λείπουν ὅμως ἀκόμη οἱ καθαυτὸ κλασικὸι τόνοι τοῦ πάθους, οἱ ὑψωμένοι ὠμοὶ καὶ τὸ κεφάλι ποὺ πέφτει πίσω. Ἐδῶ εἶναι περισσότερο ἢ εἰκόνα ἑνὸς ἄρρωστου καὶ κουρασμένου, παρὰ ἑνὸς νεκροῦ, ποὺ ὑπόκυψε ἑστὰ τρομερὰ βάσανα.

Τὸ τριγωνικὸ σχῆμα τῆς ομάδας αὐτῆς τῶν μορφῶν συμφωνεῖ πέρα ὡς πέρα μὲ τὴ σύνδεση τῆς ξυλογραφίας.

ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

ΣΤΡΑΤΗ ΣΩΜΕΡΙΤΗ

Η ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΣΗ

Η περυσινή κρίση του Έκπαιδευτικού Όμιλου και τα αποτελέσματά της εξακολουθούν να έχουν ζωηρότατο αντίκτυπο. Οι συζητήσεις, που έγιναν εκεί μέσα, γενικέφθησαν, κι οι αγώνες, που τυπικά τελείωσαν μέσα στο Σωματείο, έγιναν δημόσιος. Με το πλάσμα της συζήτησης, όταν μάλιστα είναι γύρω από τόσο ζωτικά ζητήματα, η άνευρηση της ορθότερης κατεύθυνσης γίνεται ευκολότερη και το ζύγισμα των επιχειρημάτων ακριβέστερο. Κι ακόμη κάτι άλλο. Τα προβλήματα, που ως μια στιγμή ήταν ένδοξοματαιωκά, και δεν απασχολούσαν ίσως σοβαρά παρά 50, 100 ή 200 ανθρώπους, γίνονται συνειδητά σε ολόκληρα τμήματα του λαού, καταχτούν με τη δημοσιότητα τη μάζα σε κλιτύερο σημείο. Κι αυτό δεν είναι αδιάφορο για την μερίδα, που προέρχεται από το λαό, γι' αυτόν ποιεῖ, κι αυτόν ζητάει να σηκώσει στο ανώτερο επίπεδο ενός πραγματικά ανθρώπινου πολιτισμού.

Στην πολεμική φιλολογία που η συζήτηση αυτή γέννησε, το βιβλιαράκι του κ. Μ. Τσιριμώκου «Ιστορία του Έκπαιδευτικού Όμιλου» δεν είναι χωρίς σημασία. Θα ήταν βέβαια ελλιπινέστερο, αν είχε ονομαστέι: «Τά άπομνημονεύματα μου από τον Έ. Ό.» ή όπως αλλιώς, μα με τρόπο πάντα που να δείχνει άμεσα ότι και πραγματικά είναι το βιβλίο αυτό. Δηλαδή μιá μονόπλευρη αναμνησιογραφία του τί έκανε ή δεν έκανε ο κ. Τσιριμώκος στον Έ. Ό. και πως είδε ο ίδιος τη δράση του εκπαιδευτικού δημοτικισμού στα τελευταία δέκα χρόνια, κι όχι πραγματική ιστορία του Σωματείου, που προϋποθέτει αντικειμενικότητα στην έκθεση των γεγονότων και κριτική ανάλυση τους, άνεπιηρέαστη κι ελεύτερη από κάθε προσωπική προσατάληψη. Όμως αυτό είναι ένα σημείο τυπικό κι εξωτερικό. Όποιος κιάν είναι ο τίτλος, που παίρνει ένα βιβλίο, το περιεχόμενο του δεν αλλάζει. Έτσι είναι και με την «Ιστορία» του κ. Τσιριμώκου. Αδιάφορο με κάθε άλλη σκέψη, δημιουργεί μιάν αναμνησιοβήτηρη υποχρέωση ν' άπαντήσουν όσκι από τη θέση τους στη σοσιαλιστική μερίδα, που έμεινε μέσα στον Έκπαιδευτικό Όμιλο, αναλάβανε ταυτόχρονα έναν αγώνα διαφωτισμού, αντίθετα σε μιá προσπάθεια, που κι όταν δεν είναι κακόπιστη, δεν είναι λιγότερο επικίνδυνη.

* * *

Είναι αναμνησιοβήτητο και φανερό για όποιον διάβασε προσεχτικά τη μελέτη του κ. Τσιριμώκου, πως ή θέση που παίρνει, για να αντιμετώπισει το καινούργιο περιεχόμενο, που έδωσε στο σκοπό του ο Έ. Ό. είναι καθαρά τυπική και δικονομική, δηλαδή άρνητική κι αντιδημοσιογραφική. Το πράμα δεν είναι περίεργο. Είναι αντίθετα το βαθύτερο χαραχτηριστικό του σημερινού αντιδραστικού, πσοδοφομικού και καθαρότατα αντιλαϊκού δημοτικισμού. Ακόμη δεν είναι και δυσκολοεξήγητο. Η αντίσταση προς το καινούργιο κι ή υποστήριξη των αξιών, που πριν από αυτό υπήρχαν, είναι μιá πράξη από φυσικά της άρνητική κι αντιδημοσιογραφική. Από τον κανόνα αυτόν δε μπορούσε να ξεφύγει ο αντιδραστικός δημοτικισμός, το ίδιο όπως δεν ξέφυγε ο καθαρεβουσιανισμός στα παλιότερα χρόνια.

Έτσι για τον κ. Τσιριμώκο το πρόβλημα για την κατεύθυνση του εκπαιδευτικού δημοτισμού, είναι ένα πρόβλημα καθαρά τυπικό, χωρίς εσωτερική ζωή, χωρίς κοινωνικό περιεχόμενο, χωρίς δημιουργική εξέλιχτιζότητα. Και φυσικά το Σωματείο, που από δω και δεκαεφτά χρόνια τον άνεπρωσωπέβει, είναι μοιραία καταδικασμένο σε μιάν αναπόδραστη νέκρωση κάτω από τα παρελθοντικά δεσμά του. Ολόκληρη ή δράση του πρέπει να είναι υποταγμένη στο τί πίστεψαν εκείνοι που το πρωτοδημοίωργησαν, κιάν ακόμη το εγκατάλειψαν άργότερα σαν άποπαιδι τους, άνίκανοι να νιώσουν το πραγματικό πλάτος των σκοπών του, και

νά του δώσουν τη ζωή, που ήθελε και ζητούσε απ' αυτούς. Έτσι μιá ολόκληρη προσπάθεια για ένα σημαντικότατο κοινωνικό σκοπό καταδικάζεται σε τυφλή υποταγή σε πρόσωπα, που, από το ότι μιá φορά υπήρξαν τα όργανα της, δε σημαίνει καθόλου πως έγιναν κι ο ανώτατος αντικειμενικός σκοπός της. Γιατί μιá προσπάθεια σαν του Έ. Ό. δεν εξαφανίζεται ούτε οβύνει, επειδή έλειψε από τους ιδρυτές του το φυσικό σθένος να τη στηρίξουν σ' ολόκληρες τις συνέπειες της. Το αντίθετο, που υποστηρίζει ο κ. Τσιριμώκος, είναι καθαρά ένας πνευματικός μανταρινισμός, που θα ήταν αληθινά τραγικό αν επικρατούσε.

Το πρόβλημα λοιπόν για την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός, δεν είναι τυπικό. Τη λύση του δε μπορούν να τη δεσμεύουν οι γνώμες, που είχαν γι' αυτόν οι άνοπαρχοι, από πολλά χρόνια τώρα, για το Σωματείο ιδρυτές του. Ακόμη περισσότερο δε μπορούν να τη δεσμεύουν ή αντιδραστική κατεύθυνση όρισμένων απ' αυτούς, κι ή άρνητική στάση τους σε κάθε προσπάθεια για μιá καινούργια και πιο ζωντανή αντίληψη του εσωτερικού περιεχόμενου του σκοπού του. Αυτό είναι τόσο φανερό για κάθε καλοθελητή συζητητή, ώστε ή αντίθετη αντίληψη, που την υποστήριξη της έβαλε για κύριο σκοπό στη μελέτη του ο κ. Τσιριμώκος, να είναι μιá πραγματική άσσειότητα, άνάξια για κάθε άλλη αντίκριση.

* * *

Στη τυπική όμωσ αυτή κι εξωτερική αντίληψη για το πρόβλημα του εκπαιδευτικού δημοτικισμού, κρύβεται μιá καθυρόεατατη υπεκρυγή. Κι ή υπεκρυγή αυτή έχει έναν δλοφάνερο αντικειμενικό σκοπό. Τη μετατόπιση δηλαδή της συζήτησης γύρω από ζητήματα ξένα με το πραγματικό αντικείμενο της, που είναι ή τοποθέτηση του εκπαιδευτικού δημοτικισμού σαν κινήματος μεταρρυθμιστικού μέσα στις άνάγκες και τους αγώνες του σύχρονου κοινωνικού περιβάλλοντος. Γιατί αυτό είναι το βασικό πρόβλημα, κι όλα τ' άλλα, χωρίς τη λύση του, είναι ποίηση, ρομάντσο ή ότι άλλο, όχι όμωσ ζωή.

Μπορεί βέβαια να βλέπει ο κ. Τσιριμώκος στην άποψη αυτή μιá σχηματοποίηση της ζωής, που τη θέλει «με άπειρη ποιικιλία» και που άπορεί «πως είναι δυνατό μισό ελεύτερο να σκεπθεί να τη κλείσει μέσα στις κλειστές γουμιές ενός συστήματος, που το δημοσίωργησε το κλειστό πάντοτε ανθρώπινο μυαλό». Όμως όταν έτσι τη θέλει τη ζωή ο κ. Τσιριμώκος, λησιμονεί, πως, όλη αυτή ή «άπειρη ποιικιλία» που βλέπει, κινείται κάτω από άμειλιχτους νόμους, φυσικούς, βιολογικούς ή κοινωνικούς, που σοβαρά κανέναν δεν τους άρνείται σήμερα, αδιάφορο τι όνομα θα τους δώσει, και που αναμνησιοβήτητα υπάρχουν. Δεν είναι λοιπόν άναρχη κι άντίνομη ή ζωή, όπως δείχνει να τη φαντάζεται ο κ. Τσιριμώκος. Αντίθετα είναι στερεά υποταγμένη σε θεμελιακές άρχές και νόμους βασικούς, που τη ρυθμίζουν άρμονικά. Κι ή ποιικιλία της είναι το εξωτερικό φαινόμενο του έννομου αγώνα των ιδέων κι αντιθέσεων που κλείνει μέσα της, κι όχι ή κατρετσιόζικη εμφάνιση της άνεξουρένητης φύσης της.

Βέβαια αυτό βγάζει από τη ζωή το ρομαντικό χαραχτήρα της. Από μιάν άμορφη ποιικιλία, γεμάτη εκπλήξεις κι άπρόοπτα, αδάμαστη κι άνεξουρένητη, την ανατέμνει, της άφαιρεί μιá μιá τις ένες από τις σάρκες, βυθίζει το κοινωνιολογικό λεπίδι, ως τα βαθύτατα έγκατα της. Ζημιώνεται ίσως έτσι ή άμορφιά κι ή φαντασία που την ύπηρετεί. Όμως κερδίζει ή Έπιστήμη κι ή Αλήθεια, κι αυτό είναι το σημαντικό.

* * *

Είναι φανερό πως το εκπαιδευτικό πρόβλημα, έξετασμένο από τη βάση αυτή, έχει ένα καθαρότατο λαϊκό χαραχτήρα. Είναι το πρόβλημα των σκλάβων μέσα στη σημερινή κοινωνία, κι όχι των εκμεταλεφτών τους. Οι τελευταίοι, όπως και κάθε τι άλλο, έχουν μοιραία έξεασφαλισμένη και την παιδεία τους. Ένας πρόχειρος άπολογισμός των ιδιωτικών σχολείων, που σήμερα λειτουργούν μέσα στην Αθήνα άποκλειστικά για τα πλουσιόπαιδα, δείχνει την ορθότητα του ισχυρισμού αυτού. Το πρόβλημα λοιπόν δεν άπάρχει για τα παιδιά, που έχουν την ευτυχία να τα μορφώνει Γερμανίδα παιδαγωγός, σαν εκείνη που έδωσε στον κ. Άλέκο Δελμούζο την έμπνευση για κάποιο τελευταίο άρθρο του, ούτε για κείνα, που διαθέ-

των τὰ οικονομικά μέσα μιᾶς ἀνετής «ἀγγλικῆς ἀνατροφῆς» στὸ «Ἀναργύρειο» τῶν Σπετσῶν ἢ στὸ μελοντικὸ Κολέγιο τοῦ Ψυχικοῦ. Ὑπάρχει ὅμως ζωντανό, μὲ ἀμείλιχτη τραγικότητα γιὰ τὰ παιδιά, ποὺ μόνο τους μέσο γιὰ νὰ μορφωθοῦν ἔχουν τὸ Λημόσιο Σχολεῖο. Γιὰ τὰ παιδιά, τὰ ἐνενήντα ἑκατοστὰ, ποὺ περιμένουν τὸ φῶς μόνο ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο, καὶ ἀντὶς γι' αὐτὸ, ἀφήνονται στὸ σκοτάδι μὲ μοχθηρὴ κακεντρέχεια, καὶ μὲ χαιρεκακία ποὺ μόλις κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴν φέρτικη ὑπόσχεση γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Γιατί τὰ θέλουν τὰ παιδιά τοῦ λαοῦ στραβά, ἀμόρφωτα, ἀνίκανα γιὰ κάθε δημιουργία ἀνώτερη, χωρὶς ἀντίληψη γιὰ τὰ δικαιώματα ποὺ ἔχουν καὶ αὐτὰ στὴ ζωὴ. Γιατί ἀκόμα ἡ ἑλληνικὴ ἀστική τάξη εἶναι καθυστερημένη πνευματικῶς περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη στὴ σύγχρονη Εὐρώπη. Ζεῖ βαρύτερα ἐνωμένη μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρνητικῆς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πισσοδρομισμοῦ. Ἔχει μείνει ξένη σὲ κάθε ἀναγέννηση. Ἔχει χτυπήσει ἀλύπητα κάθε προσπάθεια γιὰ τὸ ξύπνημα τῆς, καὶ ὅταν ἀκόμα ἔβγαине μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τῆς τὰ σπλάχνα: Ἀντὶ νὰ σηκώσει τὴ σημαία τοῦ ἐπιστημονικοῦ διαφωτισμοῦ, ποὺ στὴν ὑπόλοιπη Εὐρώπη ἔδωσε στὴν ἴδια τὴν ἀστική τάξη τὸ μέσο νὰ νικήσει τὸ μεσαιωνισμό, συμριζεῖ μὲ τὸν τελευταῖο. Καὶ ὅταν μέσα ἀπὸ τοὺς κόλλους τῆς ξεπεριέται ἓνα πνεῦμα ἀναγεννητικὸ καὶ συγχρονιστικὸ, τινάζεται οὐσῶμη ἐνάντια του, τὸ χτυπᾷ ἀλύπητα, τὸ γονατίζει μὲ τὴ συκοφαντία, ὡς ποὺ νὰ τὸ συντρίψει. Μήπως δὲν ὑπάρχει, ζωντανὴ μπροστά μας, ἡ αἰτία τῆς στὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση, ποὺ εἶχε ἓνα ξεκίνημα καθαρὰ ἀστικό, καὶ ἦταν παρήγορο φαινόμενο τῆς γενικῆς προσπάθειας στὰ 1910 γιὰ τὴν «ἀνόρθωση»; Ὅπως συνάντησε κίνημα ἀναγεννητικὸ περισσότερο ἄγρια ἀντίδραση, ἀπὸ τὴν ἀντίδραση ποὺ συνάντησε ὁ ἐκπαιδευτικὸς Δημοτικισμὸς, στὴν πρώτη περίοδον του, ὅταν, ὅπως εἶπαμε, ἦταν ἀκόμα ἓνα κίνημα καθαρὸτα ἀστικό, ὅπως τὸ δείχνουν βλεπόμενες οἱ πράξεις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμιλοῦ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη; Ἦταν λοιπὸν ἀναπόφευκτος ὁ καινούργιος κοινωνικὸς καθορισμὸς του, ποὺ σιγὰ σιγὰ ἔγινε καὶ ἐπίσημα δηλώθηκε ἀπὸ τὸν περασμένο Μάρτη. Γιατί ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος, ἕστερα ἀπὸ μιὰ δεκαπεντάχρονη ἀναγεννητικὴ προσπάθεια μέσα στοὺς κόλλους τῆς ἀστικῆς τάξης ἔβλεπε τὸν ἑαυτὸ του ξένο μέσα σ' αὐτή, ἀκόμα περισσότερο ἔβλεπε τὴν ἴδια τὴν ἀστική τάξη καθημερινὰ νὰ τὸν σπρώχνει πρὸς τ' ἀριστερά. Καὶ εἶδε ταυτόχρονα ἀπὸ τὴν ἀντίθετη μεριά τὸν ἀμόρφωτο καὶ σκλάβο τῶν τοκογλόφων ἀγρότη τῆς ἑλληνικῆς γῆς, τὸν ἐργάτη ποὺ ζεῖ μέσα στὸ πνευματικὸ σκοτάδι καὶ σπρώχνεται στὸ ἔγκλημα καὶ στὴ διαφθορά, τὸ μικροαστὸ ποὺ κάθε μέρα ὀλοένα ὑποδουλώνεται ἀπὸ τὴν ἀρχουσα τάξη. Καὶ εἶδε σ' αὐτοὺς ἐκείνους ποὺ πραγματικὰ ζητοῦν ἓναν πνευματικὸ ὀδηγητὴ, καὶ ποὺ μόνο μὲ τὸν ἀνυψωμὸ τους, τὸν ἠθικὸ καὶ ὑλικὸ, θὰ μπορέσουν νὰ ἐλευθερώσουν τὸν τόπο ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ πνεῦμα τῶν ἀρχόντων του, καὶ νὰ τοῦ δώσουν τὸ φτερούγισμα ποὺ ζητεῖ γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθεια. Μὲ λίγα λόγια εἶδε ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος, πῶς τὸ συνθετικὸ καὶ πολὺπλοκὸ κίνημα, ποὺ εἶναι ἡ ἀναγέννηση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, μόνο ἀπὸ κεῖ μορσοῦσε εὐκρινῶς νὰ ὑποστηριχθεῖ καὶ βάσιμα νὰ πετύχει.

Ἐἰ λοιπὸν, ἡ θέση αὐτὴ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας προβλήματος εἶναι σχηματισμένη τῆς ζωῆς, εἶναι ἀρνηση τῆς πραγματικότητος καὶ καταιστροφὴ τῆς ποικιλίας τῆς; Ἐκτὸς ἂν ποικιλία ζωῆς θὰ πεῖ νὰ ὑπάρχουν παιδιά μὲ γκουβερνάντες καὶ παιδιά καταδικασμένα σὰν αὐτὰ ποὺ εἶδαμε παραπάνω.

Ὁ κ. Τσιριμώκος ὅμως τὴν προσπάθεια αὐτὴ δὲν τὴ θεωρεῖ μόνο μιὰ σχηματισμένη τῆς ζωῆς. Τὴ θεωρεῖ ἀκόμα καὶ διάλυση τῆς, τάση γιὰ τὴν ἐξαφάνιση ἐκείνου ποὺ ὑπάρχει, ἀπὸ τὴν προσδοκία ἐκείνου ποὺ ἐπιθυμοῦμε νὰ γίνει. Καὶ ἡ κατηγορία αὐτὴ δὲν εἶναι ἀσυνείδητο ἐπιχείρημα στὰ χέρια τῶν ἀντιδραστικῶν. ἔχουν συνειθίσει τόσο πολὺ νὰ υπερσπίζονται ὅτι ὑπάρχει, ὥστε νὰ φαντάζονται γιὰ πραγματικὸ ἔγκλημα τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀντικατάσταση του. Ἀκόμα περισσότερο ἔχουν συνειθίσει τόσο πολὺ στὴν ἀντιδημιουργικότητα τῆς δικῆς τους ἀρνήσεως, ὥστε νὰ τὴν ξαναβλέπουν παντοῦ, καὶ ἐκεῖ ποὺ ὄχι μόνο δὲν ὑπάρχει, παρὰ κρύβονται τεράστιες δημιουργικὲς δυνάμεις.

Στὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰ. Ὁ. τὸ ἐπιχείρημα γίνεται καὶ πῶς φανταχτερό ἀκόμα. Μᾶς λένε. Πῶς μπορεῖτε νὰ ἐνδιαφέρεστε εὐκρινῶς καὶ θετικὰ γιὰ τὴν ἀνιμόρφωση τῆς παιδείας, ὅταν ἀφοσιώνεστε σ' ἓναν ἀγῶνα καθαρὰ μελοντικὸ, ὅταν ἐξαρτάτε τὴν πραγματοποίησιν τῆς μεταρρύθμισσιν σας ἀπὸ κάτι ἀβέβαιο καὶ ἀπίθανο καὶ ξένο πρὸς τὴν ἐνέργειάν σας, ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση στὸν κοινωνικὸ ἀγῶνα μιᾶς καινούργιας τάξης;

Ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ συζήτηση κατανατᾷ δίκολαβισμό καὶ σφιριστεία, οὔτε παρὰ-

ξένο οὔτε δυσκολονόητο εἶναι, καὶ θὰ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ σωριαστεῖ σ' ἐρείπια τὸ περιφημὸ ἐπιχείρημα, ἂν ἔλεγε κανένας στοὺς ὑποστηρικτὲς του: Μὰ τότε, ἂν αὐτὸ ποὺ λέτε εἶναι σωστὸ, κάθε προσπάθεια ποὺ ζητεῖ μιὰ μεταβολή, καὶ τὴν ἐπιδιώκει, χωρὶς νὰ περιμένει τὴ μοιραία καὶ τυχαία πραγματοποίησιν τῆς, εἶναι διαλυτικὴ, μὲ τὸ νόημα ποὺ δίνετε σεις σ' αὐτὸν τὸν ὄρο, ἀφοῦ πολεμώντας ἐκεῖνο ποὺ ὑπάρχει, ἐξαρτᾷ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀπὸ ἓνα ἀβέβαιο στοιχεῖο, ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τῆς δηλαδὴ στὸν ἀγῶνα ποὺ κάνει. Ὅλα τὰ τεράστια λοιπὸν κινήματα τῆς περασμένης ἐποχῆς, ποὺ εἶχαν καθαρὸτα ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τὴ μεταβολή, τὴν καταιστροφὴν καλύτερα ἐκείνου ποὺ ὑπῆρχε, καὶ τὴν ἀντικατάσταση του ἀπὸ καινούργιες ἀξίες, πῶς τὰ ἀντιμετωπίζετε; Καὶ ἀκόμα τὴν ἐπιτυχία καὶ τὴν ἐπικράτηση του; πῶς τὴς ἐξηγεῖτε, ἀφοῦ μὲ τὴν ἀντίληψίν σας θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καταδικασμένα σὲ μιὰ μοιραία καὶ ἀναπόδραστη ἀποτυχία;

Τὸ ζήτημα παίρνει ἔτσι ἓναν χαραχτήρα κοσμοθεωρικὸ. Γίνεται ἓνα πρόβλημα τεράστιο, ποὺ ἡ γενικὴ λύση του δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἀρθροῦ αὐτοῦ, ἀνάγκη εἶναι φανερὴ. Γιατί ὅταν ἡ ἀντίθεση μὲ ὅ,τι ὑπάρχει, συνοδέβεται μὲ τὴ θέσιν ἐκείνου ποὺ πρέπει νὰ ὑπάρξει, καὶ μὲ τὴν παράλληλη προσπάθεια γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς, πῶς μπορεῖ πιά ν' ἀμφιβάλλουμε, πῶς κλείνει μέσα τῆς μιὰ τεράστια σύνθεσις, καὶ ὄχι μιὰ διάλυσις, μιὰ κατάφασις καὶ ὄχι μιὰ ἀρνήσις, μιὰ δημιουργικὴ πραγματικότητα καὶ ὄχι ἓνα μελοντικὸ δράματισμὸ;

***

Μένει ὅμως τὸ ζήτημα: Στὴν καινούργια κατεύθυνση τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμιλοῦ ὑπάρχουν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ, ποὺ παραπάνω ἀναφέραμε; Εἶμαστε βέβαιοι γιὰ τὴν ἀπάντησιν τῶν ἀντιδραστικῶν, καὶ τὴ διατυπώνουμε, βγάζοντας τους ἀπὸ τὸν κόπο νὰ τὸ κάμουν οἱ ἴδιοι. Θὰ μᾶς ποῦν: Μὰ ὅταν κηρύχνετε πῶς εἴμαστε σοσιαλιστὲς, δὲ στηρίζετε τὴν πραγματοποίησιν τοῦ προγράμματος σας στὸ ἀπίθανο ἀνάβασμα, ἐνὸς καινούργιου παράγοντα, στὴν ἐπικράτηση, ποὺ δραματίζεστε, μιᾶς τάξης ἄλλης ἀπὸ ἐκείνη ποὺ κατέχει σήμερον τὴν ἐξουσία; Καὶ τοὺς ἀπαντοῦμε: Ναί ἀληθινὰ τὴν ολοκληρωτικὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ μας, δὲ μποροῦμε νὰ τὴ βλέπουμε παρὰ μόνο μέσα στὸ περιθώριον τῆς νίκης στὸν κοινωνικὸ ἀγῶνα τῶν τάξεων ποὺ σήμερον δυναστεύονται. Εἶμαστε ἐργάτες μέσα στὴν πάλη τους, καὶ ἡ νίκη τους θὰ εἶναι καὶ δική μας. Τὸ σύνθημα τῆς οικονομικῆς κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης ἐπάνω στὸν ἐργάτη, τὸ μικροαστὸ καὶ τὸν ἀγρότη, θὰ σημάνει γιὰ μᾶς, πῶς ἀνοίγει ἡ διάπλατη λεωφόρος, ποὺ θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἰδανικοῦ μας. Ὅμως ἀπὸ σήμερον ὡς τὸ σημεῖο αὐτὸ, ὑπάρχει ἓνα τεράστιο διάστημα γιὰ νὰ διαβοῦμε, καὶ σ' αὐτὸ ἔχουμε νὰ ἐργαστοῦμε ὄχι μόνο γιὰ τὴ διατήρησιν τῶν ἀποκτημάτων τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισσιν ὡς τὰ σήμερον, παρὰ ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἐπέχτασιν, γιὰ τὸ ὅσο μπορεῖ μεγαλύτερο πλάτος τῆς. Γιατί ἴσα ἴσα τὸ μέσο γιὰ τὸ τέρας τοῦ ἀγῶνα μας ἐκεῖ βρισκεται. Στὸ πνευματικὸ δηλαδὴ ξύπνημα τοῦ λαοῦ, στὸ ἀνάβασμα του στὴ σκάλα τοῦ πολιτισμοῦ. Τότε μόνο θὰ νιώσουν τὴν ἰδιοτέλεια ἐκείνων, ποὺ τοὺς κυβερνοῦν, τὴ μηδαμινότητα τῆς πολιτικῆς τους ἐλευθερίας. Τότε μόνο θὰ νιώσουν, πῶς ὑπάρχουν ἀξίες ζωικῆς ἀσύγκριτα ἀνώτερες ἀπ' αὐτὲς, ποὺ ἔχει γιὰ ἔμβλημα τῆς ἡ σημερινὴ ἀστικὴ τάξη, γιὰ νὰ ἐξασφαλίζει τὴν οικονομικὴν, πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν κυριαρχία τῆς ἐπάνω στὶς ὑπόλοιπες κοινωνικὲς ομάδας. Τότε θὰ αἰστανθοῦν, πῶς πάνω ἀπὸ τὸν ἀρπαχτικὸ ἐγωισμό τοῦ ἀτόμου, ὑπάρχει ἓνα πλατύτερον κοινωνικὸ ἰδανικὸ, μιὰ βαθύτερη ἀλληλεγγύη, ποὺ πρέπει νὰ συνδέει πᾶ ἄτομα σὰν μέλη τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Τότε θὰ μπορέσουν, μὲ ἀκέραια τὴ συνείδησιν τῶν πράξεων τους καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ τους, νὰ συμπληρώσουν τὸν ἀγῶνα τους, θεμελιώνοντας μιὰ καινούργια περίοδον στὴ ζωὴ, στηριγμένη σ' ἓνα ρυθμὸ βαθύτατα κοινωνικὸ.

Εἶναι λοιπὸν μιὰ ἀναλήθεια, ὅταν μᾶς λένε, πῶς ἐξαρτοῦμε τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας σκοποῦ ἀπὸ μιὰ αἰτία ἐξωτερικὴ, ἀπὸ κάτι ξένο πρὸς τὴ θεληματικότητα καὶ τὴ δράσιν μας. Ἀντίθετα τὸ ξένο αὐτὸ στοιχεῖο εἶναι κάτι στενότατα συνδεμένο μὲ μᾶς, καὶ ἡ πραγματοποίησιν του θὰ εἶναι μιὰ ἀναπόδραστη συνέπεια τῆς δράσεως μας. Καὶ γι' αὐτὸ ἔχουμε χρέος νὰ ἐργαστοῦμε, ἔστω αὐτὸ, ποὺ τὸ βλέπουν σὰν μιὰ ἀόριστη καὶ ἀπίθανη κοινωνικὴ μεταβολή, ποὺ δραματίζομαστε καὶ περιμένουμε μὲ μιὰ τάχα ἐκστατικὴ ἀδράνεια, εἰ-

ναι όχι μόνο ορισμένο παρά και πιθανότατο αποτέλεσμα της δράσης μας μέσα στις κοινωνικές τάξεις που πρέπει να είναι και οι φορείς του.

Μ' αυτά τα λόγια θα μπορούσε να κλείσει κανένας την απάντηση αυτή στα όσα έγραψε ο κ. Τσιριμώκος για τον Έκπαιδευτικό Όμιλο, και σ' όσα από όλα τα όχυρά του αντιδραστισμού εξακολουθούν να γράφονται και να λέγονται ακόμη ως αυτή τη στιγμή, που αυτές οι γραμμές χαράζονται.

Όμως ο αγώνας, που ανάλαβε εδώ και λίγους μήνες ο Έκπαιδευτικός Όμιλος, είναι σκληρός. Μέσα στο χάος της εμπάθειας και της προκατάληψης, που κυριαρχεί για τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα, το καινούργιο σύνθημα του Έκπαιδευτικού Όμιλου ήταν σαν το κόκκινο πανί του ταύρου, και λίγο λείπει να κηρυχτεί επικίνδυνο στη δημόσια ασφάλεια ένα ιδιωτικό Σωματείο, γιατί είναι σοσιαλιστικό, σά να μην υπάρχουν χιλιάδες τέτια Σωματεία σ' όλον τον κόσμο, όπου η πρόληψη κι η αμάθεια δεν έχουν τόση πέραςση, όσο στη χώρα των απόγονων του κλασικού πολιτισμού και του φωτός!

Κραυγές για κίνδυνο ακούονται. Η αυχοφαντία μαίνεται, τα σφίγματα έχουν όγκωθει και δεν τους αφήνουν να ιδούν το κατακόλλισμα τους. Αν ένιωθαν πραγματικά τον παλμό και την ανάγκη της ζωής, θα έβλεπαν, πώς ή δική τους στήση, ή δική τους βία, ή δική τους αδικία, —κι όχι το κήρυγμα ενός Σωματείου, σαν τον Έκπαιδευτικό Όμιλο—όργανώνουν τη βία και φέρνουν την επανάσταση.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ: *Η Ζωή που πέρασε* Λιγνήματα.

Από τις προηγούμενες ποιητικές συλλογές του κ. Π. Ταγκόπουλου διακρίνονται με τρόπο αυταπόδεικτο, πώς ο σμιλεστής των στίχων εκείνων είναι ποιητής—τόσο αβίαστο, τόσο πλούσιο και προπάντων τόσο καθαρό αναβλύζει το αίσθημα από τους απλούς και εύρωστους στίχους του. Δέ συναντάει κανείς την κορυφαία πεζολογία—κοινό γνώρισμα σε πολλούς νεότερους—ούτε την επιτηδευμένη διαστρωφή της ζωής που—αξιοθρήνητη απομίμηση από ξένα ποτότυπα—ζητάει να μας έμβληθει για νεοτεραιτική τάση. Μόνο οι απαιτητές μιας κάποιας διανοητικότερης συγκίνησης δε θα μπορούσαν ίσως να ικανοποιηθούν από το περιεχόμενο των συλλογών αυτών. Όμως η απαιτηση τους αυτή έχει σχετική αξία και τη μεγαλοποιούν τόσο πολλές φορές, ώστε καταναύει να βλέπουν «διανοητικότητα»—ήρωικότητα» σά χλιαρά κατασκευάσματα, σά ξεπλάσματα σκοτισμένων βιβλιοθηκών! Να λοιπόν γιατί είναι πραγματικότερη ή ρωμαλέα ζωτικότητα, έσοτο και πρωτόγονη.

Ακόμη πρέπει να προστεθεί, πώς ο κ. Ταγκόπουλος είναι κύριος της γλώσσας και τα τραγούδια του είναι παραστατικά, μ' ένα ξάστερο και μουσικό πολλές φορές σύνολο. Ποτέ δε θα βρήτε σ' αυτά το σημάδι προσπαθειών, παρά θα ακολουθήσετε χωρίς έκκληση, χωρίς μορρασμό, τον ίδιο καλπισμό των ωραίων στροφών.

Τέτια είναι και τα διηγήματα του. Θα κυριαρχούσαν κανείς αν ήλθε αφηγήματα με λυρική απόχρωση. Είναι απλά επεισόδια, πολλές φορές μοιάζουν σαν απόσπασμα από ένα έργο, που υπάρχει κομματιασμένο στη σκέψη του δημιουργού του και δεν ολοκληρώνεται γιατί συναντάει αντίξοες περιστάσεις—και πρώτα πρώτα την έλλειψη ένδετητας στην ψυχική διάθεση, απαραίτητο εφόδιο για μια δημιουργική δουλιά. Στο νέο του έργο ο ποιητής των «Λυρικών» ανιστορεί ένα παρελθόν με πλέρια ζωική εκδήλωση: μικροεπιτυχίες, χαρές, λύπες, τη μπόρα του πολέμου, και ακόμη τη γνήσιο αθηναϊκό χρώμα (όπως σά διηγήματα: «Όταν τα πουλιά κελιάδουν» «Τα καλά παιδιά» «Μίστος ο εργατομηνιάβης») Υπάρχουν περιγραφές που γοητεύουν τον αναγνώστη με τη χαριτωμένη απλότητα τους κι ακόμη με την υποβλητικότητα τους. («Και τα φώτα σβήσανε πέρι» αν και οι άχαροι φου-

σοκόποι, οι απολογητές ενός έξαλλου μοντερνισμού θέλουν την υποβλητικότητα μόνο για τους «έγκεφαλικούς».

Η ζωή πάλεται ως τίπο κίτω από την αφήγηση του συγγραφέα και πάλεται όχι με τρόπο σφαιρικό, ύστερικό, παρά με μια γερή ένατένιση, με μια νεανική άφροντισιά. Ο ποιητής των «Λυρικών» δε συγκρίνει την πραγματικότητα, όπως το κάνουν οι τελευταίοι νεοσύλλητοι του τάχα ψυχολογικού διηγήματος, παρά τη ζωγραφίζει με τα πιο έντονα χρώματα, τονώνοντας την με την ισχυρή του λυρική διάθεση. Κι αυτό είναι η αληθινότερη προσφορά στην Τέχνη. Και όταν η φωτολατρεία του συναντάει τα πρώτα μηνύματα μιας θολής ημέρας που θάρθει, όταν βλέπει την άνοιξη να υποχωρεί μπροστά σ' έναν παγερό βοριά, που ξαναφέρει το χειμώνα, τότε δεν ξεσπάει σε μάταιο θρήνο, παρά αναθυμάται τις περασμένες ημέρες της χαράς.

Ίσως ο όπτιμισμός αυτός να είναι μια καθαρή προσωπική υπόθεση, καταφέρνει όμως να εξασκήσει μια σχετική επίρροή σ' ένα αναγνωστικό κοινό που παραδέρνει στο γλυκανάλατο ψευδορομαντισμό και τότε η αποστολή του παίρνει, βέβαια, κάποια σκοπιμότητα.

A. A. ΠΑΠΑΝΙΜΑΣ

ΜΙΚΡΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

N. DERJAVINE

ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Μέσα σά μια άτριάφιμη καταπιεστική και στενάχωρη ή ρωσική επιστήμη έπρεπε να εργαστεί, να νικήσει τα εμπόδια, ν' αγωνιστεί για την ίδια της την ύπαρξη, να υπερασπίσει τις κατάκτησες της.

Σύμφωνα με την αλλοτινή κρατική αντίληψη ο επιστήμονας δεν ήταν τίποτα άλλο παρά ένας δημόσιος υπάλληλος. Η σφαίρα της ενέργειας του ήταν στενά καθορισμένη από την επίσημη νομοθεσία απόπου δεν τολμούσε να βγει.

Οι περισσότεροι από τους επιστήμονες μας, κίτω από την πατροπαράδοτη κληρονομία της αστυνορίας, κλείνονταν γενικά σά σπουδαστήρια τους ή σά εργαστήρια τους, δυσπιστούσαν στην πολιτική και θεωρούσαν εθυστασία την επιστήμη, με την πεποίθηση, πώς ή επιστήμη κι ή πολιτική είναι δυό πράγματα που δεν έχουν τίποτα κοινό ανάμεσα τους.

Η ρωσική επανάσταση άλλαξε όλότελα αυτή την κατάσταση και δημιούργησε στον επιστήμονα συνθήκες εργασίας τέτιες, που νόβαι αδύνατη πιά ή ακαδημαϊκή αδιαφορία και ή φανταστική άρροσία στην καθαρή επιστήμη. Κίαν σήμερα οι ανωμαλίες αυτές παρουσιάζονται ακόμη καμιά φορά, είναι αποκρούσιμα τ' απομεινάρια του περασμένου καιρού.

Η επιστήμη με το να γίνει στη Σοβιετική Ρωσία ένα παντοδύναμο όργανο της οικονομικής και πνευματικής αναγέννησης, παρουσιάζεται πιά σά μια αληθινή επιστήμη εργαζομένων. Μπροστά της ξανοίγει πλατώς ή απεριόριστος ορίζοντας της ελεύτερης εξέλιξης για την οικονομική και διανοητική απαλότρωση των εργατών, για την καλύτερη της τόχης τους και για τη μόρφωσή τους.

Έτσι παίρνοντας την επιστήμη σά θεμελιική βάση του οικονομικού και εκπαιδευτικού έργου της, ή Έπανάσταση έβαλε την επιστήμη μέσα σε συνθήκες έξαιρετικά εθνοϊκές για μια εξέλιξη δίχως όρια. Συσχέτισε οργανικά τη δημιουργική της πολιτική με τις επιστημονικές έρευνες.

Οι οργανισμοί που πραγματοποιούν αυτή τη συσχέτιση είναι οι Κρατικές Επιτροπές που λειτουργούν κοντά στο Συμβούλιο των Επιτρόπων του λαού ή πιο καλά το «Gosplan»¹ που δεν είναι τίποτα άλλο παρά μία επίσημη ένωση από ειδικούς επιστήμονες όλων των κλάδων, με το σκοπό να κάνουν την προκαταρκτική επιστημονική μελέτη των υλικών, που έχουν σχέση με τα βασικά προβλήματα του δημοκρατικού έργου του Κράτους, μέσα στους διάφορους κλάδους της οικονομίας και της βιομηχανίας.

Είναι ένα είδος Επιστημονικής Ακαδημίας, που οι επιστημονικές της έρευνες διαφέρουν από τις έρευνες της πραγματικής Ακαδημίας σ' αυτό μόνο, στο ότι δηλαδή είναι στενά συνδεδεμένες με τα προβλήματα και τους πραγματικούς σκοπούς της οικονομικής πολιτικής του Κράτους και καθοδηγούνται από τις ανάγκες του. Έτσι η επανάσταση έβγαλε από τη φυλακή της την Επιστήμη στον ελεύθερο βέρα της δημοκρατικής ζωής. Την έβγαλε νάντηκρσει τις προλεταριακές μάχες και τα συμφέροντα τους και μ' αυτό ίσα ίσα της άνοιξε αστερεφτες πηγές νέας γόνιμης ενέργειας.

Η σημερινή κατάσταση, φυσική συνέπεια της Επανάστασης και των αρχών της, άλλαξε άκρως την κοινωνική αξία της επιστημονικής εργασίας και τον κοινωνικό ρόλο του επιστήμονα μέσα στη Σοβιετική Ρωσία.

* *

Ο ρωσικός πολιτισμός, γέννημα του φεουδαρχισμού, κυρίαρχου στην πολιτική και οικονομική ζωή, είχε μία παράξενη και πολύ χαρακτηριστική συνέπεια: την απόσταση του από τις μάχες, την άβυσσο που ανοίχτηκε ανάμεσα στις μορφωμένες τάξεις και το λαό. Μά ο έργατης και ο χωρικός παίρνοντας την εξουσία, κληρονόμησαν επίσης από όλο τον πολιτισμό των παλιών τάξεων, τη φιλοσοφία, την τέχνη, τις επιστήμες. Το προλεταριάτο, άνακί άπαινιέται όλες τις ιδεολογικές αξίες του άσπικου κόσμου, όμως χρησιμοποιεί την πρόοδο και όλες τις κατέκτησες των προκάτοχων του.

Μέσα στη χώρα των εργαζομένων καμιά διαίρεση της κοινωνικής ζωής, καμιά άπομάκρυνση των διανοούμενων από τον άμόρφωτο λαό δε μπορούσε και να σταθει. Όχι τάχα πως μ' ένα χτύπημα μαγικού ραβδιού άλλαξε μια χώρα σχεδόν βάρβαρη και έγινε χώρα άνωτερου πολιτισμού. Έχουμε άκόμη να κάνουμε πολλά. Όμως εργαζόμαστε για το έκπολιτιστικό μας έργο με μια κοινή προσπάθεια με όλους τους εργατες της Σοβιετικής Ρωσίας.

Η επιστήμη, ή τέχνη, ή φιλοσοφία στη Σοβιετική Ρωσία, ενδιαφέρουν όχι μόνο τους παλιούς διανοούμενους, παρά και τον έργατη και το χωρικό. Σ' αυτή τη διεύθυνση τραβάνε σήμερα όλες μας οι προσπάθειες. Δε θέλουμε να πούμε βέβαια, πως από τα σήμερα οι σοβιετικές μάχες είναι μυημένες στον πολιτισμό και ξέρουν όλους τους θησαυρους της φιλοσοφίας και της παγκόσμιας επιστήμης. Όμως οι βασικές αρχές, οι μέθοδοι, οι οργανισμοί της πνευματικής μας δράσης, όλη ή έκπολιτιστική εργασία της Σοβιετικής εξουσίας και της Σοβιετικής κοινωνίας, συντείνουν να μπάσουν σιγά σιγά τις μάχες των χωρικών και των εργατών στην πνευματική ζωή. Και ή προσπάθεια αυτή γίνεται όχι, βέβαια, από άγαθοεργία ή φιλανθρωπία, παρά από το φυσικό ενδιαφέρον του Κράτους για να στερεώσει τις κατέκτησες της επανάστασης, να αναπτύξει την έθνική οικονομία και την κοινωνική ειρήμεια.

Μ' αυτόν τον τρόπο ή νέα κατάσταση της επιστήμης στη Ρωσία έπεται από την επανάσταση, τα νέα προβλήματα που παρουσιάζονται μπροστά της, προβλήματα όχι βέβαια καθαρά θεωρητικά, παρά ύπαγομενά από τις άπαιτήσεις της έταναστασιακής οικοδομικής, καθορίζουν τη θέση και το ρόλο του επιστήμονα στην κοινωνική ζωή της Ρωσίας. Η επιστήμη λοιπόν παίζει τώρα το μέρος ενός παράγοντα της κοινωνικής ζωής, οργανικού και υπεύθυνου, μέρος που ήταν άδύνατο άγνωστο πριν από την Επανάσταση.

* *

Το τρίμη των εργατών της επιστήμης του Συνδικάτου της Δημόσιας Παιδείας συγκεντρώνει 1.000 εργατες επιστήμονες διαφόρων κλάδων, σ' ένα συγκρότημα θαυμάσια οργανωμένο, άνιπόσπαστο μέρος της μεγάλης στρατιάς της χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας.

1. Κρατική Επιτροπή για την προκαταρκτική οικονομικού προγράμματος.

Το συγκρότημα αυτό έμπνέεται από το άσπικό αίσθημα της πειθαρχίας και της επαγγελματικής εθιμότητας. Βαδίζει άρμονικά με τη μάχη των εργατών. Και το σπουδαιότερο, ή άρμονία αυτή είναι καθαυτό ο σκοπός της ύπαρξης του και ο λόγος της δράσης του.

Περιπου έχει χιλιάδες επιστήμονες μένουν άκόμη έξω, όχι εξαιτίας της ιδεολογικής άσυνφωνίας, παρά μοναχά για τοπικούς λόγους, γιατί, εξαιτίας του επαγγέλματος τους, άνήκουν σάλλα συνδικάτα π.χ. στο συνδικάτο των μεταλωρούχων, του «ύπεδάφους», του ύγειονομικού προσωπικού και σάλλα. Μπορούμε λοιπόν να πούμε, πως στα δέκα χρόνια της Επανάστασης του Όχτώβρη οι επιστήμονες μπολοσεβίκοι σχηματίζουν ένα οργανικό μέρος της Σοβιετικής κοινωνίας σά μέλη της μεγάλης επαγγελματικής ένωσης όλων των εργατών.

Η επαγγελματική μας Ένωση, έχτος από την ιδεολογική κατεύθυνση που άνάφερα παραπάνω, έχει πλούσιο πρόγραμμα και ποικίλη δράση. Έχουμε λοιπόν να καθορίσουμε πρώτα το ρόλο της δράσης και της χρησιμότητας που παίζουν οι επιστήμονες στο έργο της κοινωνικής και έκπολιτιστικής άνοικοδόμησης.

Οι πολυάριθμες επιτροπές και ύποεπιτροπές οργανωμένες επάνω στη βάση της σύμπραξης ανάμεσα στους επίσημα άναγνωρισμένους καθηγητες και τους επιστήμονες που άπαιτίζουν σαδότες τις επιτροπές και ύποεπιτροπές το Τμήμα των επιστημόνων εργατών, είναι μια μορφή από τις πιο άπαραίτητες του επαγγελματικού προσρισμού των Επιστημόνων και ένα θαυμάσιο σχολείο για την όργάνωση του Σοβιετικού Κράτους. Είναι αυτά τα κέντρα τα οργανωτικά που δημιουργούν τη νέα ζωή στη στραία της άνωτερης διδασκαλίας.

Ο επιστήμονας δεν περιορίζεται να παίζει ένα ενεργητικό ρόλο κοντά στα άνωτερα όργανα της άνοίκησης. Κατεβαίνει ως το τελευταίο κοινωνικό σκαλοπάτι, ως τις τοπικές επιτροπές των εργατών ή των ύπαλλήλων των διαφόρων ίδρυμάτων, που είναι επιφορτισμένοι με την ίδια εργασία, κι αυτό όχι μόνο για να διαφεντέψει τα συμφέροντα των εργατών, παρά άκόμη για να οργανώσει και να ρυθμίσει την παραγωγή.

* *

Άνάμεσα στα προβλήματα που παρουσιάζονται στην επιστήμη μας από την οικονομική και πνευματική εξέλιξη της χώρας μας κι από την Επανάσταση, μπαίνει στην πρώτη σειρά το ζήτημα της άπογραφής, της καταγραφής και της βαθιάς μελέτης της ζωντανής μας πραγματικότητας από την παραγωγική άποψη ή μελέτη της πιο πολύτιμης δύναμης της, ή μελέτη του άνθρώπου.

Άπό την εποχή της Επανάστασης βλέπουμε μια έξαιρετική πρόοδο της Γεωγραφίας και της τοπικής Ιστορίας. Βλέπουμε δηλαδή την προσπάθεια να κινητοποιήσουν—ή Γεωγραφία και ή τοπική Ιστορία—τη δημόσια σοβιετική γνώμη, πούναί άπληστη να γνωρίσει ως το βάθος τη χώρα της και να συντείνει στην οικονομική και πνευματική άναγέννηση της χώρας. Δυό χιλιάδες όργάνωσης μοιρασμένες ανάμεσα σ' όλο το Κράτος άσχολούνται σέ επιστημονικές έρευνες. Προσπαθούν να κινήσουν το ενδιαφέρον των τοπικών έρευνητών, έκλαϊκέβουν την επιστήμη στις εργατικές μάχες με ειδικές άποστολές και έπίσκεπες στα μουσειά. Οι επιστήμονες παίζουν ένα ρόλο από τους πιο σημαντικούς σ' αυτή τη χρήσιμη εργασία. Τα μαθήματα και οι όμιλίες στους εργατικούς κύκλους, οι έπίσκεπες σέ επιστημονικά ιδρύματα, ή ίδρυση εργατικών Πανεπιστημίων, ή πνευματική φρονίδα για τα χωριά και οι όμιλίες που γίνονται στις έξοχές, τα μαθήματα, οι όμιλίες που έγιναν στους παιδαγωγικούς κύκλους και σ' αυτούς τους επιστημονικούς, αυτά είναι τα πιο ενδιαφερατικά άντικείμενα της κοινωνικής δράσης των επιστημόνων μας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που κατέχουμε, στο Ροστόν π.χ. το Τμήμα των Επιστημόνων εργατών έξυπηρετεί έφτά όμάδες εργατες Στο διάστημα όχτώ μηνών—άπό την 1η του Νοέμβρη 1925 ως την 1η του Ιουλίου 1926—οι επιστήμονες αυτής της πόλης κάνανε 281 όμιλίες επιστημονικές λαϊκές και διευθύνανε πέντε έκδρομές στην έπαρχία. Στο Χαρκον στο ίδιο διάστημα έγιναν 100 όμιλίες. Στο Μίνσκ, στο πρώτο εξάμηνο του 1926, 69 όμιλίες. Στη Μόσχα τέλος, το «Σπίτι των Επιστημόνων», όργάνωσε από τον Όχτώβρη του 1925 ως τον Όχτώβρη του 1926, 131 επιστημονικές λαϊκές όμιλίες σέ 27 όμάδες εργατες, όπως και 146 όμιλίες για τον άσώματο τηλέγραφο. Στο σημαντικό αυτό έργο πήραν μέρος 96 επιστήμονες. Με

1. Κοίτα Ν. Υ. Loboda «Le travailleur de la Science» 1927, No 2.

τὴν ὁδηγία τῶν Τμημάτων τῶν ἐργατῶν ἐπιστημόνων ἔγιναν ἐργατικὲς ἐκδρομαὶ εἰς τὸ Rostov, Krasnodar, Perm, Smolensk, Tömsk, Vologda. Στὸ Lénigrad ὑπάρχουν ἐργατικά Πανεπιστήμια Κυριακάτικα, κοντὰ σὲ ὁρισμένες ἀνώτερες σχολές. Σὲ μᾶς, στὴ Μόσχα, λειτουργοῦν δύο ἐργατικά Πανεπιστήμια συναικιακά. Τὸ ἐργατικὸ Πανεπιστήμιον ὁργανωμένο ἀπὸ τὸ Τμήμα τῆς Ὀδησοῦ στὰ 1926, ἔχει τρεῖς σχολές—κοινωνικὴ οἰκονομία, φυσικὴ ἱστορία καὶ βιολογία—μαθηματικά—τεχνικὴ—μὲ 800 ἀκροατῆς. Παρόμοιες ἐργατικὲς σχολές ἰδρύθησαν εἴτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοῖς ἐπιστήμονες εἴτε μὲ τὴν ἄμεση συνδρομὴ τῶν στίς πόλεις τοῦ Rostov, Krasnodar, Kasan, Irkoutsk, Kamenetz--Podolsk, Nijni--Novogorod, Saratov, Moscov καὶ σ' ἄλλες. Στὸ Lénigrad οἱ ἐπιστήμονες διευθύνουν τὴν πνευματικὴ καὶ παιδαγωγικὴ ἐργασία στοὺς κύκλους τῶν στρατιωτῶν τοῦ «Κόκκινου Στρατοῦ». Τὸ τμήμα τοῦ Lénigrad ὁργανώνει ἰδιαίτερα στὸ «Σπίτι τῶν Ἐπιστημόνων» συνάντησεις μὲ τοὺς Καθηγητῆς τῶν Ἐπαρχιῶν καὶ εἰδικὲς ἐπίσκεψες στίς ἀνώτερες σχολές καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐκπαιδευτήρια μὲ ὁμιλίαις καὶ ἐπιστημονικὰς διδασκαλίαις.

Θυσιάζοντας ὅλη τους τὴν ἐνέργεια καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν καιρὸ τους εἰς τὸ παιδαγωγικὸ ἔργο, οἱ ἐπιστήμονες δὲν παραμελοῦν καθόλου τὴν προσωπικὴ τους ἐπιστημονικὴν τελειοποίησιν. Τὰ «Σπίτια τῶν Ἐπιστημόνων» τοὺς χρησιμεύουν γὰρ κέντρα. Ἔναι δεκατέσσερα ὅλο τὸ Κράτος χωρὶς νὰ λογαριάσωμε τίς πολυάριθμους ὁμάδας ἐπιστήμονες, ποὺ βρίσκουμε κοντὰ σὲ κάθε «Σπίτι Δασκάλου», ὅπου τὰ μέλη τῶν Τμημάτων τῶν ἐπιστημόνων ἐργατῶν δὲν εἶναι πολυάριθμα.

Ὁ ἐπιστήμονας δὲν εἶναι πᾶς ὁ ἄνθρωπος μιᾶς ἰδιαίτης «τάξης» παντοτινὰ ἀπομακρυσμένης καὶ ξένης ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ζωὴν. Εἶναι ἓνα ἐνεργητικὸ μέλος τῆς κοινωνίας, ποὺ δημιουργεῖ μιὰ καινούργια ζωὴ μ' ἓναν πολιτικὸν καὶ μιὰν οἰκονομίαν νῆα καὶ βιάζει τὰ θεμέλια γὰρ τὴν καινούργια ἀνθρώπινη σχέση.

Εἶναι λοιπὸν εὐκολὸ νὰ καταλάβωμε καὶ νὰ ἐκτιμήσωμε τὸν ἐνεργητικὸν ὁλὸν τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημόνων στὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῆς Ρωσίας, μέσα σὲ τίς πνευματικὰς ὁργανώσεις, καθὼς καὶ μέσα εἰς οἰκονομικὰ καὶ δημόσια ἐκπαιδευτήρια καὶ ἀκόμη μέσα εἰς πολιτικὰ ὅργανα. Ὁλ' αὐτὰ δείχνουν τὴν πλέθει ἀλληλεγγύη ὅλων τῶν ἐργατῶν στίς ἐπιζίντωντες στιγμὰς τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἐπανάστασης καθὼς καὶ στίς στιγμὰς τῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου σὲ κάθε ἐπίπεδο πνευματικῶν, οἰκονομικῶν ἢ πολιτικῶν. Δημόσιαι ἰσχυρὲς ὁργανώσεις ὡσεὶ ἡ Αντιεπιθετικὴ, ἡ Κόκκινη Βοήθεια, ἡ Ἐταιρεία τῆς Βοήθειας γὰρ τὰ θέματα τῶν ἐπεμβάσεων, ἡ Ἐταιρεία τῶν πνευματικῶν σχέσεων μὲ τὸ ἔξωτερικόν καὶ ἄλλες ἐξοπηρετοῦνται ἀπὸ ἐπιστήμονες ἢ τοὺλάχιστον ἔχουν πολλοὺς ἐπιστήμονες ἀνάμεσα εἰς τὰ ἐνεργὰ μέλη τους.

Χωρὶς αὐτὴ τὴν συσχέτιση, κάθε ἐργασία ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ ἀκόμη κάθε ἐπιστήμη θάταν ἀδύνατη, ἂν λογαριάσωμε τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς Ἐνωσης. Γιατί ἡ ἐπιστήμη, τὸ θέλει δὲν τὸ θέλει ὁ ἐπιστήμονας, τρέφεται ἀναγκαίᾳ ἀπὸ τὸ ζυγὸν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ποὺ τὴν τριγυρίζει, μεγαλώνει καὶ ξετυλίγεται εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πραγματικῆς ζωῆς καὶ ἀντικαθρεφτίζει πιστὰ τὰ ἰδανικά της καὶ τίς τάσεις της.

Νὰ γιατί ἡ σύγχρονη κοινωνία μας ἔχει ἐπιστήμονες ἀνάμεσα στίς πρῶτες δραστηρίους ἐργάτας κάθε κλάδου, εἴτε πρόκειται γὰρ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ Κράτους, εἴτε γὰρ τίς ἐπιστημονικὰς ἔρευνας, εἴτε γὰρ τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν, εἴτε γὰρ τὴν δημόσιαν παιδείαν, εἴτε γὰρ τὴν σύμπραξιν κλπ.

Ἡ πῶς στενὴ συσχέτιση τῆς ἐπιστήμης μὲ τὴν ἐργασία, μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατῶν, αὐτὸ εἶναι τὸ πῶς χαρακτηρηστικὸν σημεῖον τοῦ δρόμου ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη μας. Εἶναι μὴ ἀπὸ τίς πῶς μεγάλας νίκαις τῆς ἐπανάστασης μας, ποὺ δυναμώνει τὴν πρόοδο τοῦ ἔργου μας, σὲ κάθε πνευματικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπίπεδο, ἀνοίγοντας στὴν ἐπιστήμην ὁρίζοντες σ' ἀπεριόριστους δυνατοῦτες.

Μετάφραση Φ. Σ.

1. Στὴ Μόσχα, στὴν Ὀδησοῦ, εἰς τὸ Lénigrad καὶ εἰς ἄλλας σπουδαίας πόλεις.

ΔΥΟ ΧΑΡΑΧΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Ἡ περσινὴ συζήτηση, ποὺ ἔγινε στὸν Ὀμιλο καθὼς καὶ ἡ Διακήρυξις τῆς νέας Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς ἐνεργήσανε σὰν ἠλεκτρολυτικὸν ρέμα. Ἀπὸ τὸ ἀξεδιάλυτο χάος τῶν δῆθεν δημοτικιστῶν καὶ δῆθεν προσδεριστῶν, ποὺ ἐπικρατοῦσε μέσα στὸν Ὀμιλο, ξεκαθάρισε ἡ πυκνὴ, ἀληθινὴ ὁμάδα τῶν ἀνθρώπων, ποὺ πονοῦν γὰρ τὸ λαὸν καὶ ποὺ ἔμειναν στὸν Ὀμιλο, ἀπὸ τοὺς ἐρασιτέχνους καὶ τοὺς συγκαλυμένους συντηρητικοὺς. Παραθέτομε δύο χαρακτηριστικὰ γράμματα, ποὺ ζωγραφίζουσι τὴν νοσοτροφία καὶ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων. Τὸ ἓνα γράμμα προέρχεται ἀπὸ ἓναν πλουτοκράτη μεγαλοαστὸν, σύμβουλο Τραπεζῶν καὶ κομιστὸν τοῦ προσδερισμοῦ. Καμαρόστε το:

Bergen, 15. XII. 27.

Πρὸς τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου

Εἰς Ἀθήνας

Ἀπὸν πρὸ πολλοῦ ἐξ Ἀθηνῶν (ἦσαν δημοτικιστῆς καὶ μέλος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου!) μόλις τώρα λαμβάνω τὴν «Διακήρυξιν» τῆς Α. Ε. Ε. Ο. τῆς 20 Ἰουνίου.

Παρ' ὅλην τὴν γλαυροφύτητα τῆς γλώσσης, τὸ διάγγελμα τοῦτο ἀναγορεύει καθαρά τὰς νέας ἀρχὰς καὶ τὸ νέον πρόγραμμα τοῦ Σουλῶντος. Κατ' αὐτὸ ὁ Ὀμιλος αὐτοκηρύσσεται ὡς Ἐπαρχιακὸς μὲ πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ προσορισμὸν νὰ τὰς ἐπιβάλλῃ εἰς τὸ ἔλεεινὸν τοιρινὸν Κράτος ὡς εὐαγγέλιον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἀτιμῶν δασκάλων, τοὺς ὁποίους θὰ ἦτο δίκαιον νὰ ἀφήσωμεν πλέειν ἡσύχους εἰς τὸ ἔργον των καὶ ἀμετόχους εἰς τὴν νέαν αὐτὴν ἐστρατείαν τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Μὴ σκεφθεῖς σὺδέποτε νὰ μετάρχω τοιαύτου Σωματείου, παρακαλῶ νὰ διακομίσῃτε τὸ ἄνοιμά μου ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μελῶν, ἂν δὲν διεγράφη ἤδη.

Μεθ' ὑπολήψεως. Τ. Α.

Ταυτόχρονα σχεδὸν καὶ σὰν ἀπάντησις εἰς τὸ γράμμα αὐτό, πῆρε ὁ Ὀμιλος ἀπὸ ἓνα ταπεινὸν, φτωχὸν καὶ ἀδύνατον δάσκαλον τὴν ἀκόλουθον δήλωσιν. Εἶναι ἡ ἀπάντησις «τῶν ἀτιμῶν δασκάλων» στὴν ἔπιδοσιν προτροπῆς τοῦ πλουτοκράτη νὰ μείνουν «ἡσυχαιοὶ» καὶ «ἀμετόχοι» δηλαδὴ μισθωτοὶ σκλάβοι καὶ δημιουργοὶ σκλάβων φρογῶν. Νὰ τὸ γράμμα τοῦ δασκάλου.

K... 17-8-1927

Ἐκπαιδευτικὸν Ὀμιλο.

Ἀθήνα.

Ὅχι μονάχα δὲ μετανουῶνα—τόρα μάλιστα ποὺ ἔμαθα ἀπὸ τὴν διακήρυξιν σου τίς ἀφορμὲς τῆς τελευταίας διόπισσης καὶ εἶδα τίς νέας ξεκαθαρισμένες καὶ κατευθυντήριες ἐκπαιδευτικὰς σου γραμμὰς καὶ τὰ καινούργια σου πανάνθρωπινὰ ἰδανικά—ποὺ δὲ ζήτησα τὴν διαγραφήν μου ἀπὸ τὴν δύναμιν σου, παρὰ σίμπως νὰ νιώθω καὶ κάποια περηφάνεια, ποὺ στάθιχα ἀδείλιαστα, μ' ὅλους τοὺς τρανταχτεροὺς τὸν τελευταῖον καιρὸν ἐκφοβισμοὺς, κοντὰ σου.

Καὶ δὲ σοῦ λέω, πῶς πρέπει νὰ πεταχθῇ ὀλότελα καὶ ἡ «σκοπιμότητα», μὰ τὴν θαρῶ, στὴν περίστασιν αὐτὴν σὰ χοντροσκοινὸν ποὺ πνίγει τὴν ἀλήθειαν, καὶ σὰν ταφόπετρα ποὺ θέλει νὰ σκεπίσῃ γὰρ πάντα μιὰ προσπάθεια, γὰρ τὸν ἥρωϊκόν τοῦ κακόμοιρου, τοῦ ξεχασμένου ἐργατοαγροτόπαιδου. Τὰ γιατρικὰ τῆς σκοπιμότητος πάθανε ἀπὸ τὴν πολυκαιρία ἀλλοίωση καὶ τὰ νεκρωτικὰ τοῦ συντηρητισμοῦ ξέπεσαν στὴν συνείδησιν τοῦ δασκάλου. Ὅτε ἡ πρώτη μὴ οὔτε καὶ ὁ δεύτερος βγάλανε τὴν λαϊκὴν Ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τὸ βοδρκο. Τίς ἐλπίδες μας πᾶς τίς στηρίζομε στοὺς προσδεριστικὸς ἐπαναστάτας τῆς ἐκπαίδευσιν, καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς θὰ μένομε.

Παρακαλῶ νὰ μὲ διατηρήσετε μέλος σας.

Μὲ τιμὴν Τ. Αε.

ΕΛΕΥΤΕΡΙΑ! Στις αρχές του Γενάρη έφτασαν στην Αθήνα από τη Ρωσία, όπου είχαν πάει για τα δεκάχρονα της Επανάστασης δυο λογοτέχνες, ο δικός μας Ν. Καζαντζάκης και ο ρουμάνος Παναίτ Ιστράτη. Όταν φτάσανε έδω φανερώσανε την πρόθεση τους να μιλήσουν για το τί είδαν στη Ρωσία. Το τί γίνεται στη Ρωσία είναι βέβαια ελεύθεροι να το μάθουν οι Έλληνες. Διαβάζουν στις έφημερίδες ή σε βιβλία κάθε λογής και κάθε πνοής και κάθε υστεροβουλίας μελέτες ή άρθρα ή πληροφορίες. Τη στιγμή λοιπόν, που δυο άνθρωποι με κάποια αξία, με κάποιο αυτοσεβασμό και αξιοπρέπεια έρχόντουσαν να μιλήσουν για όσα είδαν με τα μάτια τους, θάπρεπε να τους παρακαλέσουμε μάλιστα να τ'ό κάρουν. Είμασσε πάντα ελεύθεροι να κρίνουμε τα λόγια τους, όπως κρίνουμε και όσα διαβάζουμε.

Και όμως οι άνθρωποι, που μολύνουν το όνομα «φιλελεύθερος» έσκισαν τα ρούχα τους φωνάζοντας με υπερισχύς κραυγές να μη τούς δοθεί ούτε αίθουσα για να μιλήσουν.

Τότε ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» πήρε το ζήτημα άπάνω του. Βρήκε αίθουσα και κάλεσε το κοινό στην όμιλία.

Στις 11 του Γενάρη το βράδυ, ως τέσσερις χιλιάδες άνθρωποι μαζέφτηκαν στο θέατρο «Αλάμπρα». Ήταν η άπάντηση στο δίωγμό. Η διάλεξη έγινε αποθέωση. Αποθέωση του Ιστράτη και του ανθρωπιστικού ιδανικού. Τότε κινητοποιήσανε το χωροφύλακα και τον εισαγγελέα. Η διάλεξη του Ιστράτη δημοσιέφτηκε. Μπορούσαν να την εξέλέγουν, να την άναϊρέσουν, να την κουρελιάσουν. Στα έπιχειρήματα του νάντιτάζουν τα έπιχειρήματα τους. Στις βεβαιώσεις του τις βεβαιώσεις των. Και τι του είπαν; Του άντιτάζανε πως εινε πληρωμένος από τη Μόσχα, πως γενήθηκε νόθος, πως είναι αλήτης και πως έχουμε και φυλακές και άπελάσεις, και πως αν ένας άστος πήγαινε να μιλήσει στη Ρωσία, θα του έκαμαν πολύ χειρότερα. Μα αυτό είναι δικαιολογία ή αυτοκαταδίκη; Στη Ρωσία δέ θα πήγαινε ένας άστος να μιλήσει, θα πάει μόνο με το νουίρεκι στο χέρι, αν μπορεί. Γιατί εκεί είναι επανάσταση και δικτατορία έπίσημα κηρυγμένη, τίμια και ειλικρινά. Αν ποίμε και έμεις τίμια και ειλικρινά, πως έχουμε άστική άπολυταρχία, δέ θάφρονται άνύποκτοι να μās κάνουν διαλέξεις οι όπαδοί της σοσιαλιστικής κοινωνίας, όπως δέν πάνε στην Ιταλία και την Ισπανία. Η λοιπόν η μέθοδος του χωροφύλακα είναι σωστή και τότε η ελευτερία μας είναι υποκρισία, ή η ελευτερία μας είναι πραγματική, και τότε η μέθοδος του χωροφύλακα δέν έχει τη θέση της.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ. Ο κ. Άνακριτής κάλεσε τον Ιστράτη, τον Καζαντζάκη και το Γληνό και τους άπάγγειλε κατηγορία, πως με τη διάλεξη τους καλλιέργησανε το μίσος άνάμεσα στους πολίτες. Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος έκαμε για τη δίωξη αυτή την άκόλουθη διαμαρτυρία, που μόνο ο «Ριζοσπάστης» άπόλες τις έφημερίδες τη δημοσίεψε.

Διαμαρτυρία του «Εκπαιδευτικού Όμιλου»

«Η έπίσημη και άνεπίσημη έπίθεση ενάντια στον ανθρωπιστή λογοτέχνη Παναίτ Ιστράτη, που άρχισε από την πρώτη στιγμή του έρχομού του στην Ελλάδα, πήρε τις τελευταίες μέρες μορφή δίωγμού. Ο έκλεχτός έπισκέπτης μας μαζί με τον κ. Καζαντζάκη και τον Πρόεδρο του «Εκπαιδευτικού Όμιλου» κ. Γληνό, έγιναν ο στόχος των όργάνων και του Κράτους και του αντιδραστικού Τύπου.

Άφορητή έδωσε μια έπιστημονική διάλεξη, που όργάνωσε ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» στη σειρά των όμιλιών του. Στη διάλεξη αυτή μίλησαν οι κ. κ. Παναίτ Ιστράτη και Καζαντζάκης και είπαν τις έντυπώσεις τους από τη Ρωσία. Μίλησαν άντικειμενικά, όπως μιλούν οι άληθινοί έργάτες της τέχνης και της διάνοησης. Μίλησαν όμως και με θαυμασμό για την άναγεννητική προσπάθεια που σημειώνεται εκεί πέρα.

Αυτό ήταν το έγκλημα τους. Τα λόγια τους με την άντικειμενική τους όμότητα παρουσίασαν μπροστά στις άνήσυχες συνειδήσεις της άντιδρασης ένα όραμα μιας Κοινωνίας δικαιοσύνης και ανθρωπινότερης. Τα λόγια τους της έγιναν άληθινός έφιάλτης. Μια όμιλία άπλή χαρακτηριστική έγκλημα. Ο άξιος συγγραφέας χαρακτηρίζεται κακοποιό στοιχείο και ζητάει την άπέλαση του το άρχηγείο της χωροφυλακής. Η Βουλή των Ελλήνων άρχισε να συζητάει για την άπέλαση του από το έδαφος της «δημοκρατικής» αυτής Χώρας. Άφ έχουν νάντιτάζουν στο πνεύμα άλλο έπιχείρημα από το χωροφύλακα και την κλήση του εισαγγελέα.

Μπρός στο θέαμα αυτό ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» θεωρεί χρέος του να ύψώσει τη φωνή του και να διαμαρτυρηθεί. Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος σαν Σωματείο διανοητικής πρωτοπορίας είχε όχι μόνο δικαίωμα, παρά και υποχρέωση να καλέσει δυο διαλεχτούς έργάτες του πνεύματος να μιλήσουν, τη στιγμή μάλιστα που η ψυχολογική βία που άσκούσε ή έπίθεση του τύπου κρατούσε κλειστές όλες τις αίθουσες, για να μην άκουστεί ή φωνή τους. Και είχαν υποχρέωση οι όμιλητές να πούν ελεύθερα τη γνώμη τους.

Είναι λοιπόν έγκλημα αυτό μέσα σε μια Κοινωνία, που άναγκάφρει την ελευτερία της σκέψης στο Σύνταγμα της;

Σαν άπλά προσδεφτικοί άνθρωποι *στιγματίζουμε* τη βία, που ύψώνεται να πνίξει κάθε ελευτερη σκέψη και κάθε ελευτερη φωνή».

ΚΑΙ ΑΛΛΗ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ: Ο κ. Υπουργός της Παιδείας είναι «Ελευθερόφρον». Άηλαδή όχι άπλός φίλος της ελευτερίας, παρά και ποτισμένος με ελευτερο φρόνημα. Έπρεπε λοιπόν να υποθέσουμε, πως άναγνωρίζει το ίδιο δικαίωμα και στους άλλους. Και το άπόδειξε πραγματικά από την πρώτη μέρα, που έγινε ύπουργός. Η άκόλουθη διαμαρτυρία του «Εκπαιδευτικού Όμιλου» έξηγει τη βεβαίωση μας αυτή.

Διαμαρτυρία του Εκπαιδευτικού Όμιλου.

«Το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο συνεχίζει ύστερα από τη διατάγή, που έλαβε από τον κ. Υπουργό της Παιδείας, την καταδίωξη της Διοικητικής Έπιτροπής της Όμοσπονδίας των λειτουργών της Μέσης Εκπαίδευσης.

Η καταδίωξη αυτή, ύσοδήποτε κών γίνεται προσπάθεια από τον κ. Υπουργό να παρασταθεί σαν άνόρθωση της πειθαρχίας και της Ιεραρχίας, άποτελεί άληθινό σκάνδαλο. Ο κ. Υπουργός της Παιδείας από τη στιγμή, που πήρε το Υπουργείο, με το πρόσημα πως μεριμνά τάχα ναπολυτώσει την Παιδεία από τον κομμουνισμό και από την κακοποιό κατά τη γνώμη του έπιροή των εκπαιδευτικών μεταρρυθμιστών θέλησε να ικανοποιήσει όρισμένους φανερότατους πύ σήμερα κομματικούς σκοπούς και όρισμένα φανερότατα έπίσης προσωπικά συμφέροντα διάφορων συνεργατών του και άλλων «ζηλωτών των πατρών». Και για ένα τέτιο σκοπό δέ δίστασε να μεταχειριστεί κάθε είδους έκβιασμό. Συκοφάντησε άνάτατους υπαλλήλους της Παιδείας, χωρίς να έχει κανένα πραγματικό στοιχείο, καταδίωξε τη Διδασκαλική Όμοσπονδία με άσύστατες κατηγορίες για διαχειριστικές τάχη άνωμαλίες, προσπάθησε να δειχάσει το δημοδιδασκαλικό κόσμο, εκμεταλλέφτηκε την οικονομική προσπάθεια της Κυβέρνησης, για να εκβιάσει όλοκληρη τη Βουλή να ψηφίσει όκως όπως τα άμελέτητα και ζούφια από κάθε ούσιαστικό περιεχόμενο νομοσχέδια του, έδωσε παράνομο δικαίωμα ψήφου στα έκτακτα μέλη του νέου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, άπομάκρυνε την έκλογή των άφριτών μελών, έπηρέασε με τρόπο σκανδαλικό την έκλογή του προεδρείου του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, και όταν άπέναντι σόλα αυτά βρήκε τη γνώμη των όργανωμένων λειτουργών της Μέσης Παιδείας, ζήτησε μ' ένα άπέλητικό και άυταρχικότατο έγγραφο να εκβιάσει από το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο την όριστική άπόλυση των προσώπων, που θαρράλε σαν έντολοδόχοι ενός κόσμου τριών χιλιάδων έπιστημόνων χαρακτηρίσανε τις πράξεις του.

Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος δέν ένδιαφέρεται για τα πρόσωπα, που άποτελούν τη Διοίκηση της Όμοσπονδίας της Μέσης Παιδείας. Τα πρόσωπα αυτά δέν άνήκουν στα μέλη του και ούτε ίδεολογικά συμφώνουν μαζί του. Ένδιαφέρεται όμως για τα δικαιώματα του Δασκάλου και έχει υποχρέωση να διακηρύξει πως θεωρεί την ελευτερία της γνώμης και της άτομικής και της όμαδικής σαν ένα βιαικό, και πολιτικό και ανθρωπινό, δικαίωμα. Και όχι μόνο δικαίωμα παρά και υποχρέωση έπιστημονική, Ιεραρχική και έπαγγελματική του Δασκάλου είναι να διατυπώνει τη γνώμη του και στο λαό και στο έθνος για κάθε μέτρο, και για κάθε πράξη, που έχει σχέση με την άποστολή του Δασκάλου, δηλαδή με την Παιδεία του έλληνικού λαού. Ιεραρχία και πειθαρχία δέ σημαίνει δολοφροσύνη και πνευματικό θάνατο. Και δέν είναι έντολοδόχοι να μεριμνούν για την Παιδεία του λαού οι τυχαίοι, πρόσκαιροι, άπροετοίμαστοι, και ύστερόβουλοι προύστάμενοι, παρά εκείνοι, που έχουν άφιερώσει όλη τη ζωή τους και έχουν συνδέσει όλη την ύπαρξη τους με τη μέριμνα αυτή.

Και ένσει να διακηρύξει άκόμη ο Εκπαιδευτικός Όμιλος, πως το δικαίωμα της όμα-

δικῆς γνώμης δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὰ κρατικά σύνορα καὶ πῶς δὲν ἀποτελεῖ κανενὸς εἶδους ἔγκλημα ἢ συνενόηση καὶ ἢ ἀλληλεγγύη μετὰ τοὺς ὁμότεχνους τῶν ἄλλων λαῶν. Ἀπειναντίας εἶναι ἠθικὴ ὑποχρέωση πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν, ποὺ ἡ Παιδεία εἶναι ὄργανο του. Καὶ εἶναι ἀντίφρων ὀλοφάνεση, καὶ ξεσκεπάζει ὅλη τὴν ὑποκρισίαν τῆς ἀρχουσας τάξης, νὰ ἐπικαλεῖται τὸ Κράτος τὴν ἠθικὴ ἀλληλεγγύη τῶν ἄλλων λαῶν μέσο τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ νὰ παρουσιάζεται ἔτσι πρόμαχος μιᾶς ὑπερεθνικῆς ἠθικῆς τάξης καὶ συνάμα μετὰ τὸ στόμα τῶν Ὑπουργῶν του νὰ καταλογίζει γὰρ ἔγκλημα τὴν ἐπίκληση καὶ τὴ διαπίστωση τῆς ἰδίας ἀλληλεγγύης ἀνάμεσα στυγρῶς λειτουργοῦς μιᾶς τόσο σημαντικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς λειτουργίας, ὅπως εἶναι ἡ παιδεία.

Γι' αὐτὸ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς διαμαρτυρεῖται ἔντονα καὶ γὰρ τίς ἐνέργειαι καὶ γὰρ τίς ἀντιλήψεις τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ προτρέπει ὅλο τὸ δασκαλικὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος νὰ σταθεῖ ἀκλόνητος ὑπερασπιστὴς τῶν δικαιωμάτων του, ὑψώνοντας ἔτσι τὸν ἑαυτοῦ σὲ ἀληθινὸν προασπιστὴ τῶν λαϊκῶν δικαιωμάτων καὶ σὲ ἀληθινὸν μορφωτὴ τοῦ λαοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Ἡ «Ἀναγέννησις» τυπώνεται σὲ 5000 ἀντίτυπα καὶ κυκλοφορεῖ πλαυότατα σ' ὅλον τὸ μορφωμένον κόσμον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδιαίτερα σὲν ἐκπαιδευτικῶν. Ἀναγράφει καθε βιβλίον, ποὺ τῆς στέλνεται ἕνα ἀντίτυπο σὴ διεύθυνση: Κον. Δημ. Γληνῶν, ὁδὸς Σταδίου 24 Μέγαρον Ἐρεσίου, Δομ. ἀριθ. 59, Ἀθήνα. Ἡ «Ἀναγέννησις» ἐπιθυμεῖ νὰ δίνει μετὰ τὸ βιβλιογραφικὸν τῆς δελτίου, ἂν εἶναι δυνατόν, μιᾶ εἰκόνα τῆς ἀνεωστιατικῆς μιᾶς κίνησης. Γι' αὐτὸ παρακαλεῖ θερμὰ τοὺς συγγραφεῖς καὶ ἐκδότες νὰ τῆς στέλνουν τὰ ἔργα τους.

Α'. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

- Ν. ΚΑΡΑΧΡΙΣΤΟΥ: *Κοινωνιολογικὴ Παιδαγωγικὴ*. Ἀθήνα. (Ἐκδ. Γ. Α. Κολάρος) 1928. Σχ. 8ο. μ. Σελ. 175. Τιμὴ δρχ. 35 (Κ).
- Α. Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ: *Ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας προβλήματα* (Τεύχος Α'). Ἀθήνα (Τυπ. Α. Φραντζεσκάκη καὶ Α. Καϊτατζή) 1928 Σχ. 16ο. Σελ. 190. Τιμὴ δρχ. 25. (Κ).

Β'. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ

- Κ. Φ.: *Ἑλληνικὸ Σχέδιο Κοινωνίας Ἐθνῶν*. Ἀθήνα (Τυπ. Ἀδελφοὶ Γεράρδου) 1928. Σχ. 4ο. Τιμὴ δρχ. 5. (Μ).
- Γ. Α. ΣΟΦΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ: *Πῶς εἶδα τὴ Βαλκανικὴν*. Ἀθήνα. (Ἐκ. Γ. Γ. Βασιλείου) 1927. Σχ. 8ο. Σελ. 216. (Κ).
- ΑΝΝΑΣ ΚΑΤΣΙΓΡΑ: *Ἐπιστήμη καὶ Κομμουνισμός*. Ἀθήνα. (Τυπ. Ξ. Ε. Σερφιάδου) 1928. Σχ. 8ο Σελ. 32 (Κ).

Γ'. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

- ΤΙΜΟΥ ΝΤΟΚΟΥ: *Μιὰ δίκη χωρὶς δικαστὴς*. (Διήγημα) Ἀθήνα. (Ἐκδ. Ν. Θεοφανίδης καὶ Ε. Λαμπροδίδης) 1927. Σχ. 8ο Σελ. 148. Τιμὴ δρχ. 18 (Α).
- ΑΠ. ΜΑΜΕΛΗ: *Σταθμός*. Ἀθήνα (Τυπ. Ἀδελφοὶ Γεράρδου) 1928. Σχ. 16ο. Σελ. 111. (Α).

Δ'. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ

- Ἀποδίδαχτοι ζωγράφοι: Στρατῆς Δούκας, Γ Καραλῆς. (Φύλλα Τέχνης Φραγκέλιου ἀρ. 6. Τυπογραφεῖο Γ Καρανάσου. Στοῦ Δαγκλῆ) Σχ. 4ο Σελ. 16. (Α).

Ε'. ΤΑΞΙΔΙΑ

- Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ: *Ταξιδεύοντας*. Ἀλεξάνδρεια. (Ἐκδ. «Σεράπειον») 1927. Σχ. 8ο Σελ. 210. Τιμὴ δρχ. 30. (Α).

ΣΤ'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

- ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΛΗ: *Ἀριωτοτέλης*. Ἀλεξάνδρεια (Ἐκδ. Ἀ. Καστιγόνη) 1927. Ἐρευνα: Δεκέμβριος Σχ. 8ο. Σελ. 32. δρχ. 7. (Κ).

Ζ'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

- ΠΑΠΑΣΠΗΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΤΡΕΑ: *Νέοι λογοριθμητικοὶ πίνακες*. Θεσσαλονίκη (Ἐκδ. Μ. Τριανταφύλλου) 1928. Σχ. 16ο Σελ. 231. (Κ).

Η'. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: (Μηνιαῖο Λογοτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθυντῆς Γιάνης Μουρέλος. Βιβλίον 15ο. Δεκέμβριος 1927. Ἡράκλειο Κρήτης Σχ. 8ο. μ. Σελ. 48. Συνδρ. δρχ. 120 (Α).
- ΔΑΞΕΑΝΤΡΙΝΗ ΤΕΧΝΗ: (Μηνιαῖο Λογοτεχνικὸ καὶ Καλλιτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθύνεται ἀπὸ τὴν Κα Ρίκα Σεγκαπούλου. Χρονιά Β'. Τεύχος 2ο. Ἰανουάριος 1928. Ἀλεξάνδρεια. Σχ. 8ο. Μ. Σελ. 38 Συνδρ. δρχ. 100 (Α).
- ΕΛΛΗΝΙΣ: (Μηνιαῖον Περιοδικὸν τοῦ Ἑθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλληνίδων) Ἔτος Ζ'. Τεύχος 12. Δεκέμβριος 1927. Ἀθήνα. Σχ. 4ο. Σελ. 30. Συνδρ. δρχ. 75 (Κ καὶ Δ. καὶ Μ).
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ: (Μηνιαῖον Περιοδικὸν) Διευθύντρια Ε. Ζωγράφου. Ἔτος ΚΑ'. Ἀθήνα. Τεύχος 212. Δεκέμβριος 1927. Σχ. 4ο. Σελ. 16. Συνδρ. δρχ. 50 (Κ).
- ΤΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ: (Καλλιτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθυντῆς Ν. Παρρασκευάς. Ἔτος Α'. Τεύχος 4ο. Ἰανουάριος 1928. Ἀθήνα Σχ. 4ο. Σελ. 16. Συνδρ. δρχ. 50 (Κ).
- ΙΟΝΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΑ: (Μηνιαῖο ἱστορικὸ, φιλολογικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικὸ) Διευθύντρια Μαργαρίτα Μινώτου. Ἔτος Α'. ἀρ. φύλ. 9—10 Δεκέμβριος—Ἰανουάριος 1928. Ζάκυνθος. Σχ. 8ο. Μ. σελ. 24. Συνδρ. δρχ. 35 (Α. καὶ Κ).
- ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ: (Δεκαπενθήμερο λογοτεχνικὸ Περιοδικὸ) Διευθυντῆς Γ. Ξενοπούλου. 1. Ἰανουαρίου 1928. Ἀθήνα Ἔτος Β'. Τεύχος 1ο. Σχ. 8ο Μ. σελ. 125. Συνδρ. δρχ. 140 Ἐκδ. Γ. Κολάρος.
- ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: (Δεκαπενθήμερο Περιοδικὸ) Διευθύνεται Κ. Μπαστιάς καὶ Γ. Μαλιεράκης. Χρόνος Β'. Τεύχος 3ο. Ἀθήνα Ἰανουάριος 1928. Σχ. 4ο. Σελ. 78. (Α)
- ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ: (Μηνιαῖα λογοτεχνικὴ ἐπιθεώρησις) Διευθυντῆς Μ. Δανάκης. Ἀθήνα Τεύχος 11—12. Σχ. 8ο. Μ. Σελ. 40. Συνδρ. δρχ. 50.
- ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ: (Μηνιαῖον Γεωργικὸν καὶ Κτηνοτροφικὸν Περιοδικὸν) Διευθύνσις: Ἐλ. Ε. Πολιτάκη. Ἔτος Α'. Τεύχος 11. Ἀθήνα Δεκέμβριος 1927. Σχ. 4ο. Σελ. 32. Συνδρ. δρχ. 125.
- ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ: (Μηνιαῖα ἔκδοσις μελέτης, κριτικῆς καὶ τέχνης). Διευθύνεται ἀπὸ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ Χρονιά πρώτη. Ἀρ. φύλ. 1. Ἀθήνα. Γενάρης 1928. Σχ. 4ο. Σελ. 32. Συνδρ. δρχ. 50.
- ΣΠΑΡΤΑΚΟΣ: (Μηνιαῖο περιοδικὸ τῆς Μαρξιστικῆς—Λενιστικῆς θεωρίας καὶ πράξης) Διευθύνσις Σ. Μάξιμος. Χρόνος Α'. ἀριθ. φύλ. 1. Γενάρης 1928. Σχ. 4ο. Μ. Σελ. 48. Συνδρ. δρχ. 90.
- ΔΕΛΤΙΟΝ: (Ὁμοσπονδίας Μέσης Ἐκπαιδεύσεως Δεκαπενθήμερον). Διευθύνεται ἀπὸ τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν. Ἀθήνα. Δεκέμβριος 1927. Σχ. 4ο. Μ. Σελ. 8.
- ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ: (Ὁ Ἡερφόρος) Δεκαπενθήμερον ἐκπαιδευτικὸν Περιοδικὸν. Διευθυντῆς Α. Φ. Δαφέρμος. Ρέθυμνον. Ἰανουάριος 1928. Ἔτος Α'. Συνδρ. δρχ. 50.
- ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΝ ΒΗΜΑ: (Ὁργανον τῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας) Χρονιά Δ'. Ἀθήνα Γενάρης 1928. Τιμὴ φύλ. δρχ. 1,50.
- SVOBODNO VASPIRANIE: (Ἐλεύθερη ἀγωγή) Διευθυντῆς D. Katzaroff. Σόφια. (Rue Batchokiro No 13) Χρόνος 6ος 1928. Τεύχος 3—4. Σχ. 8ο σελ. 64. Εἶναι ὄργανο τῆς Ligue Internationale pour l'Éducation Nouvelle.

L'EDUCAZIONE NAZIONALE: (Organo di studio dell' educazione nuova)
Διευθυντής Giuseppe Lombardo—Radice. Roma (via Ruffini No 2) Χρόνος 10ος
Βγαίνει κάθε μήνα. Σχ. 8ο Μ. Σελ. 72.

[Κ=Καθαρεύουσα, Δ=Δημοτική, Μ=Μικτή. Σχ. 8ο Μ=Σχήμα ὄγδοο μέγα. Σ. 8ο μ=Σχήμα 8ο μικρό. Ὁ ἐκθέτης δίπλα στή χρονολογία σημειώνει τὸν ἀριθμὸ τῆς ἐκδόσεως].

Ἐρθογραφία. Ἡ «Ἀναγέννηση» νομίζει, πῶς ἔφτασε καὶ ἡ στιγμή νὰ γίνουν τὰ πρῶτα βήματα γιὰ τὴν ἀπλοποίηση τῆς ἔρθογραφίας. Ἀρχισε λοιπὸν ἀπὸ τὸ προηγούμενο φυλλάδιο νὰ ἐφαρμόζει τὶς ἀκόλουθες ἀπλοποιήσεις καὶ παρακαλεῖ ὅσους γράφουν νὰ συμμορφώνονται μετὰ τὴν ἀπλοποιημένη αὐτὴ ἔρθογραφία.

α) Ὅλα τὰ σέ—εὐὼ ῥήματα γράφονται ἀπὸ δὴ καὶ πέρα μετὰ β καὶ φ π. χ. δουλέβω, βασιλέβω, πιστέβω, μαζέβω, μαζέφτηκαν, πιστέφθηκε. Ἀνάλογα γράφονται καὶ πιστεφτός, ἀπιστεφτός, συνοδεφτικός κτλ.

β) Ἡ ὑποταχτικὴ γράφεται πάντοτε μετὰ ο, ου, καὶ εὶ καὶ ὄχι μετὰ η, καὶ ω, π. χ. νὰ γράφει, νὰ γράφουμε, νὰ πιστέβουμε, νὰ γράφονται νὰ διαβάζονται, νὰ ἐφαρμοστῆ, νὰ διαβαστῆ κτλ.

γ) Τὰ συγκριτικά—ότερος καὶ—ότατος ὅλα γράφονται μετὰ ο.

δ) Ὅλα τὰ σύνθετα μετὰ β' συνθετικὸ λέξι πού ἀρχίζει μετὰ ρ γράφονται μετὰ ἓνα ρ: π. χ. ἀντίρρηση, ἄρρωστος, ἐπιρροή μεταρῦθμιση κτλ.

ε) Καὶ γενικότερα προτείνει ἡ «Ἀναγέννηση» νὰ καταργηθοῦν τὰ διπλά σύμφωνα παντοῦ, ἐχτὸς ὅπου τὸ μάτι μας τὰ ἔχει πολὺ συνειθίσει καὶ θὰ μᾶς κάνει ἄσχημη ἐντύπωση. Ἔτσι γράφει ἡ «Ἀναγέννηση» γενῶ, γένημα, τύραννος, τυρανοχτόνος, κοπέλα, δασκάλισα, βασιλίσσα, θάλασσα, μαλιαρός τρελός κτλ.

Κραταίει ὁμως, ὅπως εἴπαμε μερικῶ, καὶ προπάντων τὰ: ἄλλος, ἀλλὰ, ἀλλάζει, ἀλλεπάλληλος, πολλὰ, γλώσσα.

στ) Μέχρις ὅτου καταλήξουμε εἰς τὸ μονοτονικὸ σύστημα—αὐτὸ εἶναι, βέβαιον, τὸ προτιμότερον καὶ τὸ πῶς ἀπλό—προτείνει ἡ «Ἀναγέννηση» νὰ κανονίσουμε τὴν περιορισμένη στὴν παραλήγουσα μετὰ τὸν ἀκόλουθον κανόνα:

Βάζουμε περιορισμένη στὴν παραλήγουσα, ἅμα ἡ παραλήγουσα εἶναι μακρὰ καὶ ἡ λήγουσα βραχεία. Μακρὰ ὁμως εἶναι τὸ η, ω, καὶ αἱ ἄρθρογενεὶς καθὼς καὶ τὸ οὐ καὶ τὸ υἱ στὴ λήγουσα. Βραχεία εἶναι μόνον τὸ ε, ο, ὡστε τὰ δίχρονα γίνονται ἀπὸ δὴ καὶ πέρα ἄχρονα. Ἔτσι λοιπὸν γράφουμε: βῆμα, σώμα, σχῆμα, γλώσσα ἦταν, ἦσαν, σημεῖα, σχολεῖα, στοιχεῖα, ἐπειδὴ ἡ λήγουσα ἔχει α καὶ τὸ α δὲν εἶναι οὔτε μακρὸ οὔτε βραχύ.

Ἐπίσης γράφουμε εἶναι, ταύροι, τούρκοι, ἀρνοῦνται κτλ. γιατί ἡ λήγουσα ἔχει δίχρονον καὶ ὄχι ε ἢ ο. Γράφουμε ἀκόμη μίσος, σφραγίδα, μιλάμε, πάμε, προτιμάμε κτλ. γιατί ἡ παραλήγουσα ἔχει δίχρονον α.

ζ) Στὴ λήγουσα καταργοῦμε τὴν περιορισμένη καὶ βάζουμε ὄξεια εὐὰ στὰ αἰτιαστικά σέ—ας, —ης, —ά, π. χ. ὁ Σοφοκλῆς, τοῦ Σοφοκλή, ὁ Περικλῆς, τοῦ Περικλή, ὁ Παπᾶς, τοῦ Παπά, ὁ ψωμάς, τοῦ ψωμά, τοῦ δικαστή, τοῦ καθηγητή, τοῦ πολεμιστή, τοῦ λυτρωτή, ἡ Ἀθηνᾶ κτλ.

Σημείωση «Ἀναγέννησης» Οἱ βιβλιοκρισίαι, πού δημοσιεύτηκαν εἰς τὸ προηγούμενον φυλλάδιον ἦσαν τοῦ κ. Ἀλκι Θρύλου.

ANAGHENNISSI,

(RENAISSANCE)

REVUE MENSUELLE

PHILOSOPHIE — SCIENCE — ART — ÉDUCATION

"LA PRATIQUE SCOLAIRE,"

SUPPLÉMENT MENSUEL

DIRECTEUR

DR D. A. GLINOS

RÉDACTEUR

DR C. D. SOTIRIOU

ATHÈNES, RUE DE STADE 24

2ME ANNÉE, N° 5 JANVIER 1928

SOMMAIRE DE L' "ANAGHENNISSI,"

POUR COMPRENDRE NOTRE ÉPOQUE. N. KAJANTZAKIS: La Russie d'aujourd'hui.

WALTER KRANZ: L'humanisme moderne en Allemagne.

DORA MOAZZO: Le vers grec depuis les temps Byzantins jusqu'aujourd'hui.

MILTOS KOUNTOURAS: Le poète Costis Palamas.

ALKIS THRYLOS: La Pythie muette. Critique sur les fêtes Delphiques.

H. WOELFFLIN: Albrecht Dürer.

DISCUSSIONS. Stratis Soueritis. La nouvelle direction de la Ligue Hellénique pour la réforme de l'éducation.

CRITIQUES.

CHRONIQUE. N. Derjavin. Les hommes de la science et la vie sociale en Russie.

REMARQUES. BULLETIN BIBLIOGRAPHIQUE.

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ» Γιὰ ἓνα χρόνο Δοχ. 120.—

Γιὰ ἕξ μῆνες " 65.—

ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΗ «ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΡΑΞΗ» Γιὰ ἓνα χρόνο " 130.—

Γιὰ ἕξ μῆνες " 70.—

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΓΙΑ ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ Σελήνια 10.—

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ Δοχ. 12.—

Γιὰ τὰ μέλη τοῦ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟῦ ὈΜΙΛΟΥ» καὶ τὰ

ἄλλα περιοδικὰ μαζί 10) δο. τὸ χρόνο

Ἡ «Σχολικὴ Πράξη» δὲν πωλεῖται χωριστά.

Οἱ συνδρομαὶ, τὰ γράμματα, τὰ χειρόγραφα στέλνονται εἰς τὸν κ. Δημ. Γληνῶ,

Ἀθήνα, Ὁδὸς Σταδίου 24 (Μέγαρον Ἐφορείου Δωμ. ἀρ. 59)

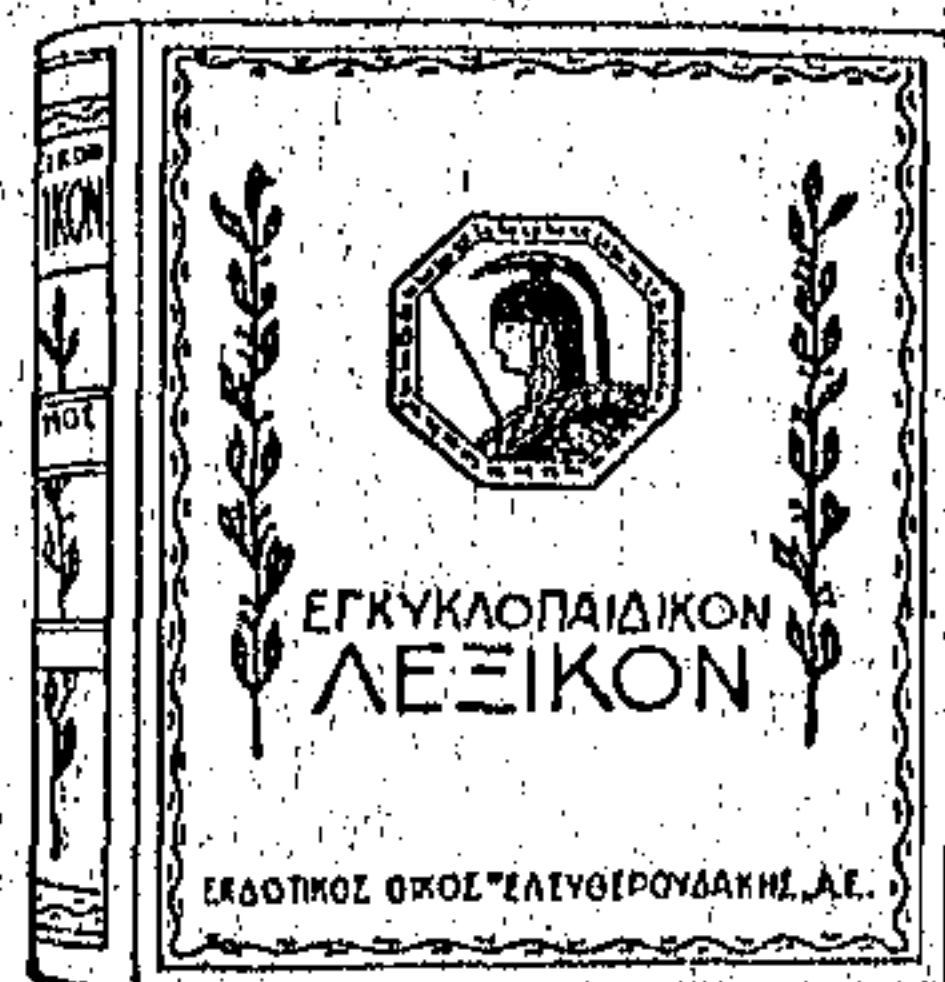
Συνδρομητὲς γράφονται ἀκόμη εἰς τὸ Βιβλιοπωλεῖο Γ. Καλλεργῆ, Ὁδὸς Πα-

νεπιστημίου 22, Ἀντικρῦ στὴν ἐκτὸς Ἀκαδημίας καὶ εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖο

Ἀτλας, κάτω ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Θέατρο, ἀπέναντι εἰς τὸ Ταχυδρομεῖον.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ Α. Ε.

ΜΕΓΑ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΟΚΤΗΣΕΩΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑΙ ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 24-ΑΘΗΝΑ

Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος είναι το σωματείο της πρωτοπορίας του δημοτικισμού.

Σκοπός του να βοηθήσει να αναμορφωθεί ριζικά η ελληνική παιδεία. Κάθε προοδευτικός δάσκαλος πρέπει να είναι μέλος του.

Τα μέλη πληρώνουν ταχτική συνδρομή 55 δραχ. το χρόνο, έχταχτη εισφορά 45.

Οι δάσκαλοι πληρώνουν ταχτική συνδρομή 40 δραχ. το χρόνο, έχταχτη εισφορά 30 δραχ. το χρόνο.

Τα μέλη του Εκπαιδευτικού Όμιλου παίρνουν την «Αναγέννηση» μαζί με τη «Σχολική Πράξη» πληρώνοντας 100 δραχ. το χρόνο.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΤΕΧΝΗ
ΠΑΙΔΕΙΑ

Β
6

ΑΘΗΝΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Δ. ΓΑΛΗΝΟΣ